

MÜNDƏRİCAT

Yeni sənədlər, normativ aktlar

**Buraxılış üçün
məsul şəxs:**

R.R.Süleymanov

Redaksiya heyəti :

*Ə.K.Allahverdiyev
İ.M.Mirzəyev
H.Q.Nəsibov*

Məsul katib :

M.D.Allahverdiyev

**Redaksiyanın
ünvanı :**

*Naxçıvan şəhəri,
Atatürk küçəsi, 19.
Tel.: 45-01-55
Faks:44-70-82*

"Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununa əlavələr və dəyişikliklər edilməsi barədə" Azərbaycan Respublikasının 2009-cu il 30 sentyabr tarixli 885-IIIQD nömrəli Qanununun tətbiqi ilə bağlı Azərbaycan Respublikası Prezidentinin bəzi fərmanlarına və sərəncamına dəyişikliklər və əlavələr edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 15 mart 2010-cu il tarixli Fərmanı

"Naxçıvan Muxtar Respublikasının Vəkillər Kollegiyası haqqında" Naxçıvan Muxtar Respublikasının Qanununa əlavə edilməsi barədə Naxçıvan Muxtar Respublikasının 28 dekabr 2009-cu il tarixli Qanunu

"Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) haqqında" Naxçıvan Muxtar Respublikasının Qanununda dəyişikliklər edilməsi barədə Naxçıvan Muxtar Respublikasının 28 dekabr 2009-cu il Qanunu

Məhkəmə fəaliyyəti

Mülki işlər üzrə kollegiyadan

Mülki mühakimə sahəsində məhkəmə fəaliyyətinə dair 2009-cu il üzrə statistik məlumatların təhlili

Cinayət və inzibati xətalara dair işlər üzrə kollegiyadan

Cinayət işləri və inzibati xətalara dair işlər üzrə məhkəmə fəaliyyətinin 2009-cu ilin yekunları üzrə statistik məlumatlarının təhlili

Hərbi məhkəmələrin işləri üzrə kollegiyadan

Hərbi məhkəmələrin işləri üzrə kollegiyanın 2009-cu il üzrə fəaliyyətinin nəticələri haqqında statistik məlumatlar

İnsan hüquqları və məhkəmə təcrübəsi

Əmlak müsadirəsi: cinayət cəzası, yoxsa xüsusi müsadirə tədbiri?

Nəzəriyyə və hüquqtətbiqetmə problemləri

Cəzadan şərti olaraq vaxtından əvvəl azad etmə institutunun bəzi tətbiqi problemləri haqqında

Azərbaycan Respublikası CM-in 330.2.3-cü maddəsi (həmçinin 329.2.3, 315.2, 288.4 -cü maddələri) ilə 126.2.2-ci maddəsinin rəqabəti və bu məsələnin həllinə həmin normaların sanksiyalarının təsiri haqqında

Hakimlərin milli və beynəlxalq qurumlarında

**Hakimlərin intizam məsuliyyətinə cəlb olunmaları ilə bağlı
Məhkəmə-Hüquq Şurasının 2009-cu ildə baxdığı işlər haqqında**

Azad tribuna

**Hərbi qulluqçunu təhqir etmə cinayət tərkibinin obyektiv tərəfi
haqqında mülahizələr**

Ali Məhkəmənin mətbuat xidmətindən

**2009-cu ilin dekabr - 2010-cu ilin may aylarında keçirilən
tədbirlərin xülasəsi**

**Naxçıvan Muxtar Respublikasında hüquq institutlarının inkişaf
etdirilməsi üzrə 2009-cu ildə həyata keçirilən tədbirlər barədə**

"Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununa əlavələr və dəyişikliklər edilməsi barədə"

**Azərbaycan Respublikasının 2009-cu il 30 sentyabr tarixli
885-IIIQD nömrəli Qanununun tətbiqi ilə bağlı
Azərbaycan Respublikası Prezidentinin bəzi fərmanlarına
və sərəncamına dəyişikliklər və əlavələr edilməsi haqqında**

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı

"Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununa əlavələr və dəyişikliklər edilməsi barədə" Azərbaycan Respublikasının 2009-cu il 30 sentyabr tarixli 885-IIIQD nömrəli Qanununun tətbiqini təmin etmək məqsədi ilə **qərara alıram**:

1. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2001-ci il 3 sentyabr tarixli 569 nömrəli Fərmanı (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2001-ci il, № 9, maddə 584; 2003-cü il, № 8, maddə 441; 2005-ci il, № 11, maddə 1009; 2009-cu il, № 6, maddə 419) ilə təsdiq edilmiş "Dövlət orqanlarında dövlət qulluqçularına ixtisas dərəcələrinin verilməsi Qaydaları"nın 6-cı bəndi aşağıdakı redaksiyada verilsin:

"6. İnzibati vəzifələrin birinci təsnifatı istisna olmaqla, ikinci-üçüncü təsnifat vəzifələri tutan dövlət qulluqçusunun həmin təsnifat üzrə ixtisas dərəcəsi alması üçün dövlət qulluğunda azı 10 il qulluq stajı, həmin təsnifatlara daxil olan vəzifələrdə azı 3 il qulluq stajı olmalıdır.

İnzibati vəzifələrin dördüncü-yeddinci təsnifat vəzifələri tutan dövlət qulluqçusunun həmin təsnifat üzrə daha yüksək (növbəti) ixtisas dərəcəsi alması üçün müvafiq vəzifə də daxil olmaqla, həmin təsnifata daxil olan vəzifələrdə azı 4 il qulluq stajı olmalıdır.

Bu bəndin birinci və ikinci abzaslarında müəyyən edilmiş hər hansı tələbə cavab verməyən dövlət qulluqçusuna tutduğu vəzifənin inzibati təsnifatı üçün müəyyən edilmiş ən kiçik ixtisas dərəcəsi verilir.

İxtisas dərəcəsi verilərkən dövlət qulluqçusunun peşəkarlığı və idarəçilik təcrübəsi nəzərə alınır.

Bu bəndin ikinci abzasında "müvafiq vəzifə" dedikdə, dövlət qulluqçusunun hazırda dövlət qulluğu keçdiyi dövlət orqanında tutduğu dövlət qulluğu vəzifəsi nəzərdə tutulur.

Müvafiq inzibati vəzifələr üçün müəyyən edilmiş ixtisas dərəcələri çərçivəsində növbəti ixtisas dərəcəsi almaq üçün aşağıdakılar vacibdir:

dördüncü-altıncı təsnifat vəzifələri üçün - ixtisas dərəcəsinə qulluq müddəti 3 il təşkil etməlidir;

yeddinci-doqquzuncu təsnifat vəzifələri üçün - ixtisas dərəcəsinə qulluq müddəti 2 il təşkil etməlidir.

Müvafiq yardımçı vəzifələr üçün müəyyən edilmiş ixtisas dərəcələri çərçivəsində növbəti ixtisas dərəcəsi almaq üçün aşağıdakılar vacibdir:

birinci-üçüncü təsnifat vəzifələri üçün - ixtisas dərəcəsinə qulluq müddəti ardıcıl olaraq 2 il təşkil etməlidir;

dördüncü-altıncı təsnifat vəzifələri üçün - ixtisas dərəcəsinə qulluq müddəti ardıcıl olaraq 1 il təşkil etməlidir."

2. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2003-cü il 4 avqust tarixli 911 nömrəli Fərmanı (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2003-cü il, № 8, maddə 440; 2006-cı il, № 3, maddələr 217, 227, № 7, maddə 714, № 9, maddə 867, № 10, maddə 948, № 12, maddə 1242; 2008-ci il, № 1, maddə 9, № 3, maddələr 173, 179, № 6, maddə 499, №8, maddələr 717, 723; 2009-cu il, № 2, maddə 66, № 6, maddələr 419, 421, 422; Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2010-cu il 10 fevral tarixli 216 nömrəli Fərmanı) ilə təsdiq edilmiş "İnzibati və yardımçı vəzifələrin Təsnifat Toplusu"na aşağıdakı əlavələr və dəyişikliklər edilsin:

2.1. 2.1.1-ci və 3.2.1-ci bəndlərin üçüncü abzaslarında "Azərbaycan Respublikası Nazirlər kabineti Aparatının rəhbəri," sözlərindən sonra "Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi Aparatının rəhbəri," sözləri əlavə edilsin;

2.2. 2.1.2-ci və 3.2.2-ci bəndlər üzrə:

2.2.1. üçüncü abzalarda "Azərbaycan Respublikası Nazirlər kabineti Aparatının rəhbərinin müavini," sözlərindən sonra "Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi Aparatının rəhbərinin müavini," sözləri, "Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin mətbuat xidmətinin rəhbəri," sözlərindən sonra Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi Aparatının təminedicisi şöbəsinin müdiri," sözləri əlavə edilsin;

2.2.2. doqquzuncu abzaslar aşağıdakı redaksiyada verilsin:

"Naxçıvan Muxtar Respublikası Nazirlər Kabineti Aparatının rəhbəri, Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsi Aparatının rəhbəri, Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (Ombudsmanın) Aparatının rəhbəri;"

2.3. 2.1.3-cü və 3.2.3-cü bəndlər üzrə:

2.3.1. üçüncü abzalarda "Azərbaycan Respublikası Baş nazirinin müavininin köməkçisi," sözlərindən sonra "Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi Aparatının təminedicisi şöbəsinin müdir müavini, yardımçı şöbəsinin müdiri və müdir müavini," sözləri əlavə edilsin;

2.3.2. doqquzuncu abzaslar aşağıdakı redaksiyada verilsin:

"Naxçıvan Muxtar Respublikası Nazirlər Kabineti Aparatının rəhbərinin müavini, təminedicisi şöbəsinin müdiri, Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsi Aparatının rəhbərinin müavini, təminedicisi şöbəsinin müdiri, Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (Ombudsmanın) Aparatının rəhbərinin müavini, təminedicisi şöbəsinin müdiri;"

2.3.3. on birinci abzaslar çıxarılsın;

2.4.2. 1.4-cü və 3.2.4-cü bəndlər üzrə:

2.4.1. üçüncü abzalarda "Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin İşlər İdarəsində şöbə müdiri və müdir müavini, sektor müdiri, baş mühasib, baş məsləhətçi, böyük məsləhətçi, aparıcı məsləhətçi, məsləhətçi," sözlərindən sonra "Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin Aparatında sektor müdiri, baş mühasib, baş məsləhətçi, böyük məsləhətçi, aparıcı məsləhətçi və məsləhətçi" sözləri əlavə edilsin;

2.4.2. onuncu abzaslar aşağıdakı redaksiyada verilsin:

"Naxçıvan Muxtar Respublikası Nazirlər Kabineti Aparatının təminedicı şöbəsinin müdir müavini, yardımçı şöbəsinin müdiri və müdir müavini, Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsi Aparatının təminedicı şöbəsinin müdir müavini, yardımçı şöbəsinin müdiri və müdir müavini, Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (Ombudsmanın) Aparatının təminedicı şöbəsinin müdir müavini, yardımçı şöbəsinin müdiri və müdir müavini;"

2.4.3. 2.1.4-cü bəndin on ikinci abzasından və 3.2.4-cü bəndin on birinci abzasından "Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (Ombudsmanın) Aparatının rəhbəri və rəhbərin müavini," sözləri çıxarılsın;

2.5. 2.1.5-ci və 3.2.5-ci bəndlər üzrə:

2.5.1 beşinci abzaslar aşağıdakı redaksiyada verilsin:

" Naxçıvan Muxtar Respublikası Nazirlər Kabineti Aparatında sektor müdiri, baş mühasib, baş məsləhətçi, böyük məsləhətçi, aparıcı məsləhətçi, məsləhətçi, Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsi Aparatında sektor müdiri, baş mühasib, baş məsləhətçi, böyük məsləhətçi, aparıcı məsləhətçi, məsləhətçi, hakimin köməkçisi, məhkəmə iclasının katibi, Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (Ombudsmanın) Aparatında sektor müdiri, baş mühasib, baş məsləhətçi, böyük məsləhətçi, aparıcı məsləhətçi, məsləhətçi;"

2.5.2. altıncı abzaslardan "Naxçıvan Muxtar Respublikası Nazirlər Kabineti Aparatının təminedicı şöbəsinin müdir müavini, yardımçı şöbəsinin müdiri və müdir müavini, Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsi Aparatının təminedicı şöbəsinin müdir müavini, yardımçı şöbəsinin müdiri və müdir müavini;" sözləri, yeddinci abzaslardan "Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (Ombudsmanın) Aparatının (təminedicı və yardımçı) şöbəsinin müdiri və müdir müavini," sözləri çıxarılsın;

2.6. 2.1.6-cı bəndin ikinci abzasından "Naxçıvan Muxtar Respublikası Nazirlər Kabineti Aparatında sektor müdiri, baş mühasib, baş məsləhətçi, böyük məsləhətçi, aparıcı məsləhətçi, məsləhətçi, Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsi Aparatında sektor müdiri, baş mühasib, baş məsləhətçi, böyük məsləhətçi, aparıcı məsləhətçi, məsləhətçi, hakimin köməkçisi, məhkəmə iclasının katibi" sözləri, üçüncü abzasından "Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (Ombudsmanın) Aparatında sektor müdiri, baş mühasib, baş məsləhətçi, böyük məsləhətçi, aparıcı məsləhətçi, məsləhətçisi," sözləri, 3.2.6-cı bəndin ikinci abzasından "Naxçıvan Muxtar Respublikası Nazirlər Kabineti Aparatında sektor müdiri, baş mühasib, baş məsləhətçi, böyük məsləhətçi, aparıcı məsləhətçi, məsləhətçi, Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsi Aparatında sektor müdiri, baş mühasib, baş məsləhətçi, böyük məsləhətçi, aparıcı məsləhətçi, məsləhətçi, hakimin köməkçisi, məhkəmə iclasının katibi" sözləri, üçüncü abzasından "Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (Ombudsmanın) Aparatında sektor müdiri, baş mühasib, baş məsləhətçi, böyük məsləhətçi, aparıcı məsləhətçi, məsləhətçi," sözləri çıxarılsın;

2.7. 2.3.1-ci və 3.4.1-ci bəndlərin üçüncü abzaslarında "Azərbaycan Respublikası Nazirlər kabineti Aparatında," sözlərindən sonra Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin Aparatında," sözləri əlavə edilsin;

2.8. 2.3.2-ci və 3.4.2-ci bəndlərin üçüncü abzasları aşağıdakı redaksiyada verilsin:

"Naxçıvan Muxtar Respublikası Nazirlər Kabinetinin Aparatında texniki vəzifələr tutan baş mütəxəssis, böyük mütəxəssis, aparıcı mütəxəssis, mütəxəssis-inspektor, kargüzar, makinaçı, kuryer, arxiv qeydiyyatçısı, liftçi, sürücü və sair işçilər, Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin Aparatında texniki vəzifələr tutan baş mütəxəssis, böyük mütəxəssis, aparıcı mütəxəssis, mütəxəssis-inspektor, kargüzar, makinaçı, kuryer, arxiv qeydiyyatçısı, liftçi, sürücü və sair işçilər, Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (Ombudsmanın) Aparatında texniki vəzifələr tutan baş mütəxəssis, böyük mütəxəssis, aparıcı mütəxəssis, mütəxəssis-inspektor, kargüzar, makinaçı, kuryer, arxiv qeydiyyatçısı, liftçi, sürücü və sair işçilər.";

2.9. 2.3.3-cü bəndin ikinci abzasından "Naxçıvan Muxtar Respublikası Nazirlər Kabineti Aparatında texniki vəzifələr tutan baş mütəxəssis, böyük mütəxəssis, aparıcı mütəxəssis, mütəxəssis-inspektor, kargüzar, makinaçı, kuryer, arxiv qeydiyyatçısı, liftçi, sürücü və sair işçilər, Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin Aparatında texniki vəzifələr tutan baş mütəxəssis, böyük mütəxəssis, aparıcı mütəxəssis, mütəxəssis-inspektor, kargüzar, makinaçı, kuryer, arxiv qeydiyyatçısı, liftçi, sürücü və sair işçilər" sözləri, 3.4.3-cü bəndin ikinci abzasından "Naxçıvan Muxtar Respublikası Nazirlər Kabineti Aparatında texniki vəzifələr tutan baş mütəxəssis, böyük mütəxəssis, aparıcı mütəxəssis, mütəxəssis-inspektor, kargüzar, makinaçı, kuryer, arxiv qeydiyyatçısı, liftçi, sürücü və sair işçilər, Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin Aparatında texniki vəzifələr tutan baş mütəxəssis, böyük mütəxəssis, aparıcı mütəxəssis, mütəxəssis-inspektor, kargüzar, makinaçı, kuryer, arxiv qeydiyyatçısı, liftçi, sürücü və sair işçilər" sözləri çıxarılınsın;

2.10. 2.3.4-cü bəndin ikinci abzasından "Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (Ombudsmanın)" sözləri, 3.4.4-cü bəndin ikinci abzasından "Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (Ombudsmanın) Aparatında texniki vəzifələr tutan baş mütəxəssis, böyük mütəxəssis, aparıcı mütəxəssis, mütəxəssis-inspektor, kargüzar, makinaçı, kuryer, arxiv qeydiyyatçısı, liftçi, sürücü və sair işçilər," sözləri çıxarılınsın.

3. "Dövlət qulluğu haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişikliklər edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2006-cı il 22 dekabr tarixli 497 nömrəli Fərmanının (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2006-cı il, № 12, maddə 1044; 2007-ci il, №11, maddə 1107; 2009-cu il, №2, maddə 77) 2.3-cü bəndi çıxarılınsın.

4. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2009-cu il 24 iyun tarixli 108 nömrəli Fərmanı (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2009-cu il №6, maddə 420) ilə təsdiq edilmiş "Dövlət orqanlarında dövlət qulluğuna müsabiqə vasitəsilə qəbul Qaydaları"nın 14-cü bəndinin ikinci abzası aşağıdakı redaksiyada verilsin:

"Qanunvericiliklə başqa qayda nəzərdə tutulmadıqda, elan olunmuş müsabiqədə iştirak edərək test imtahanından və müsabiqədən müvəffəqiyyətlə keçmiş namizədlər vakant vəzifəyə təyin edilmək üçün müvafiq dövlət orqanının rəhbərinə təqdim olunurlar. Həmin dövlət orqanının rəhbəri təqdim olunmuş namizədlərdən birini seçərək bir il müddətinə stajçı kimi qulluğa qəbul etməli və vakant vəzifəyə təyin etməlidir. Dövlət orqanının rəhbəri namizədlərin təqdim olunduğu gündən 10 iş günü müddətində qəbul etdiyi müvafiq qərar barədə Komissiyaya məlumat verməlidir."

5. "Dövlət qulluqçularının əmək haqqlarının artırılması haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2008-ci il 9 iyul tarixli 2934 nömrəli Sərəncamına (Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2008-ci il, №7, maddə 645, № 8, maddələr 723, 731; 2009-cu il, № 6,

maddələr 419, 421; Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2009-cu il 21 dekabr tarixli 639 nömrəli Sərəncamı) 2 nömrəli əlavəsinə aşağıdakı əlavələr və dəyişikliklər edilsin:

5.1. İnzibati vəzifələrin təsnifatı üzrə:

5.1.1. "Birinci təsnifat"ın birinci qrafasında " Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti Aparatının rəhbəri;" sözlərindən sonra "Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi Aparatının rəhbəri;" sözləri əlavə edilsin;

5.1.2. "İkinci təsnifat" üzrə:

5.1.2.1. ikinci qrafada " Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin İşlər müdiri" sözlərindən sonra "Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi Aparatının rəhbərinin müavini" sözləri, üçüncü qrafada " Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin mətbuat xidmətinin rəhbəri" sözlərindən sonra "Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi Aparatının təminədiçi şöbəsinin müdiri" sözləri əlavə edilsin;

5.1.2.2. altıncı qrafa aşağıdakı redaksiyada verilsin: "Naxçıvan Muxtar Respublikası Nazirlər Kabineti Aparatının rəhbəri; Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsi Aparatının rəhbəri; Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (Ombudsmanın) Aparatının rəhbəri;"

5.1.3. "Üçüncü təsnifat" üzrə:

5.1.3.1. dördüncü qrafada "Azərbaycan Respublikası Baş nazirinin müavinin köməkçisi;" sözlərindən sonra "Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi Aparatının təminədiçi şöbəsinin müdir müavini;" sözləri əlavə edilsin;

5.1.3.2. yeddinci "Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Aparatının yardımçı şöbəsinin müdiri;" sözlərindən sonra "Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi Aparatının yardımçı şöbəsinin müdiri;" sözləri əlavə edilsin, "Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi Aparatının rəhbərinin müavini" sözləri "Naxçıvan Muxtar Respublikası Nazirlər Kabineti Aparatı rəhbərinin müavini; Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsi Aparatı rəhbərinin müavini; Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (Ombudsmanın) Aparatının rəhbərinin müavini;" sözləri ilə əvəz edilsin;

5.1.1.3. on birinci qrafadan "Naxçıvan Muxtar Respublikası Nazirlər Kabineti Aparatının rəhbəri" sözləri çıxarılsın;

5.1.3.4. on ikinci qrafada "Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Aparatının yardımçı şöbəsinin müdir müavini;" sözlərindən sonra "Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi Aparatının yardımçı şöbəsinin müdir müavini;" sözləri əlavə edilsin;

5.1.3.5. on üçüncü qrafada "Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi Aparatının təminədiçi şöbəsinin müdiri;" sözləri "Naxçıvan Muxtar Respublikası Nazirlər Kabineti Aparatının təminədiçi şöbəsinin müdiri;" sözləri; "Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi Aparatının təminədiçi şöbəsinin müdiri" "Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsi Aparatının təminədiçi şöbəsinin müdiri; Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (Ombudsmanın) Aparatının təminədiçi şöbəsinin müdiri" sözləri ilə əvəz edilsin və "Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin Aparatının rəhbəri" sözləri çıxarılsın;

5.1.4. "Dördüncü təsnifat" üzrə:

5.1.4.1. üçüncü qrafada "Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Aparatının rəhbərinin köməkçisi;" sözlərindən sonra "Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin Aparatında sektor müdiri, baş mühasib;" sözləri əlavə edilsin;

5.1.4.2. beşinci qrafadan "Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (Ombudsmanın) Aparatının rəhbəri" sözləri çıxarılsın;

5.1.4.3. doqquzuncu qrafadan "Naxçıvan Muxtar Respublikası Nazirlər Kabineti Aparatının rəhbərinin müavini" sözləri çıxarılsın;

5.1.4.4. on birinci qrafa çıxarılsın;

5.1.4.5. on dördüncü qrafada "Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi Aparatının təminedicisi şöbəsinin müdir müavini" sözləri "Naxçıvan Muxtar Respublikası Nazirlər Kabineti Aparatının təminedicisi şöbəsinin müdir müavini; Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsi Aparatının təminedicisi şöbəsinin müdir müavini; Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (Ombudsmanın) Aparatının təminedicisi şöbəsinin müdir müavini" sözləri ilə əvəz edilsin;

5.1.4.6. on yeddinci qrafada "Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Aparatında;" sözlərindən sonra "Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin Aparatında;" sözləri əlavə edilsin;

5.1.4.7. iyirminci qrafa aşağıdakı redaksiyada verilsin: "Naxçıvan Muxtar Respublikası Nazirlər Kabineti Aparatının yardımçı şöbəsinin müdiri; Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsi Aparatının yardımçı şöbəsinin müdiri; Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (Ombudsmanın) Aparatının yardımçı şöbəsinin müdiri";

5.1.4.8. iyirmi üçüncü və iyirmi dördüncü qrafalar çıxarılsın;

5.1.4.9. iyirmi beşinci qrafada "Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi Aparatının yardımçı şöbəsinin müdir müavini" sözləri "Naxçıvan Muxtar Respublikası Nazirlər Kabineti Aparatının yardımçı şöbəsinin müdir müavini; Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsi Aparatının yardımçı şöbəsinin müdir müavini; Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (Ombudsmanın) Aparatının yardımçı şöbəsinin müdir müavini" sözləri ilə əvəz edilsin;

5.1.5. "Beşinci təsnifat" üzrə:

5.1.5.1. altıncı qrafa çıxarılsın;

5.1.5.2. yeddinci qrafadan "Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (Ombudsmanın) Aparatının" sözləri çıxarılsın;

5.1.5.3. onuncu qrafa aşağıdakı redaksiyada verilsin:

"Naxçıvan Muxtar Respublikası Nazirlər Kabinetinin Aparatında sektor müdiri, baş mühasib; Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin Aparatında sektor müdiri, baş mühasib; Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (Ombudsmanın) Aparatında sektor müdiri, baş mühasib; Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (Ombudsmanın) köməkçisi";

5.1.5.4. on birinci qrafa çıxarılısın;

5.1.5.5. on yeddinci qrafada "Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi Aparatında" sözləri "Naxçıvan Muxtar Respublikası Nazirlər Kabinetinin Aparatında, Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin Aparatında, Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (Ombudsmanın) Aparatında" sözləri ilə əvəz edilsin və "-məsləhətçi" sözündən sonra "məhkəmə iclasının katibi, hakimlərin köməkçisi" sözləri əlavə edilsin;

5.1.6. "Altıncı təsnifat" üzrə:

5.1.6.1. üçüncü və dördüncü qrafalar çıxarılısın;

5.1.6.2. altıncı qrafadan "Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (Ombudsmanın)" sözləri çıxarılısın;

5.1.6.3. yeddinci qrafadan "Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (Ombudsmanın) köməkçisi;" sözləri çıxarılısın;

5.1.6.4. on beşinci qrafadan "Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (Ombudsmanın)" sözləri çıxarılısın;

5.2. Yardımçı vəzifələrin təsnifatları üzrə:

5.2.1. "Birinci təsnifat"da "Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Aparatında və İşlər İdarəsində," sözlərindən sonra "Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin Aparatında," sözləri əlavə edilsin;

5.2.2. "İkinci təsnifat" aşağıdakı redaksiyada verilsin:

"Naxçıvan Muxtar Respublikası Nazirlər Kabinetinin, Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin, Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (Ombudsmanın) aparatlarında texniki vəzifələr tutan:

- baş mütəxəssis (rəhbərin katibi, arxiv müdiri, makinaçılar bürosunun müdiri, surətçıxartma-çoxaltma bürosunun müdiri, böyük inspektor, böyük statistik, böyük arxivçi, məsul növbətçi, sürücü)

- böyük mütəxəssis (inspektor, statistik, ekspedisiya, dəftərxana, təsərrüfat, anbar müdirləri, xəzinədar, komendant, surətçıxartma-çoxaltma və hesablama maşınlarının operatoru, texnik, stenoqrafçı, katibə-stenoqrafçı, makinaçı)

- mütəxəssis (kuryer, ixtisa dərəcəsi olan fəhlə)";

5.2.3. "Üçüncü təsnifat"dan "Naxçıvan Muxtar Respublikası Nazirlər Kabinetinin, Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin" sözləri çıxarılısın;

5.2.4. "Dördüncü təsnifat"dan " Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (Ombudsmanın) Aparatında" sözləri çıxarılısın.

İlham ƏLİYEV,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 15 mart 2010-cu il.

**"Naxçıvan Muxtar Respublikasının Vəkillər Kollegiyası haqqında"
Naxçıvan Muxtar Respublikasının Qanununa əlavə edilməsi barədə
Naxçıvan Muxtar Respublikasının Qanunu**

Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisi qərara alır:

I. "Naxçıvan Muxtar Respublikasının Vəkillər Kollegiyası haqqında" Naxçıvan Muxtar Respublikasının Qanununun 11-ci maddəsində "vəkilin hüquqları və vəzifələri," sözlərindən sonra "vəkillərin peşə hazırlığı və ixtisasının artırılması," sözləri əlavə edilsin.

II. Bu qanun dərc olunduğu gündən qüvvəyə minir.

*Naxçıvan Muxtar Respublikası
Ali Məclisinin Sədri*

Vasif TALIBOV

Naxçıvan şəhəri, 28 dekabr 2009-cu il.

**"Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) haqqında"
Naxçıvan Muxtar Respublikasının Qanununda dəyişikliklər edilməsi barədə
Naxçıvan Muxtar Respublikasının Qanunu**

Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisi qərara alır:

I. "Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) haqqında" Naxçıvan Muxtar Respublikasının Qanununa aşağıdakı dəyişikliklər edilsin:

1. 4.2-ci və 4.3-cü maddələr aşağıdakı redaksiyada verilsin:

"4.2. Eyni şəxs Müvəkkil vəzifəsinə iki dəfədən artıq seçilə bilməz.

4.3. Müvəkkilin səlahiyyət müddəti bitdiyi gün yeni Müvəkkil seçilmədikdə, o, səlahiyyətlərinin icrasını davam etdirir. Bu halda onun səlahiyyət müddəti yeni Müvəkkilin seçildiyi gündən bitmiş hesab olunur".

2. 16.1-ci maddədə " Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisi Sədrinin müavinin aylıq əmək haqqına bərabər məbləğdə" sözləri ilə əvəz edilsin.

II. Bu qanun dərc olunduğu gündən qüvvəyə minir.

Naxçıvan Muxtar Respublikası
Ali Məclisinin Sədri

Vasif TALIBOV

Naxçıvan şəhəri, 28 dekabr 2009-cu il.

**"Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) haqqında"
Naxçıvan Muxtar Respublikasının Qanununda dəyişikliklər edilməsi barədə
Naxçıvan Muxtar Respublikasının Qanunu**

Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisi qərara alır:

I. "Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) haqqında" Naxçıvan Muxtar Respublikasının Qanununa aşağıdakı dəyişikliklər edilsin:

1. 4.2-ci və 4.3-cü maddələr aşağıdakı redaksiyada verilsin:

"4.2. Eyni şəxs Müvəkkil vəzifəsinə iki dəfədən artıq seçilə bilməz.

4.3. Müvəkkilin səlahiyyət müddəti bitdiyi gün yeni Müvəkkil seçilmədikdə, o, səlahiyyətlərinin icrasını davam etdirir. Bu halda onun səlahiyyət müddəti yeni Müvəkkilin seçildiyi gündən bitmiş hesab olunur".

2. 16.1-ci maddədə " Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisi Sədrinin müavinin aylıq əmək haqqına bərabər məbləğdə" sözləri ilə əvəz edilsin.

II. Bu qanun dərc olunduğu gündən qüvvəyə minir.

Naxçıvan Muxtar Respublikası
Ali Məclisinin Sədri

Vasif TALIBOV

Naxçıvan şəhəri, 28 dekabr 2009-cu il.

Hafiz Qənbər oğlu Nəsimov
*Hərbi məhkəmələrin işləri üzrə
kollegiyanın sədri*

Əmlak müsadirəsi: cinayət cəzası, yoxsa xüsusi müsadirə tədbiri ?

Cinayət-mühakimə icraatında əmlak müsadirəsi, bu tədbirin hüquqi təbiəti, tətbiqi əsasları və prosedurları bütün zamanlarda elmi və təcrübə işçiləri dərindən maraqlandıran məsələlər sırasında olmuşdur. Sovet reciminin süqutundan və Azərbaycanın müstəqillik əldə etməsindən sonra meydana gələn köklü dəyişikliklər, xüsusilə Konstitusiyada mülkiyyət hüququnun insanın əsas hüquqlarından biri kimi təsbit edilməsi, ölkə iqtisadiyyatının mülkiyyətin müxtəlif növlərinə əsaslanması, dövlət tərəfindən mülkiyyətin bütün növlərinin, o cümlədən xüsusi mülkiyyətin eyni dərəcədə qorunması əmlak müsadirəsi ilə bağlı məsələlərin aktuallığını artırdı və bu problem ətrafında aparılan diskussiyaların daha da dərinləşməsinə səbəb oldu. Nəticədə qanunverici mülkiyyət hüququnun qorunması üzrə təminatların möhkəmləndirilməsi məqsədindən çıxış edərək, cinayət mühakimə icraatında əmlak müsadirəsinin tətbiqinə dair yeni, daha müasir qaydalar müəyyən etdi. Lakin hüquq qaydasının zamanə, onun meydana gətirdiyi yeni çağırışlarla daha yaxşı uzlaşması hələ problemin tam həlli demək deyil. Daha bir şərt hüquq qaydasının «qanunun keyfiyyəti» meyarına cavab verməsidir. Yeni normativ akt və yaxud konkret hüquqi norma elə məzmununda olmalıdır ki, həm daxili ziddiyyətlərdən xali olsun, həm də müvafiq hüquq normaları sistemə fəsadsız (ziddiyət yaratmadan) inteqrasiya oluna bilsin. Qayda anlaşılan olmalı, onun səbəb ola biləcəyi hüquqi nəticələr aydın görsənməli, hüquqi müəyyənlik prinsipi nöqtəyi-nəzərindən onun müddəaları sual doğurmamalıdır. Yalnız bu tələblərə cavab verdikdə, hüquq qaydası sözün əsl mənasında ictimai-hüquq münasibətlərini tənzimləməyə qadir olan işlək mexanizmə çevrilə, səmərəli nizamlayıcı rolunu oynaya bilər.

Məsələyə bu aspektdən yanaşaraq, cinayət mühakimə icraatında əmlak müsadirəsi məsələlərini tənzimləyən hüquq normalarını təhlil etmək istərdik.

İlk əvvəl onu qeyd edək ki, cinayət mühakimə icraatında əmlak müsadirəsi həm əlavə cəza, həm də hüquq ədəbiyyatında xüsusi müsadirə adlandırılan prosessual tədbir kimi çıxış edir.

Zahiri oxşarlıqlarına baxmayaraq, bu tədbirlərin fərqləndirilməsi, yəni birinin cəza, digərinin isə xüsusi müsadirə kimi səciyyələndirilməsi onların fərqli hüquqi təbiətə malik olmalarından irəli gəlir. Əgər cəza ilə xüsusi müsadirə eyniyyət təşkil etsəydilər onları qanunvericilik səviyyəsində ayırmağa - birincisini cinayət qanununun, digərini isə cinayət-prosessual qanunun tənzimləmə predmetinə aid etməyə gerek qalmazdı.

İndi isə cinayət və cinayət-prosessual qanunların əmlak müsadirəsi məsələlərinə həsr olunmuş hüquq qaydalarını müqayisə edək və baxaq görək ki, həmin normalar gerçəkdən də bu tədbirlər arasında olan zəruri fərqi əks etdirirmi? Həqiqətən də Cinayət Məcəlləsinin müvafiq maddəsinə müraciət etdikdə, burada nəzərdə tutulan

tədbirin cinayət cəzası, Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin müvafiq qaydasına baxdıqda isə həmin normada təsbit edilən tədbirin xüsusi müsadirə olduğunu və beləliklə, cinayət cəzasından fərqləndiyini görmək olurmu?

Əmlak müsadirəsini əlavə cəza kimi göstərən Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 51-ci maddəsində bunlar təsbit edilir:

«51.1. Əmlak müsadirəsi məhkumun cinayət törədərkən istifadə etdiyi alət və vasitələrin, cinayətin predmetlərinin, habelə cinayət yolu ilə əldə etdiyi əmlakın məcburi qaydada və əvəzsiz olaraq dövlət nəfinə alınmasından ibarətdir.

51.2. Əmlak müsadirəsi yalnız bu Məcəllənin Xüsusi hissəsinin müvafiq maddələrində nəzərdə tutulmuş hallarda təyin olunur.

51.3. Cinayət yolu ilə əldə edilmiş əmlak və ya cinayətin predmeti istifadə edildiyi, özgəninkiləşdirildiyi və ya başqa səbəblərdən dövlət nəfinə alına bilinmədiyi halda həmin əmlakın dəyəri məbləğində məhkuma məxsus olan pul və ya digər əmlak müsadirə edilir.»^[1].

Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsində xüsusi müsadirə terminindən birbaşa istifadə olunmasa da, hər halda CPM-in 132-ci maddəsində məhz bu tədbirin nəzərdə tutulduğunu maddənin məzmunundan aydın görmək olur.

Həmin maddəyə əsasən əmlak müsadirəsi maddi sübutların taleyinin həlli (xüsusi müsadirə) qaydasında tətbiq olunur.

Sözügedən maddənin adı və məzmunu aşağıdakı kimidir:

«Maddə 132. Cinayət təqibi üzrə icraat başa çatdıqda maddi sübutlar barədə qəbul edilən qərarlar

132.0. Maddi sübutlar barədə məsələnin həlli ilə əlaqədar məhkəmə hökm, cinayət prosesini həyata keçirən orqan isə cinayət təqibi üzrə icraata xitam verilməsi haqqında qərar çıxararkən aşağıdakı qaydalara riayət etməlidir:

132.0.1. məhkum edilmiş şəxslərə məxsus cinayətin alətləri, həmçinin dövriyyəsi qadağan edilmiş əşyalar müsadirə olunmalı və müvafiq təşkilatlara verilməli, qiyməti olmadıqda isə məhv edilməlidir;

132.0.2. dəyəri olmayan digər əşyalar məhv edilməli, maraqlı şəxslərin vəsatəti olduqda isə onlara verilə bilər;

132.0.3. cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş əməlin törədilməsi nəticəsində qanuni sahiblikdən çıxarılmış pul və qiymətli əşyalar sahiblərinə, mülkiyyətçilərinə və ya hüquqi varislərinə qaytarılmalıdır;

132.0.4. cinayət yolu ilə əldə edilmiş və ya cinayətin predmeti olan pul və qiymətli əşyalar məhkəmənin hökmü ilə cinayət nəticəsində vurulmuş ziyanın ödənilməsinə yönəldilir, zərər çəkmiş şəxs məlum olmadıqda isə dövlətin nəfinə keçirilir;

132.0.5. maddi sübut olan sənədlər cinayət təqibi üzrə icraat materiallarının saxlanma müddəti ərzində işdə saxlanılır və ya maraqlı təşkilatlara və şəxslərə verilir.»^[2].

Göründüyü kimi, CM-in 51-ci maddəsində olduğu kimi, CPM-in 132-ci maddəsində də cinayətin alət və vasitələrinin (maddə 132.0.1) eləcə də cinayətin predmetlərinin və cinayət yolu ilə əldə olunmuş digər əmlakın (maddələr 132.0.3, 132.0.4) məcburi qaydada təqsirləndirilən şəxsdən alınmasından, yəni müsadirəsindən bəhs olunur. CPM-in 132-ci maddəsinə görə, həmin əmlakın cinayət işi üzrə maddi sübut qismində çıxış etməsi burada təsbit edilən müsadirə tədbirinin CM-in 51-ci maddəsində əlavə cəza kimi nəzərdə tutulan əmlak müsadirəsindən fərqləndirən cəhət kimi götürülə bilməz. Çünki, birincisi CM-in 51-ci maddəsində göstərilir ki, onun nəzərdə tutduğu əmlakın dairəsinə maddi sübut qismində tanınmış əşyalar daxil edilmir, ikincisi isə istənilən əşya cinayətin aləti, vasitəsi, predmeti və yaxud cinayət yolu ilə əldə olunmuş əmlak kimi çıxış etdikdə mütləq qaydada həm də maddi sübut kimi tanınır (əgər mövcuddursa) və cinayət işinə əlavə olunur. Ona görə də əminliklə demək olar ki, CM-in 51-ci maddəsi də hər hansı başqa əmlakın deyil, məhz CPM-in 132.0.1, 132.0.3 və 132.0.4-cü maddələrində sadalanan əmlakın müsadirəsini nəzərdə tutur. Bu isə o deməkdir ki, tamamilə üst-üstə düşən müsadirə tədbiri CM-in 51-ci maddəsinə görə cinayət cəzası, CPM-in 132-ci maddəsinə görə isə cəza sayılmayan xüsusi müsadirə tədbiri kimi çıxış edir.

Sözügedən cinayət hüquq və cinayət-prosessual normaları arasında olan ziddiyyət hüquq tətbiqetmə təcrübəsində ciddi problemlər törədir. Cinayət işi üzrə maddi sübutlar qismində tanınmış təqsirləndirilən şəxsə məxsus cinayətin alət və vasitələri, və yaxud cinayətin predmetləri və ya təqsirkarın cinayət yolu ilə əldə edilmiş əmlakı müəyyən olunduqda aydın olmur ki, məhkəmə bu vəziyyətdə nə etməlidir: həmin predmetlər barədə məsələ həm Cinayət Məcəlləsinin 51-ci maddəsi, həm də Cinayət - Prosesual Məcəllənin 132-ci maddəsi ilə tənzimləndiyindən, CM-in 51-ci maddəsinə əsaslanıb, əlavə cəza təyin etməklə onları müsadirə etməli (şəxsin ittiham olunduğu maddənin sanksiyası bu tədbiri əlavə cəza qismində nəzərdə tutduqda), yoxsa CPM-in 132-ci maddəsindən çıxış etməklə, əlavə cəza təyin etməyib həmin predmetləri xüsusi müsadirə (maddi sübutların taleyinin həlli) qaydasında təqsirləndirilən şəxsdən məcburi qaydada almalıdır?

Gördüyümüz kimi, hətta əmlak müsadirəsinin bir halda Cinayət Qanunun, digər halda isə Cinayət-Prosessual Qanunun tənzimləmə predmetinə aid edilməsi bu iki halı bir-birindən fərqləndirməyə, yəni hansısa birini cinayət cəzası, digərini isə xüsusi müsadirə tədbiri kimi təsnifləşdirməyə imkan vermir. Yəni, misal üçün, təqsirləndirilən şəxsin cinayət yolu ilə əldə etdiyi işə maddi sübut qismində əlavə olunmuş əmlakı Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 132.0.4-cü maddəsi əsasında müsadirə olunarsa bunun cinayət cəzası deyil, məhz xüsusi müsadirə olduğunu isbatlamaq mümkün olmayacaqdır (nə qədər ki, Cinayət Məcəlləsinin 51-ci maddəsi bu cür müsadirəni cinayət cəzası kimi görür) və əksinə həmin əmlak Cinayət Məcəlləsinin müvafiq maddəsi əsasında əlavə cəza təyin edilməklə müsadirə olunarsa, bunun sırf cinayət cəzası olduğunu da söyləmək çətin olacaqdır (nə qədər ki, CPM-in 132-ci maddəsi belə əmlakın müsadirəsinə xüsusi müsadirə kimi səciyyələndirir).

Belə görünür ki, hazırki vəziyyətdə hansı qanun əsasında təyin olunmasından asılı olmayaraq, şəxs barəsində tətbiq edilən əmlak müsadirəsinin cinayət cəzası olduğunu və yaxud xüsusi müsadirə tədbiri kimi çıxış etdiyini birmənalı olaraq söyləmək mümkün deyil.

Qeyd etməliyik ki, əslində İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi də özünün presedent təcrübəsində əmlak müsadirəsinin cinayət cəzasına aid olub-olmaması məsələsini həll edərkən bu tədbirin milli qanunvericilikdə nə cür təsnifləşdirilməsini həlledici meyar kimi nəzər almır. Bunu «Uelç Birləşmiş

Krallığa qarşı» iş üzrə beynəlxalq məhkəmənin 9 fevral 1995-ci ildə qəbul etdiyi qərardan aydın görmək olar[3].

Bu iş üzrə ərizəçi Uelç 3 noyabr 1986-cı ildə həmin ilin yanvar ayının 1-dən noyabr ayının 3-dək törətdiyi narkotiklərin qanunsuz dövriyyəsi ilə bağlı olan cinayətlərə görə həbs olunmuşdu. O, həmin ittihamla əlaqədar 24 avqust 1988-ci ildə təqsirli bilinib, uzun müddətə azadlıqdan məhrumetmə cəzasına məhkum edilmişdi. Bundan əlavə, hakim 1986-cı ildə qəbul edilmiş, lakin cinayətlərin törədilməsindən sonra, 12 yanvar 1987-ci il tarixdə qüvvəyə minən narkotiklərin qanunsuz dövriyyəsi ilə bağlı cinayətlər haqqında qanuna əsaslanaraq, Uelçin 66914 funt sterlinq dəyərində əmlakının müsadirə olunması barədə əmr vermişdi (sonradan bu məbləğ apellyasiya məhkəməsinin qərarı ilə 7000 funt sterlinq azaldılmışdı). Bu əmrə görə, təqsirkar göstərilən məbləği ödəmədiyi təqdirdə əlavə olaraq 2 il azadlıqdan məhrumetmə cəzası çəkməli idi. Sözügedən 1986-cı il tarixli qanunun 2-ci maddəsinin 3-cü bəndi təqsirkar şəxsin cinayət əməlini törətməsinə qədər son 6 il ərzində malik olduğu, əldə etdiyi və yaxud bəxşiş etdiyi bütün əmlakın narkotiklərin qanunsuz dövriyyəsindən əldə olunması prezumpsiyasından çıxış edir və şəxsin gerçəkdən də varlanıb - varlanmamasından asılı olmayaraq, nəinki narkotiklərin qanunsuz dövriyyəsindən əldə olunan mənfəətin, ümumiyyətlə onun həmin dövr ərzində əldə etdiyi bütün gəlirlərinin müsadirə edilməsinə imkan verirdi. Başqa sözlə təqsirkar şəxs bunun əksini sübut edə bilmədiyi təqdirdə, cinayətin törədilməsinə qədər sürən 6 il ərzində onun əllərindən gəlib-keçən bütün əmlak narkotiklərin qanunsuz dövriyyəsinin nəticəsi kimi qəbul edilirdi.

Uelçin Avropa Məhkəməsi qarşısında qaldırdığı məsələ əslində onun vəziyyətini pisləşdirən qanunun qüvvəsinin geriyyə şamil edilməsi, yəni İnsan Hüquqlarının və Əsas Azadlıqların Müdafiəsi Haqqında Konvensiyanın 7-ci maddəsinin pozuntusunun araşdırılması ilə bağlı idi. O, 1986-cı il tarixli qanunun müddəalarını mübahisələndirmirdi. Yalnız onu iddia edirdi ki, hakimin əmlak müsadirəsinin tətbiq olunması haqqında əmri ilə o, cinayət əməllərini törətdiyi zaman tətbiq edilməli olan cəza ilə müqayisədə daha ağır cəzaya məruz qoyulub. Lakin bu iddianın düzgün həll edilməsində hakimin əmri əsasında tətbiq edilən əmlak müsadirəsinin cinayət cəzası sayılıb-sayılmaması mühüm əhəmiyyət kəsb etdiyindən, beynəlxalq məhkəmə qərarında bu məsələnin araşdırılmasına xüsusi yer vermişdi.

Qərar da yürüdülmən mülahizələrdən görünür ki, məhkəmə əmlak müsadirəsinin milli hüquqda nə cür tövsif edilməsini bu tədbirinin cinayət cəzası kimi səciyyələndirilməsində nəzərə alınmalı olan həlledici meyar kimi qəbul etməmiş və sadəcə onu məsələnin həllinə təsir göstərən amillərdən biri kimi qiymətləndirmişdi.

Bəs Avropa Məhkəməsinin mövqeyinə görə əmlak müsadirəsinə məhz cinayət cəzası kimi səciyyələndirməyə, onu başqa tədbirlərdən fərqləndirməyə imkan verən əlamət nədir, hansı amil bu məsələdə həlledici meyar rolunda çıxış etməlidir?

Qərardan görünür ki, bu məsələdə beynəlxalq məhkəmənin mövqeyi mübahisə tərəflərinin mövqeyi ilə üst-üstə düşmüşdür.

Həm Uelç, həm də Birləşmiş Krallıq, birincisi ona tətbiq olunan müsadirə tədbirinin cinayət cəzası olduğunu, ikincisi isə bunun əksini isbat etmək üçün eyni meyarı istinad etmişdilər. Sadəcə hökumət israr edirdi ki, ərizəçiyə tətbiq olunan müsadirə tədbiri narkotiklərin qanunsuz dövriyyəsi ilə bağlı olan cinayətin maddi xarakterli zərərli nəticələrini kompensasiya edən zəruri əvəz və gələcəkdə eyni cinayətin törədilməsinin qarşısını alan (şəxsi cinayəti yenidən törətmək üçün istifadə edə biləcək maddi

bazadan məhrum edən) preventiv tədbir kimi çıxış etdiyindən, ərizəçini cəzalandırmaq məqsədinə malik deyildi və bu səbəblərdən cinayət cəzası sayıla bilməzdi. Uelç isə bunun əksini iddia edir və müsadirə tədbirinin yalnız zərərə görə kompensasiya və ya preventiv tədbir olmadığını, həm də onu törətdiyi cinayətə görə cəzalandırmaq məqsədi daşdığını bildirir və bu üzdən müsadirənin cinayət cəzası sayılması üzərində israr edirdi.

Avropa Məhkəməsi də Uelçə tətbiq olunan əmlak müsadirəsinin cinayət cəzası olub-olmaması haqqında məsələni həll edərkən məhz həmin əlamətləri meyar kimi qəbul etdi və araşdırmasını göstərilən əlamətlər ətrafında apardı.

Məhkəmənin mövqeyinə görə, əgər müsadirə tədbiri yalnız zərərin əvəzləşdirilməsi və (və yaxud) cinayətin yenidən törədilməsinin qarşısını alan (cinayəti yenidən törətmək, asanlaşdırmaq, cinayətkar fəaliyyəti davam etdirmək üçün istifadə oluna biləcək əmlakdan məhrum edən) önləyici tədbir kimi çıxış edirsə, belə müsadirə cinayət cəzası kimi qəbul edilə bilməz, yox əgər həmin tədbir maddi xarakterli ziyandan (cinayət nəticəsində təqsirkar şəxsin mənfəət əldə edib-etməməsindən, nə qədər varlanmasından asılı olmayaraq) həm də onu cəzalandırmaq məqsədi daşıyarsa, yəni sadəcə cinayətin xarakterindən və ağırlığından törəyən sosial əvəz, sosial təhbeh kimi çıxış edirsə, bu halda müsadirə cinayət cəzası kimi qiymətləndirilməlidir.

Göstərilən meyar (sadalanan əlamətlərin olub-olmaması) haqqında nəticə isə beynəlxalq məhkəməninin mülahizəsinə görə, əmlak müsadirəsinin milli hüquqda nə cür təsnif edilməsi də daxil olmaqla bir neçə amillərdən asılıdır. Məhz həmin amillər məcmusundan çıxış etməklə demək olar ki, tətbiq olunmuş əmlak müsadirəsi cinayət nəticəsində meydana gələn maddi ziyanı kompensasiya etməyə yönələn və cinayətin yenidən törədilməsini önləyən tədbirdir, yoxsa məqsədi şəxsi cəzalandırmaq olan sosial tənbəhdir, yəni cinayət cəzasıdır.

Sözügedən amillərin dairəsi barədə mövqeyini beynəlxalq məhkəmə Uelçin işi üzrə qərarın 28-ci bəndində belə açıqlayır:

«7-ci maddənin 1-ci bəndinin ikinci cümləsinin mətni onu göstərir ki, tədbirin cəza kimi səciyyələndirilməsində həlledici amil həmin tədbirin məhz cinayətə görə məhkum olunmanın nəticəsində meydana gəlməsidir. Tətbiq olunan tədbirin məqsədi və xarakteri, milli hüquqda təsnifi, onun tətbiq edilməsi və həyata keçirilməsi prosedurları, eləcə də tədbirin şərtliliyi də digər amillər rolunda nəzərə alın bilər»^[4].

Qərarla bu amillərin hər biri haqqında məhkəmənin mövqeyi ayrıca olaraq şərh edilmişdir.

Məhkəmə etiraf etdi ki, hakimin əmri əsasında tətbiq olunan 59914 funt sterlinq dəyərində əmlakın (və ya pulun) cinayət nəticəsində əldə olunması prezumpsiyası yalnız narkotiklərin qanunsuz dövriyyəsi nəticəsində əldə olunan əmlakın deyil, digər, o cümlədən bu cinayətlə bilavasitə əlaqəsi olmayan predmetlərin (vəsaitin) də müsadirəsinə mümkün edirdi. Lakin, məhkəmənin mövqeyinə görə, hətta bu gerçəklik əmlak müsadirəsinin məhz narkotiklərin qanunsuz dövriyyəsi ilə bağlı olan cinayətə görə ərizəçinin məhkum edilməsi faktından törəndiyini, həmin məhkum etmənin nəticəsi olaraq meydana gəldiyini inkar etmirdi. Çünki, Uelç narkotiklərin qanunsuz dövriyyəsi ilə bağlı olan cinayətə görə məhkum edilməsəydi, hakim əmlak müsadirəsinin tətbiqi haqqında əmr verə bilməzdi.

Müsadirə tədbirinin xarakterini və məqsədlərini müəyyən edərək məhkəmə 1986-cı il tarixli qanunun qəbul edilməsi ərəfəsində Birləşmiş Krallıqda olan vəziyyəti nəzərə aldı və qeyd etdi ki, həmin qanun məhkəmələrin cinayət yolu ilə əldə olunub digər aktivlərə çevrilmiş əmlakın müsadirə edilməsi üzrə mövcud səlahiyyətlərini genişləndirmək məqsədi daşıyırdı. Həmin qanunda nəzərdə tutulan əmlak müsadirəsi tədbirinin gələcəkdə narkotiklərlə bağlı qanunsuz əməliyyatların həyata keçirilməsinin qarşısını almaq, cinayətin heç bir halda özünü doğrultmayacağına təminat vermək məqsədi güddüyünü, yəni preventiv xarakterə malik olduğunu ölkənin daxili işlər naziri də bu qanun layihəsini Parlamentə təqdim etdiyi zaman önə çəkmişdi. Bununla belə, məhkəmə qeyd etdi ki, qanunverici bu qanunda əmlak müsadirəsinin tətbiqi üzrə məhkəmələrə çox geniş səlahiyyətlər verməklə həmin tədbirin məqsədinin həm də cinayət törətmiş şəxsləri cəzalandırmaq olduğunu nümayiş etdirmişdir. Beynəlxalq məhkəmənin qənaətinə görə sözügedən qanunda cinayətlərin önlənməsi və onların doğurduğu nəticələrin əvəzlənməsi (ödənilməsi) məqsədləri cəzanın məqsədləri ilə birləşir və cəza anlayışının tərkib elementləri kimi çıxış edir.

Müsadirə tədbirinin ağırlığına gəlincə, məhkəmə qeyd etdi ki, özü-özlüyündə bu tədbirin sərtliyi həlledici rol oynamır. Çünki cinayət-hüquqi xarakterə malik olmayan bir çox preventiv tədbirlərlə də cinayət işinə aidiyyəti olan şəxslərin üzərinə kifayət qədər ağır yük qoyula bilər.

Ancaq bir çox hallar da var ki, onların mövcudluğu 1986-cı il tarixli qanunda preventiv tədbir kimi nəzərdən keçirilən əmlak müsadirəsinə dair məhkəmə əmrlərini cəzanın tətbiq edilməsi kimi səciyyələndirməyə əsas verir.

Bu hallar sırasında Beynəlxalq məhkəmə qərarında aşağıdakıları göstərmişdir:

-1986-cı il tarixli qanunun 2-ci maddəsinin 3-cü bəndi 6 il ərzində məhkumun əlindən gəlib-keçən bütün əmlakın cinayət yolu ilə əldə edilmiş əmlak olması prezumpsiyasını təsbit edir (bir şərtlə ki, təqsirləndirilən bunun əksini sübut edə bilməsin);

-müsadirə barədə məhkəmə əmri narkobizneslə əlaqəsi olan bütün gəlirləri əhatə edir və faktiki varlanma və ya əldə olunan mənfəətlə məhdudlaşmır (qanunun 1və 2-ci maddələri);

-əmlak müsadirəsinin həcmnin müəyyən edilməsi zamanı hakimə təqsirləndirilən şəxsin təqsirlilik dərəcəsini nəzərə almaq barədə diskresion səlahiyyət verilir;

-təqsirkar şəxs əmlak müsadirəsi barədə əmri icra etmədiyi halda azadlıqdan məhrum etməyə məruz qalır.

Məhkəmənin fikrincə bütün bu amillərin məcmusu cinayət cəzası reciminin mövcudluğunu göstərən çox ciddi əlamətlərdir.

Nəhayət, məhkəmə Uelçlə bağlı real vəziyyəti dəyərləndirərkən o faktı da nəzərə aldı ki, əmlak müsadirəsinin tətbiq edilməsi nəticəsində o, törədilən hüquq pozuntusunun adi halda səbəb ola biləcəyi cəza ilə müqayisədə daha geniş və ağır mərhumiyyətlərə məruz qalmışdı.

Beləliklə, bütün bu hallara görə, məhkəmə o nəticəyə gəldi ki, Uelç barəsində hakimin əmri əsasında tətbiq olunmuş əmlak müsadirəsi yalnız cinayətin zərərli nəticələrini

əvəzləmək və gələcəkdə törədilə biləcək cinayətlərin qarşısını almaq məqsədi ilə təyin olunmamışdı, bu tədbir həm də təqsirləndirilən şəxsi cəzalandırmaq məqsədi daşıyırdı.

Bu səbəbdən İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi həmin müsadirə tədbirini cinayət cəzası kimi səciyyələndirdi və İnsan Hüquqlarının və Əsas Azadlıqlarının Müdafiəsi Haqqında Konvensiyanın 7-ci maddəsinin 1-ci bəndinin pozulması haqqında nəticəyə gəldi.

Bizim isə bu presedentdən çıxardığımız nəticə ondan ibarətdir ki, Cinayət Qanununda əlavə cəza kimi göstərilən əmlak müsadirəsi cinayət cəzasına xarakterik olan sosial tənbeh, sosial əvəz funksiyasını daşımalı, yəni cinayətin törədilməsi zamanı alət və vasitələrdən istifadə olunub-olunmamasından və yaxud kriminal əməl nəticəsində qazancın əldə edilib-edilməməsindən, onun miqdarından asılı olmayaraq şəxsə tətbiq edilən və əsasən cinayətin növü, ağırlığı və xarakteri ilə şərtləndirilən cinayət - hüquqi tədbir kimi çıxış etməli və məhz bu əlamət onu Cinayət-Prosessual Qanunda təsbit edilən və məqsədi təqsirkar şəxsi cinayətin alət və vasitələrindən, cinayət nəticəsində əldə etdiyi faktiki qazancıdan məhrum etmək və beləliklə, onun tərəfindən cinayətin yenidən törədilməsinin qarşısını almaq olan xüsusi müsadirə tədbirindən fərqləndirməlidir. Yalnız belə olduqda demək olar ki, bəli - Cinayət Məcəlləsində təsbit edilən əmlak müsadirəsi - bu cinayət cəzasıdır, Cinayət-Prosessual Məcəlləsi ilə nəzərdə tutulan müsadirə isə onunla üst-üstə düşməyən və beləliklə, cinayət-hüquqi təbiətə malik olmayan xüsusi müsadirə tədbiridir.

Qeyd etmək lazımdır ki, məsələyə Uelçin işi üzrə Avropa Məhkəməsinin presedentinin işığında yanaşsaq deyə bilərik ki, 2000-ci ilin sentyabr ayının 1-dək qüvvədə olmuş Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 32-ci maddəsində əlavə cəza kimi təsbit edilən əmlak müsadirəsi cinayət-hüquqi tədbirə xas olan tələblərə daha çox cavab verirdi. Həmin maddədə əmlak müsadirəsi bu cür xarakterizə olunurdu:

«Əmlak müsadirəsi məhkumun xüsusi mülkiyyətində olan əmlakının hamısının və ya bir hissəsinin məcburi qaydada əvəzsiz olaraq dövlət mülkiyyətinə alınmasından ibarətdir.

Əmlak müsadirəsi yalnız bu Məcəllə ilə nəzərdə tutulmuş hallarda təyin oluna bilər»^[5].

Göründüyü kimi, bu normaya görə, əmlak müsadirəsi şəxsin ittiham olunduğu Cinayət Məcəlləsinin müvafiq maddəsinin sanksiyasında əmlak müsadirəsinin əlavə cəza kimi nəzərdə tutulduğu hallarda, yəni törədilən cinayətin növündən, ağırlığından və xarakterindən asılı olaraq tətbiq olunurdu və qətiyyənlə cinayətin törədilməsi zamanı alət və vasitələrdən istifadə olunub-olunmamasından, cinayət nəticəsində təqsirkar şəxsin varlanıb-varlanmamasından, onun əldə etdiyi qanunsuz gəlirin miqdarından asılı edilmirdi.

Lakin bu normanın qüsuru ondan ibarət idi ki, müəyyən, çox məhdud sayda əşyaların müsadirəsinə qadağan edən qayda istisna olmaqla, əmlak müsadirəsinə hər hansı meyarlara görə hüdudlandırmırdı və bununla da Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 29-cu maddəsində, eləcə də İnsan Hüquqlarının və Əsas Azadlıqların Müdafiəsi Haqqında Konvensiyaya dair 1 nömrəli Protokolun 1-ci maddəsində təsbit edilən mülkiyyət hüququnun pozulması üçün şərait yaradırdı.

Bu problemi ortadan qaldırmaq üçün Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Məhkəməsi 12 yanvar 1999-cu il tarixli qərarı ilə Cinayət Məcəlləsinin 32-ci maddəsində məhkumun xüsusi mülkiyyətində olan əmlakının hamısının məcburi qaydada əvəzsiz olaraq müsadirə edilməsini nəzərdə tutan müddəalarını

qüvvədən saldı və Cinayət Məcəlləsinin Xüsusi Hissəsinin müvafiq maddələri ilə əlavə cəza qismində nəzərdə tutulan hallarda əmlak müsadirəsinin yalnız cinayət törədilərkən istifadə edilmiş alət və vasitələr, habelə cinayət yolu ilə əldə olunmuş əmlak barəsində tətbiq olunmasını mümkün hesab etdi[6].

Bununla məhkum edilmiş şəxsin mülkiyyət hüququnun daha etibarlı şəkildə qorunması üçün təsirli təminat mexanizmi yaradılsa da, əmlak müsadirəsi cəzası ilə cinayətin alət və vasitələrinin, habelə cinayət yolu ilə əldə olunmuş əmlakın müsadirəsinə ehtiva edən xüsusi müsadirə arasında olan fərq silindi və Cinayət Qanununda əlavə cəza kimi saxlanılmasına baxmayaraq, bu tədbir faktiki olaraq öz cinayət-hüquqi təbiətini itirmiş oldu. Çünki Konstitusiyaya Məhkəməsi əmlak müsadirəsinin məhz cinayət cəzası kimi (məqsədi şəxsi cinayətin alət və vasitələrindən, cinayət nəticəsində əldə olunan real qazancıdan məhrum etmək deyil, cəzalandırmaq olan tədbir qismində) tətbiq olunmasını mümkün edən halları göstərmədi, ancaq ümumi şəkildə müsadirə predmetlərinin dairəsini cızdı. Əslində, qanunvericilik səviyyəsində həll edilməli məsələ olduğundan, Konstitusiyaya Məhkəməsi bundan başqasını edə də bilməzdi.

Lakin məsələ ondadır ki, Azərbaycan Respublikasının yeni Cinayət Məcəlləsi də artıq yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, bu problemi həll etmədi və Məcəllənin 51-ci maddəsində yer alan qayda əmlak müsadirəsinə əlavə cəza adlandırırsa da, müsadirəni yalnız cinayətin predmetlərinə, alət və vasitələrinə, habelə cinayət yolu ilə əldə olunmuş əmlaka şamil etməklə faktiki olaraq onu Cinayət-Prosessual Məcəllənin tənziqləmə predmetinə aid olan və əslində cinayət cəzası sayılmayan xüsusi müsadirə tədbiri ilə eyniləşdirdi.

Bir çox müəlliflər Cinayət Məcəlləsinin 51-ci maddəsinin həmin müddəsinə diqqətli yönəldərək, onun nöqsanlı olmasını önə çəkmişlər.

Məsələn, professor Firudin Səməndərovun redaktəsi ilə hazırlanmış Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin Komentariyasının müəllifləri CM-in sözügedən norması ilə bağlı qeyd etmişlər ki, «CM-in 51-ci maddəsi şəxsin cinayət törədərək istifadə etdiyi alət və vasitələrin, cinayətin predmetlərinin, habelə cinayət yolu ilə əldə etdiyi əmlakın müsadirəsinə nəzərdə tutduğuna görə əslində bu, əmlak müsadirəsi deyil, xüsusi müsadirə hesab edilməlidir»[7].

Əmlak müsadirəsi cəzasının faktiki olaraq xüsusi müsadirə kimi nəzərdən keçirilməsi Rusiya Federasiyasında da bir problem olaraq görülürdü. Problemi, yəni eyni bir müsadirə tədbirinin həm Cinayət Məcəlləsinin, həm də Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin tənziqləmə predmetlərinə aid edilməsinə yol verməmək üçün bu ölkənin qanunvericisi əmlak müsadirəsinə cinayət cəzaları sistemindən çıxartdı və beləliklə, həmin tədbir müstəsna olaraq Cinayət-Prosessual Məcəlləsi əsasında tətbiq olunan xüsusi müsadirə tədbiri qismində saxlandı.

Bizim üçün də bu yol məqbul sayıla bilərmi?

Hesab edirik ki, problemin bu cür həll olunması variantını düzgün çıxış yolu kimi qəbul etmək olmaz. Çünki, bu üsul cinayət cəzası ilə xüsusi müsadirə arasında olan fərqi görünməzliyindən irəli gəlir, cəza ilə xüsusi müsadirənin eyni tədbir kimi qəbul edilməsindən törəyir. Halbuki, yuxarıda gətirdiyimiz mülahizələrə görə, xüsusi müsadirə tədbiri şəxsi cəzalandırmaq, sosial tənbehə məruz qoymaq məqsədinə xidmət etmədiyindən, heç vaxt cinayət cəzasını tam anlamı ilə əvəzləyə bilməz.

Əslində, hal-hazırda Rusiya Federasiyasının özündə də bu məsələ ətrafında çox qızğın diskussiyalar aparılır və hüquq sferasında fəaliyyət göstərən bir çox nüfuzlu təcrübə və elmi işçilər əmlak müsadirəsinin cinayət cəzaları sistemindən çıxarılmasını

düzgün saymayaraq, onun RF Cinayət Məcəlləsinə qaytarılmasını tələb edirlər. Məsələn, Rusiya Federasiyası Konstitusiyası Məhkəməsinin sədri V.D.Zorkin konstitusiyaya ədalət mühakiməsinə həsr olunmuş VIII beynəlxalq forumda etdiyi çıxışında sözügedən məsələ haqqında bunları demişdir:

«2003-cü ilin dekabrında əlavə cəza qismində nəzərdə tutulan əmlak müsadirəsi federal qanunverici tərəfindən cinayət qanunvericiliyindən xaric edilmişdir. Bu hal Rusiya Federasiyasının iştirakçısı olduğu və yaxud ratifikasiya etməyə hazırlaşdığı bir sıra beynəlxalq konvensiyalar üzrə üzərinə götürdüyü öhdəliklərin yerinə yetirilməsi imkanlarını əhəmiyyətli dərəcədə məhdudlaşdırmışdır.

Konstitusiyası Məhkəməsi 8 iyul 2004-cü il tarixli qərarında qeyd etmişdir ki, hal-hazırda əmlak müsadirəsi institutu Rusiya Federasiyası Cinayət - Prosesual Məcəlləsinin 81-ci maddəsinin 1-ci bəndində təsbit edilən norma ilə tənzimlənir (cinayət işi üzrə maddi sübut qismində tanınmış əmlakın müsadirəsi institutu). Həmin qayda, öz təbiətinə və mahiyyətinə görə Rusiya qanunvericilik sisteminin müstəqil sahəsi olan cinayət-prosesual qanunvericiliyin norması olmaqla özünün müstəqil tənzimləmə predmetinə malikdir ki, bu da cinayət mühakimə icraatında maddi sübutlar institutudur.

Öz-özlüyündə həmin norma Rusiya Federasiyasının üzərinə götürdüyü beynəlxalq-hüquqi öhdəliklərinin cinayət-prosesual qanunvericiliyi sferasında yerinə yetirilməsini təmin etsə də, müsadirəni məhz cinayət cəzası kimi təsbit edən cinayət qanununun normasını əvəz etmir və edə də bilməz. Başqa sözlə, prosesual normanın mövcudluğu əmlak müsadirəsi məsələlərinin qeyd olunan konvensiyaların göstərişləri nəzərə alınmaqla cinayət qanunvericiliyi sferasında tənzimlənməsini istisna etmir.

Bu hüquqi mövqedən çıxış etsək deməliyə ki, cinayət qanunvericiliyi sferasında əmlak müsadirəsi məsələlərinin tənzimlənməsi Cinayət Məcəlləsindən xaric edilmiş 52-ci maddənin sadəcə əvvəlki vəziyyətdə bərpasını deyil, əmlak müsadirəsi haqqında cinayət-hüquq institutunun göstərilən konvensiyaların tələblərinə cavab verən yeni redaksiyada təsbit olunmasını tələb edir»^[8].

V.D.Zorkinin söylədiklərini onun istinad etdiyi RF Konstitusiyası Məhkəməsinin 8 iyul 2004-cü il tarixli qərarı ilə müqayisə etdikdə, görürük ki, o, əmlak müsadirəsini cinayət cəzası olaraq Cinayət Qanununa qaytarılmasını şərtləndirən beynəlxalq müqavilələr dedikdə, ilk növbədə «Cinayət fəaliyyətindən əldə edilən gəlirlərin ləqallaşdırılması, aşkar olunması, götürülməsi və müsadirə edilməsi haqqında» 8 noyabr 1990-cı il tarixli Konvensiyaya habelə 15 noyabr 2000-ci ildə BMT-nin Baş Assambleyası tərəfindən qəbul olunmuş «Transmilli mütəşəkkil cinayətkarlığa qarşı» Konvensiyaya nəzərdə tutur^[9].

Azərbaycan Respublikasının da müvafiq olaraq 1 mart 2003-cü il tarixli 420 - IIQ nömrəli və 13 may 2003-cü il tarixli 435 - IIQ nömrəli qanunları ilə təsdiq etdiyi həmin konvensiyalar onların iştirakçısı olduğu dövlətlərdən cinayətin törədilməsində tam və qismən istifadə olunan (istifadə olunması üçün nəzərdə tutulan) vasitələrinin, cinayət fəaliyyətindən əldə olunan gəlirlərin, əmlakın müsadirə edilməsini mümkün edən qanunvericilik tədbirlərinin görülməsini, habelə digər zəruri tədbirlərin həyata keçirilməsini tələb edir.

Beləliklə, yuxarıda irəli sürülən mülahizələr əsasında deyə bilərik ki, əgər Rusiya Federasiyasının qarşısında duran məsələ, əmlak müsadirəsi cəzasını ölkənin Cinayət Qanununda bərpa etməkdirsə, bizim qarşımızda dayanan problem Cinayət Qanununda nəzərdə tutulan əmlak müsadirəsinə cinayət cəzasına xas olan cinayət-hüquqi keyfiyyətlərin qaytarılmasıdır.

Bəs bu vəzifənin yerinə yetirilməsi üçün nə etmək tələb olunur?

Fikrimizcə, ilk növbədə əmlak müsadirəsi məsələsində Cinayət və Cinayət-Prosessual Qanunların tənzimləmə predmetlərini aydın şəkildə ayırmaq və beləliklə bu predmetlərin üst-üstə düşməsini ortadan qaldırmaq lazımdır.

Hesab edirik ki, bünün üçün cinayətin alət və vasitələrinin habelə cinayətin predmetlərinin əlavə cəza təyin etmək yolu ilə müsadirə edilməsini nəzərdə tutan qayda (xüsusi müsadirə) Cinayət Məcəlləsindən çıxarılmalı və həmin əmlakın müsadirə edilməsi maddi sübutların taleyinin həlli qaydasında müstəsna olaraq Cinayət-Prosessual Qanunun normaları əsasında həyata keçirilməlidir (əmlakın məhv edildiyi, özgəninkiləşdirildiyi və yaxud başqa səbəbə görə təqsirləndirilən şəxsdən alınmış bilinmədiyi, yeni maddi sübut qismində tanınmadığı hallar istisna olmaqla). Başqa sözlə Cinayət-Prosessual Qanun əsasında tətbiq olunan xüsusi müsadirə sadəliklə növ əmlakın dairəsinə daxil olub, maddi sübut qismində tanınmış predmetlərlə məhdudlaşmalıdır.

Cinayət Məcəlləsində nəzərdə tutulan əmlak müsadirəsi isə təqsirkar şəxsə cinayətin növündən, xarakterindən və ağırlığından asılı olaraq tətbiq olunan əmlak cəzası şəklində olmalıdır. Necə ki, cərimə cəzasının tətbiqi zamanı cinayətin törədilməsində alət və vasitələrdən istifadə olunub-olunmaması, cinayət nəticəsində real gəlirin əldə edilib-edilməməsi bu cəzanın təyin edilməsini şərtləndirən həlledici amillər kimi götürülmür, əmlak müsadirəsinin cəza olaraq tətbiq edilməsində də eyni yanaşma gözlənilməlidir. Çünki, mahiyyət baxımından bu iki cəza eyni təbiətə malikdirlər və təqsirkar şəxsin əmlak xarakterli mərhumiyyətlərə məruz qoyulmalarını ehtiva edirlər.

Lakin əmlak müsadirəsi müstəsna olaraq əsas cəzaya birləşdirilən əlavə cəza şəkilində təyin olunğundan təbii ki, cərimə ilə müqayisədə daha ağır və çox məhdud sayda cinayət əməllərinə görə təyin olunmalıdır.

Bundan başqa sözügedən cəza şəxsin malik olduğu əmlakdan məhrum edilməsini nəzərdə tutduğundan, həmin əmlakla və deməli təyin olunan əlavə cəza ilə törədilən cinayətin növü, xarakteri arasında daha sərt əlaqə olmalı və bu səbədən əmlak müsadirəsi cəzası əsasən məqsədi birbaşa və yaxud dolayısı ilə qanunsuz gəlirlərin əldə edilməsi olan cinayətlərə görə təyin olunmalıdır.

Əmlak müsadirəsinin məhz hansı cinayətlərə görə əlavə cəza qismində müəyyən olunmasında ölkədəki kriminogen vəziyyət, dövlətin cinayət-hüquq sferasında müəyyənləşdirdiyi prioritetlər də nəzərə alınmalıdır.

Məlumdur ki, Azərbaycan dövləti son illərdə narkotiklərin qanunsuz dövriyyəsinə, qaçaqmalçılıq və iqtisadi sferada törədilən digər cinayətlərə, korrupsiyaya, o cümlədən rüşvətخورluğa, insan alverinə, digər transmilli cinayətlərə qarşı ciddi mübarizə aparır. Bu növ cinayətlərə görə müvafiq maddələrin sanksiyalarında əmlak məzmunlu əlavə cəzanın, yəni əmlak müsadirəsinin nəzərdə tutulması onlara qarşı aparılan mübarizənin səmərəliliyini daha da artırma bilər.

Lakin bundan əvvəl də qeyd etdiyimiz kimi, sanksiyada əmlak müsadirəsinin əlavə cəza qismində nəzərdə tutulması hələ işin tamamı deyil. Əsas məsələ həmin tədbiri sosial tənbehə çevirmək, yəni onu cəzaya xarakterik olan keyfiyyətlərlə təmin etməkdir.

Hesab edirik ki, əmlak müsadirəsinin cinayət-hüquqi təbiətini təmin etmək üçün yuxarıda istinad etdiyimiz 1986-cı il tarixli qanun əsasında Birləşmiş Krallıqda formalaşan təcrübədən faydalanmaq olar.

Yuxarda sadaladığımız cinayətləri təsbit edən CM-in müvafiq maddələrinin sanksiyalarında əmlak müsadirəsinə əlavə cəza qismində göstərməklə yanaşı, ümumi qayda şəklində nəzərdə tutmaq olar ki, əmlak müsadirəsi cinayətin törədilməsinə qədər 5 il ərzində təqsirləndirilən şəxsin əldə etdiyi bütün əmlak, o cümlədən özgəninkiləşdirdiyi əmlakın pul ekvivalenti barəsində tətbiq olunur, bir şərtlə ki, o, göstərilən əmlakın qanuni yolla əldə olunmasını sübut edə bilməsin. Vəzifə səlahiyyətlərindən istifadə etməklə törədilən cinayətlərlə, məsələn rüşvət alma ilə əlaqədar nəzərdə tutmaq olar ki, belə hallarda əmlak müsadirəsi şəxsin cinayətin törədilməsinə qədər həmin və anoloci vəzifələrdə olduğu bütün dövr (bu dövr 5 ildən az olduqda, həmin müddət) ərzində əldə etdiyi əmlak, o cümlədən özgəninkiləşdirdiyi əmlaka bərabər pul vəsaiti (əmlak) barəsində tətbiq olunur. İqtisadi fəaliyyət sahəsində olan bir sıra cinayətlərə, məsələn qanunsuz sahibkarlığa (CM, maddə 192) münasibətdə isə belə qayda müəyyən etmək olar ki, müsadirə tədbiri təqsirkar şəxsin həmin fəaliyyətlə məşğul olduğu bütün dövr ərzində əldə etdiyi (özgəninkiləşdirdiyi əmlakın pul ekvivalenti) barəsində tətbiq olunsun.

Cinayətin törədilməsindən sonra da təqsirkarın əldə etdiyi, əldə edib özgəninkiləşdirdiyi, istifadə etdiyi əmlak cinayət yolu ilə əldə olunmuş əmlak sayılmalıdır. Yalnız təqsirkar tərəfindən bu əmlakın mənbələrinin qanuniliyi sübut edildikdə, onlar barədə müsadirə tətbiq olunmaya bilər.

Cinayət cəzası təyin edilməklə müsadirə edilməli olan üçüncü qrup əmlak isə fikrimizcə, özgəninkiləşdirilmiş, məhv edilmiş və yaxud başqa bu kimi səbəblərə görə maddi sübut qismində tanınmayan cinayətin alət və vasitələrinin, cinayətin predmetlərinin dəyərini təşkil edən pul vəsaiti (onun dəyərində təqsirkara məxsus əmlak) olmalıdır. Belə müsadirə tədbiri cinayətin zərərli nəticələrinin əvəzi və preventiv tədbir kimi görsənsə də, artıq həmin predmetlərə deyil, təqsirkar şəxsə məxsus əmlaka yönəldiyindən, yəni bir növ sosial tənbeh kimi çıxış etdiyindən, həm də cəzaya xas olan əlaəmətlərlə yüklənəcəkdir. Digər tərəfdən bu cür müsadirəni nəzərdə tutan norma cinayətin alət və vasitələrini cinayət təqibini həyata keçirən orqana təqdim edən təqsirkar şəxsin həmin predmetləri məhv edən, gizlədən, özgəninkiləşdirən təqsirkar şəxslə müqayisədə daha əlverişsiz vəziyyətdə olmasına son qoyardı. Çünki, hal-hazırda Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 51.3-cü və Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 353.4.11-ci maddələri yalnız cinayət yolu ilə əldə olunmuş əmlakın və cinayətin predmetlərinin istifadə edildiyi, özgəninkiləşdirildiyi və ya başqa səbəbdən dövlət nəfinə alınma bilinəmədiyi hallarda onların dəyəri məbləğində pulun (əmlakın) məhkumdan məcburi qaydada alınmasını (müsadirə olunmasını) nəzərdə tutur. Bu qayda istifadə edilmiş, özgəninkiləşdirilmiş, digər səbəblərdən dövlət nəfinə alınma bilinməyən cinayətin alət və vasitələri barəsində tətbiq olunmur. Göstərilən predmetlər yalnız maddi sübut qismində tanınıb işə əlavə olunduğu təqdirdə, yəni mövcud olduqda müsadirə obyektinə ola bilərlər. Lakin bəllidir ki, cinayətin aləti və yaxud vasitəsi qismində kifayət qədər qiymətli əşyalar da çıxış edə bilər. Məsələn, narkotik vasitələrin daşınması üçün gizli saxlanma yerləri ilə təhciz edilmiş nəqliyyat vasitələri; insan alveri, qaçaqmalçılıq cinayətlərinin törədilməsində istifadə olunan avtomobillər, qayıqlar; qanunsuz olaraq odlu silahın, onun komplekt hissələrinin hazırlandığı dəzgah, qəsdən adam öldürmə cinayətinin törədilməsi üçün istifadə olunmuş odlu silah və s. Məhkum özünün qanuni mülkiyyətində olmuş bu əşyaları icraatı aparan orqana təqdim edərsə, maddi sübut kimi çıxış edən həmin predmetlərdən məhrum ediləcək və beləliklə cəza

ilə yanaşı kifayət qədər ciddi əmlak xarakterli məhrumiyyətlərə məruz qalacaqdır. Lakin bunu etməyib, vaxtında bu predmetlərdən qurtulan (özgəninkiləşdirən, gizlədən) məhkum CM-in 51.3 və CPM-in 353.4.11-ci maddələrinə görə, nə əmlakından, nə də onun dəyərində uyğun olan pul vəsaitindən məhrum edilmədiyi üçün, birinci məhkumla müqayisədə ədalətsiz olaraq üstünlük əldə edəcəkdir.

Qeyd etməliyik ki, bizə görə, sonuncu iki qrup əmlak (daha doğrusu maddi sübut qismində tanına və dövlət nəfinə alına bilinməyən cinayətin alət və vasitələrinin, predmetlərinin dəyərində pulun, təqsirkara məxsus digər əmlakın habelə cinayətin törədilməsi nəticəsində təqsirkar şəxsin qanunsuz olaraq əldə etdiyi əmlak və yaxud bu əmlak özgəninkiləşdirildikdə, istifadə edildikdə onun əvəzi) barəsində müsadirə tədbiri birinci qrup əmlaka şamil etdiyimiz müsadirədən fərqli olaraq, yalnız Cinayət Məcəlləsinin Xüsusi hissəsinin normasında əlavə cəza qismində nəzərdə tutulduqda deyil, bunun üçün əsaslar yarandığı bütün hallarda məhkəmə tərəfindən tətbiq olunmalıdır. Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 51-ci maddəsinin hazırkı mətni cinayət cəzası təyin etmək yolu ilə cinayətin alət və vasitələrinin, predmetlərinin, cinayət yolu ilə əldə olunmuş əmlakın (dövlət nəfinə alına bilinməyən predmetlərin, cinayət yolu ilə əldə olunmuş əmlakın dəyərində) müsadirəsinə yalnız belə şərtlə yol verir ki, əmlak müsadirəsi CM-in Xüsusi Hissəsinin sanksiyasında əlavə cəza qismində nəzərdə tutulmuş olsun. Aydın deyil, əmlak müsadirəsi cinayətin alət və vasitələri, predmetləri, habelə cinayət yolu ilə əldə olunmuş əmlak barədə tətbiq edildiyi halda nəyə görə onun təyin edilməsi ancaq müəyyən qrup cinayətlərlə məhdudlaşmalıdır? Axı cinayətin alət və vasitələrindən yalnız sanksiyasında əmlak müsadirəsi nəzərdə tutulan cinayətlərin törədilməsi zamanı deyil, digər əməllərin həyata keçirilməsində də istifadə oluna bilər. Məsələn, qəsdən adam öldürmə, hansının ki sanksiyası əmlak müsadirəsinə əlavə cəza qismində nəzərdə tutulmur (CM, maddə 120) odlu silah, texniki qurğu, avtomobil və s. bu kimi qiymətli predmetlərdən alət kimi istifadə edilməklə yerinə yetirilə bilər. Eləcə də kifayət qədər qiymətli əşyaların əmlak müsadirəsi ilə cəzalandırılmayan cinayətlərin predmeti qismində çıxış etməsini və yaxud bu kimi cinayətlərin törədilməsi nəticəsində qeyri-qanuni yolla əldə edilməsini də istisna etmək olmaz. Məsələn, sifarişlə adam öldürmə cinayətini, yəni sanksiyası əmlak müsadirəsinə nəzərdə tutmayan əməli (CM, maddə 120.2.5) törətmiş şəxsin bunun müqabilində (cinayət yolu ilə) düzünə və yaxud dolayı yolla maddi mənfəət əldə etməsi tamamilə mümkün görünən haldır. Göstərilən vəziyyətlərdə CM-in 51-ci maddəsi cinayət cəzası təyin etmək yolu ilə cinayətin alət və vasitələrinin, predmetlərinin, cinayət yolu ilə əldə olunmuş əmlakın müsadirə olunmasının qarşısını aldığı kimi, bu predmetlər dövlət nəfinə alına bilinmədiyi hallarda, onlara görə əvəzin alınması imkanını da istisna edir. Biz isə hesab edirik ki, əgər müsadirəni labüd edən cəhət əşyanın cinayətin törədilməsində alət və ya vasitə kimi istifadə edilməsidirsə, yaxud cinayətin predmeti, ya da cinayət yolu ilə əldə edilmiş əmlak olmasındırsa, onda müsadirə tədbiri cinayətin növündən, ağırlığından, xarakterindən (CM-in Xüsusi hissəsində əmlak müsadirəsinin cəza kimi nəzərdə tutulub-tutulmasından) asılı olmayaraq, alət və vasitələrdən istifadə edildiyi, cinayətin predmetinin, cinayət nəticəsində qazanılmış əmlakın olduğu bütün hallarda tətbiq olunmalıdır. Bu əşyalar istifadə edildiyi, özgəninkiləşdirildiyi, məhv edildiyi, başqa səbəbdən dövlət nəfinə alına bilinmədiyi hallarda da eyni qayda tətbiq edilməlidir. Sadəcə birinci halda - yəni, mövcud olub, maddi sübut qismində tanınan əşyalar (cinayətin alət və vasitələri, predmetləri) - xüsusi müsadirə, ikinci halda isə, (cinayət yolu ilə əldə olunmuş əmlak və dövlət nəfinə alına bilinməyən əşyaların əvəzi) cinayət cəzası təyin etmək yolu ilə müsadirə olunmalıdır.

Əmlak müsadirəsi cəzasının təklif etdiyimiz variantı geriye - Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsinin 12 yanvar 1999-cu il tarixli qərarınadək CM-in 32-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş qaydaya dönüş kimi görünə bilər.

Bununla əlaqədar qeyd etməliyik ki, əvvəlki Cinayət Məcəlləsinin 32-ci maddəsində nəzərdə tutulan qaydadan fərqli olaraq, təklif etdiyimiz variantda əmlak müsadirəsi cəzası təqsirkar şəxsin əmlakının hamısı barədə deyil, cinayətin törədilməsinə qədər sürən müəyyən dövr ərzində əldə etdiyi əmlak barəsində tətbiq olunur. Digər tərəfdən bu cür müsadirənin mümkünlüyü təqsirkar tərəfindən həmin dövr ərzində əldə etdiyi əmlakın qanuni mənbələrini sübut edə bilməməsi ilə şərtləndirilir. Beləliklə əmlak müsadirəsi cəzası, CM-in 32-ci maddəsində göstərilən cəza tədbirindən fərqli olaraq, törədilmiş cinayətlə müsadirəyə məruz qoyulan əmlakın daha sıx əlaqəsini ehtiva edir.

Bizə həm də belə bir irad tuta bilərlər ki, əmlak müsadirəsi cəzasının bu formada nəzərdə tutulması yuxarıda adları çəkilən konvensiyalarla ziddiyyət yarada bilər. Həqiqətən də Avropa Şurasının Cinayət fəaliyyətindən əldə edilən gəlirlərin leqallaşdırılması, aşkar olunması, götürülməsi və müsadirə edilməsi haqqında» 8 noyabr 1990-cı il tarixli Konvensiyasının 2-ci maddəsinin 1-ci bəndində təsbit edilir ki, «Hər bir tərəf (Konvensiyanın iştirakçısı olan dövlətlər - *H.N.*), dəyəri gəlirlərə («cinayət hüquq pozuntusunun törədilməsi nəticəsində əldə edilən hər hansı iqtisadi mənfəət»ə - maddə 1 - *H.N.*) uyğun olan vasitələrin, gəlirlərin və ya əmlakın müsadirə edilməsini mümkün edən qanunverici və digər zəruri tədbirlər görür»^[10].

Təxminən eyni qayda Birləşmiş Millətlər Təşkilatının «Transmilli mütəşəkkil cinayətkarlığa qarşı» 15 noyabr 2000-ci il tarixli Konvensiyasında da nəzərdə tutulmuşdur. Bu Konvensiyanın 12-ci maddəsinin 1-ci bəndində deyilir: «İştirakçı dövlətlər öz daxili hüquq sistemi çərçivəsində aşağıdakıların:

a) bu Konvensiya ilə əhatə olunan cinayətlərdən əldə olunan gəlirlər («hər hansı bir cinayətin törədilməsi nəticəsində birbaşa və ya dolayı yolla əldə edilmiş və ya alınmış hər hansı bir əmlak» - maddə 2 - *H.N.*) və ya dəyəri bu cür gəlirlərin dəyərinə müqabil olan əmlakın;

b) bu Konvensiya ilə əhatə olunan cinayətlərin törədilməsində istifadə olunan və ya onun törədilməsi üçün nəzərdə tutulan əmlakın, avadanlıqların və ya digər vasitələrin müsadirə edilməsini təmin etmək üçün tədbirlər görür»^[11].

Göründüyü kimi, hər iki beynəlxalq hüquqi aktın normaları müsadirə edilməli olan əmlakı cinayət nəticəsində təqsirkar şəxsin düzünə və yaxud dolayı yolla əldə etdiyi mənfəətin həcmi ilə əlaqələndirir və bu cür əmlakdan, habelə cinayətin alət və vasitələrindən, predmetlərindən başqa digər əmlakın (o cümlədən cinayətin törədilməsinə qədər müəyyən dövr ərzində şəxsin əlindən gəlib-keçən əmlakın, dövlət nəfinə alına bilinməyən cinayətin alət və vasitələrinin əvəzinin) müsadirəsini nəzərdə tutmur.

Lakin, fikrimizcə, həmin konvensiyalar əmlak müsadirəsi üzrə iştirakçı dövlətlərin üzərinə düşən daha çox preventiv xarakterli minimal vəzifələri göstərir və onların cinayət-hüquq pozuntularına görə cinayət cəzalarının müəyyən edilməsi məsələsində sərbəstliyini qətiyyənlə məhdudlaşdırmır. Bəli, həmin konvensiyalara görə onun iştirakçısı olan ölkələr həmin aktlarda göstərilən əmlakın müsadirəsi üçün tədbirlər görməyə borcludurlar. Lakin bu o demək deyil ki, onlar bununla yanaşı öz daxili qanunvericiliyində müəyyən növ cinayətlərin və yaxud müəyyən hallarda istənilən cinayətlərin cəzalandırılması üçün əmlak xarakterli cəzalar (cərimə, əmlak müsadirəsi) nəzərdə tuta bilməzlər. Bu nəticə həmin Konvensiyaların özündə nəzərdə tutulan qaydalardan irəli gəlir. Məsələn Birləşmiş Millətlər Təşkilatının «Transmilli mütəşəkkil cinayətkarlığa qarşı» Konvensiyasının 12-ci maddəsinin 9-cu bəndində təsbit edilir ki, həmin «maddədə nəzərdə tutulan (o cümlədən yuxarıda istinad etdiyimiz - *H.N.*) müddəalar iştirakçı dövlətin daxili qanunvericiliyinin müddəalarına uyğun olaraq tədbirlərin

müəyyən edilməsini və həyata keçirilməsini və onlara riayət olunmasını nəzərdə tutan prinsiplərə toxunmur»[12].

Göründüyü kimi, biz irəli sürdüyümüz mülahizələrdə Birləşmiş Krallığın 1986-cı il tarixli qanununda olduğu kimi, cinayətin törədilməsinə qədər sürən müəyyən dövr ərzində şəxsin sahibləndiyi, eləcə də cinayətin törədilməsindən sonra əldə etdiyi bütün əmlakın cinayət yolu ilə əldə olunması prezumpsiyasından çıxış edirik.

Belə yanaşma, yeni əmlakın mənbələrinin qanuniliyini sübut etmək yükünün təqsirləndirilənin üzərinə qoyulması təqsirsizlik prezumpsiyası ilə uzlaşmayan hal kimi qiymətləndirilə və etirazlar doğura bilər. Lakin qeyd etməliyik ki, yuxarıda istinad etdiyimiz Birləşmiş Millətlər Təşkilatının «Transmilli mütəşəkkil cinayətkarlığa qarşı» Konvensiyası milli hüquqda nəzərdə tutulduğu halda həmin qaydanı təqsirləndirilən şəxsin hüquqlarının pozulması kimi dəyərləndirmir. Əksinə Azərbaycanın da qoşulduğu bu beynəlxalq-hüquqi akt birbaşa həmin qaydanı təsbit etməklə onu əmlak müsadirəsi institutunun səmərəliliyinə ciddi təsir edən vasitə kimi görür. Sözügedən Konvensiyasının 12-ci maddəsinin 7-ci bəndində təsbit edilir ki, «İştirakçı dövlətlər öz daxili qanunvericiliyinin prinsiplərinə və məhkəmə araşdırmasının xarakterinə uyğun olan həcmdə cinayət törətmiş şəxs tərəfindən cinayətdən əldə olunması güman edilən gəlirlərin və ya müsadirə edilməli digər əmlakın qanuni mənbəyinin sübut edilməsini şərtləndirən tələbin müəyyən edilməsi mümkünlüyünü müzakirə edə bilər»[13]. Ona görə də hesab edirik ki, milli hüquqda zəruri dəyişiklər etmək şərti ilə belə bir qaydanın qanunvericiliyimizə gətirilməsi əmlak müsadirəsi institutunun səmərəliliyinin artırılması nöqtəyi-nəzərindən faydalı ola bilərdi.

Onu da qeyd etmək istərdik ki, əmlak müsadirəsi cəzasının təklif etdiyimiz formada nəzərdə tutulması və yaxud başqa şəkildə cinayət-hüquqi tədbirə xas olan əlamətlərlə yüklənməsi bizim qənaətimizə görə, kriminal davranışdan çəkindirən vasitə kimi bu cəza tədbirinin səmərəliliyini əhəmiyyətli dərəcədə artırmış olardı. Təsəvvür edin ki, qanunvericiliyin hazırkı vəziyyətində əmlak müsadirəsi cəzası yalnız cinayətin alət və vasitələri, predmetləri habelə icraatı aparan orqan tərəfindən müəyyən edildiyi hallarda cinayət yolu ilə (yəni müstəsna olaraq cinayətin törədilməsindən sonra) əldə olunmuş əmlak (özgəninkiləşdirildiyi halda isə predmetlərin və cinayət yolu ilə əldə olunmuş əmlakın əvəzi) barəsində təbiq olunursa, təklif edilən variantda əmlak müsadirəsi təqsirkar şəxsin cinayətin törədilməsinə qədər 5 il ərzində və yaxud tutduğu vəzifə ilə əlaqəsi olan cinayəti törətdikdə (məsələn, rüşvət aldıqda) həmin və analoci vəzifələrdə olduğu bütün müddət boyu qazandığı, habelə cinayətin törədilməsindən sonra əldə etdiyi əmlakın hamısı barəsində, özü də məhz təqsirkarın özünün əmlakın mənbələrinin qanuniliyini sübut etməyi bacarıb-bacarmamasından asılı olaraq tətbiq olunacaqdır. Sözsüz ki, belə qayda cinayət etməyi planlaşdıran şəxsi daha çox düşünməyə vadar edəcək və sonda cinayətdən çəkindirəcəkdir. Çünki belə vəziyyətdə onun törətdiyi cinayət heç vaxt özünü doğrultmayacaq və hər bir halda itirdikləri cinayət nəticəsində qazandığı maddi sərvətlərdən çox olacaqdır.

İstifadə olunmuş normativ aktların və ədəbiyyatın siyahısı:

1. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi. Bakı, Qanun, 2010.
2. Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsi. Bakı, Qanun, 2008.
3. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi (Azərb.SSR-in 1960-cı il 8 dekabr tarixli Qanunu ilə təsdiq edilmişdir). «Hüquq ədəbiyyatı» nəşriyyatı, Bakı, 1998.
4. Avropa Şurasının Cinayət fəaliyyətindən əldə edilən gəlirlərin leqallaşdırılması, aşkar olunması, götürülməsi və müsadirə edilməsi haqqında» 8 noyabr 1990-cı il tarixli Konvensiyası. Beynəlxalq sənədlər (III cild). Bakı, Qanun, 2008.

5. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının «Transmilli mütəşəkkil cinayətkarlığa qarşı» 15 noyabr 2000-ci il tarixli Konvensiyası. Beynəlxalq sənədlər (III cild). Bakı, Qanun, 2008.

6. «Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 32-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 29-cu maddəsinin VI hissəsinə uyğunluğu haqqında» Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin 12 yanvar 1999-cu il tarixli qərarı. Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin qərarları. Bakı, Qanun, 2002.

7. ПЖКР»С± (Welch) РіСџоС,РёPI РЎоePrPёPSePSPSoPio РљоСџоP»ePICГC,Pla. РұоСГC,aPSo PIP»ePSPёe EPICџоPіePNёCГPеоPіо CГCfPṛa Pіо PіCџaPlaj CџeP»oPlePea oC, 9 C.,ePICџaP»CЇ 1995-Pіо PіоPṛa. www.echr.ru

8. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin kommentariyası. Prof. F.Y.Səməndərovun redaktəsi ilə. «Digesta» nəşriyyatı, Bakı, 2006.

9. OPіCџePrеP»ePSPёe РљоPSCГC,РёC,CfC†PёoPSPSoPіо PЎCfPṛa P Pṛ oC, 8 PёCџP»CЇ 200 4 Pі. N 251- O "OP± oC,PeaP·e PI PіCџPёPSCЇC,РёPё Pе CџaCГCГPjoC,CџePSPёCџ PṛaP»oP±Cṛ PJPіoP»P SoPjoCџePSPSoPіо Pіо PіCџaPlaj CџeP»oPlePea PI P oCГCГPёPNёCГPеоPNё PṛePṛeCџaC†Pё Pё Pṛa PṛaCџCfCṛePSPёe PеоPSCГC,РёC,CfC†PёoPSPSCṛ PіCџaPI PіCџaPṛaPSPёPṛa Pṛ PṛePṛePSPео APSPṛCџeCЇ PṛePṛoCџoPіPёCџa PіCfPSPeC,oPj 1 CГC,aC,CṛPё 86 PJPṛPṛ P P ṚPṛPṚ Pё PіCџaPṛaPSPёPṛa Pṛ CГCГPjaPNёP»oPіa APṛPёP»CЇ PṛPSCfCГ oPіP»Cṛ - PіCfPSPeC,oPj 1 CџaCГC,Рё C,CџeC,CṛePNё CГC,aC,CṛPё 81 PJPṛPṛ P oCГCГPёPNёCГPеоP Ne PṛePṛeCџaC†PёPё, a C,aPṛPṛe PṛaP»oP±Cṛ PіCџaPṛaPSPёPṛa Pṛ CṛPṛ·CṛPṛjPёPṛa PṛP»a PṛPṛjPёCџa PṛPṛPṛePіPёCџa Pṛa PṛaCџCfCṛePSPёe ePіo PеоPSCГC,РёC,CfC†PёoPS PSCṛ PіCџaPI PіoP»oPṛePSPёCЇPjPё CГC,aC,CṛPё 81 PJPṛPṛ P oCГCГPёPNёCГPеоPNё PṛePṛePṛeCџaC†PёPё"www.ksrf.ru

10. «P oP»Cṛ РљоPSCГC,РёC,CfC†PёoPSPSoPіо PЎCfPṛa P oCГCГPёPNёCГPеоPNё PṛePṛeCџaC†PёPё PI CџeaP»PёP·aC†PёPё РљоPSPіePSC†PёPё o P·aC%PёC,e PіCџaPI CџeP»oPlePea Pё oCГPSoPIPSCṛ CГPіoP±oPṛ». PṛCṛCГC,CfPіP»ePSPёe Pṛ.P". P— oCџCṛPṛePṛa Pṛa VIII PṛePṛPṛCfPṛaCџoPṛPṛSoPj C.,oCџCfPṛe Pіo PеоPSCГC,РёC,CfC†PёoPSPSoPjCf PіCџaPіoCГCfPṛPёCџ: "PṛPṛPṛPṛ»ePṛePSC,aC†PёCЇ CџeCṛePSPёPNё EPICџоPіePNёCГPеоPіо CГCfPṛa Pіо PіCџaPlaj CџeP»oPlePea PI PіCџaPṛeC,РёPṛe PеоPSCГC,РёC,CfC†PёoPSPSCṛ CГCfPṛoPі CГC,CџaPS EPICџоPіCṛ". www.sutyajnik.ru

[1] Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi. Bakı, Qanun, 2010

[2] Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsi. Bakı, Qanun, 2008.

[3] ПЖКР»С± (Welch) РіСџоС,РёPI РЎоePrPёPSePSPSoPіо РљоСџоP»ePICГC,Pla. РұоСГC,aPSoPIP»ePSPёe EPICџоPіePNёCГPеоPіо CГCfPṛa Pіо PіCџaPlaj CџeP»oPlePea oC, 9 C.,ePICџaP»CЇ 1995-Pіо PіоPṛa. www.echr.ru

[4] ПЖКР»С± (Welch) РіСџоС,РёPI РЎоePrPёPSePSPSoPіо РљоСџоP»ePICГC,Pla. РұоСГC,aPSoPIP»ePSPёe EPICџоPіePNёCГPеоPіо CГCfPṛa Pіо PіCџaPlaj CџeP»oPlePea oC, 9 C.,ePICџaP»CЇ 1995-Pіо PіоPṛa. www.echr.ru

[5] Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi (Azərbaycan SSR-in 1960-cı il 8 dekabr tarixli Qanunu ilə təsdiq edilmişdir). «Hüquq ədəbiyyatı» nəşriyyatı, Bakı, 1998.

[6] «Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 32-ci maddəsinin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 29-cu maddəsinin VI hissəsinə uyğunluğu haqqında» Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin 12 yanvar 1999-cu il tarixli qərarı. Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin qərarları. Bakı, Qanun, 2002. Səh. 53

[7] Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin kommentariyası. Prof. F.Y.Səməndərovun redaktəsi ilə. «Digesta» nəşriyyatı, Bakı, 2006. Səh. 111

[8] «Р оР»СНъ РљоPSCГC,ПёC,CfCтPёoPSPSoPio PŸCfPpa P oГГГPёPNёCГPеоPNё PæPpeCTaCтPёPё PI CTeaP»PёP·aCтPёPё РљoPSPIePSCтPёPё o P·aC%oPёC,e PиCTaPI CтeP»oPlePea Pё oГГPSoPIPSCx CГPIoP±oPт». P'cГГC,CfPiP»ePSPёe P'.P". P— oCTbCHbPёPёPSa PSa VIII PъePŸP'P'CFPSaCToPтPSoPj C„oCTbCfPje Pio PеоPSCГC,ПёC,CfCтPёoPSPSoPjCf PиCTaPIoCГCfPтPёCT: "P♦PjPiP»ePjePSC,aCтPёCŸ CTёCёePSPёPNё EPICToPiePNёCГPеоPio CГCfPpa Pio PиCTaPIaPj CтeP»oPlePea PI PиCTaPeC,ПёPёe PеоPSCГC,ПёC,CfCтPёoPSPSCx CГCfPтoPI CГC,CTaPS EPICToPиC'". www.sutyajnik.ru

[9] OPиCTePpeP»ePSPёe РљoPSCГC,ПёC,CfCтPёoPSPSoPio PŸCfPpa P Pæ oC, 8 PёCTP»CŸ 2004 Pi. N 251-O "OP± oC,PeaP·e PI PиCTPёPSCŸC,ПёPё Pё CTaCГГГPjoC,CTePSPёCT PŸaP»oP±C PJPioP»PSoPjoCтePSPSoPio Pio PиCTaPIaPj CтeP»oPlePea PI P oГГГPёPNёCГPеоPNё PæPpeCTaCтPёPё PSa PSaCTbCfCёePSPёe PеоPSCГC,ПёC,CfCтPёoPSPSCx PиCTaPI PиCTaPŸPpaPSPёPSa PиPеоPlePSPeo APSPтCTёCŸ PæPтoCToPIPёCтa PиCfPSPeC,oPj 1 CГC,aC,CHbPё 86 PJPчPль P PŸPæPŸP Pё PиCTaPŸPpaPSPёPSa P♦CГPjaPNёP»oPIa APтPёP»CŸ P@PSCfГ oPiP»C - PиCfPSPeC,oPj 1 CтaCГC,Пё C,CTёC,CHёePNё CГC,aC,CHbPё 81 PJPчPль P oГГГPёPNёCГPеоPNё PæPpeCTaCтPёPё, a C,aPePŸe PŸaP»oP±C PиCTaPŸPpaPSPёPSa PљCfP·CHbPjPёPSa P'P»aPтPёPjPёCTa PљP»aPIPтPёePIPёCтa PSa PSaCTbCfCёePSPёe ePio PеоPSCГC,ПёC,CfCтPёoPSPSCx PиCTaPI PioP»oPŸePSPёCŸPjPё CГC,aC,CHbPё 81 PJPчPль P oГГГPёPNёCГPеоPNё PæPpeCTaCтPёPё"www.ksrf.ru

[10] Beynəlxalq sənədlər (III cild). Bakı, Qanun, 2008. Səh.275

[11] Beynəlxalq sənədlər (III cild). Bakı, Qanun, 2008, səh.318

[12] Həmin yerdə, səh.319

[13] Beynəlxalq sənədlər (III cild). Bakı, Qanun, 2008. Səh.319

Vera Gennadiyevna Kuimova
Ali Məhkəmənin hakimi

Cəzadan şərti olaraq vaxtından əvvəl azad etmə institutunun bəzi tətbiqi problemləri haqqında

Cəzadan şərti olaraq vaxtından əvvəl azad etmə Cinayət Qanununun məqsədlərinin realizə edilməsini təmin edən cinayət-hüquqi tədbir olaraq Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 76-cı maddəsində nəzərdə tutulmuşdur. Bu institut Azərbaycan dövlətinin cinayət - hüquq siyasətinin humanizmliyini göstərir və cinayət törətmiş şəxslərin cəmiyyətə fəsadsız reintegrasiya olunmalarına xidmət edir.

Cinayət Məcəlləsinin 76.1-ci maddəsinə görə, cəzadan vaxtından əvvəl şərti olaraq azad etmə azadlığın məhdudlaşdırılması, intizam xarakterli hərbi hissədə saxlama, hərbi xidmət üzrə məhdudlaşdırma və ya müəyyən müddətə azadlıqdan məhrum etmə növündə cəza çəkən şəxslər barəsində tətbiq olunur. Bu tədbirin məhkum barəsində tətbiq edilməsi üçün bir tərəfdən onun davranışı buna əsas verməli, digər tərəfdən o, təyin olunmuş cəzanın CM-in 76.3.1-76.3.3-cü maddələrində göstərilən hissəsini real olaraq çəkməlidir. Azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum olunmuş şəxsin cəzadan şərti olaraq vaxtından əvvəl azad edilməsi üçün ən azı cəza müddətinin 6 ayının çəkilməsi tələb olunur (maddə 76.4).

Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 57.3-cü maddəsinə əsasən cəzadan şərti olaraq vaxtından əvvəl azad edilmə ən azı azadlıqdan məhrum etmənin 25 ilini çəkmiş və bu müddət ərzində cinayət törətməyən ömürlük azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum olunmuş şəxs barəsində də tətbiq edilə bilər.

Məhkum barəsində cəzadan şərti olaraq vaxtından əvvəl azad etmənin tətbiqi Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 513-cü maddəsi ilə cəzanın çəkildiyi yer üzrə birinci instansiya məhkəməsinin (müvafiq rayon (şəhər) məhkəməsinin) yurisdiksiyasına aid edilmişdir.

Bəzən hüquq ədəbiyyatında və təcrübi işçilər tərəfindən belə mülahizələr yürüdülmür ki, cəzadan şərti olaraq vaxtından əvvəl azad etmə məhkumun özünün ərizesi (yetkinlik yaşına çatmayanların işləri və

hüquqlarının müdafiəsi üzrə komissiyanın vəsatəti) ilə yanaşı, cəzanı icra edən orqanın məhkəməyə ünvanlanan təqdimatı əsasında da tətbiq edilə bilər. Məsələn A.E.Qasımov «Azərbaycan Respublikası Cəzaların İcrası Məcəlləsinin kommentariyası»da həmin Məcəllənin 170-ci maddəsini şərh edərkən yazır: «maddədə məhkumun cəzadan vaxtından əvvəl azad edilməsi və ya cəzanın çəkilməmiş hissəsinin daha yüngül cəza növü ilə əvəz edilməsi habelə cəzanın çəkilməsinin təxirə salınması qaydaları açıqlanır və göstərilir ki, qeyd edilən məsələlər barədə məhkum AR CPM-in 509, 510, 511-ci maddələri ilə müəyyən edilmiş qaydada məhkəməyə ərizə ilə müraciət edə bilər. Məhkəməyə, həmçinin, müvafiq təqdimatlarla cəzanı icra edən müəssisə və ya orqan müraciət edə bilər»^[1]. Halbuki, nə müəllifin istinad etdiyi normada, nə də ki cəzadan şərti olaraq vaxtından əvvəl azad etmənin proseduru qaydalarını müəyyən edən Azərbaycan Respublikası Cinayət - Prosesual Məcəlləsinin 513-cü maddəsində cəzanı icra edən orqanın (müəssisənin) təqdimatı məhkumun ərizəsinin alternativliyi olaraq nəzərdən keçirilmir və sözü gedən tədbirin tətbiqi üzrə məhkəmə icraatının başlanılması müstəsna olaraq məhkumun ərizəsi (yetkinlik yaşına çatmayanların işləri və hüquqlarının müdafiəsi üzrə komissiyanın vəsatəti) ilə əlaqələndirilir.

Düzdür, cəzadan şərti olaraq vaxtından əvvəl azad etmənin tətbiqi ilə bağlı icraatda cəzanı icra edən orqana da kifayət qədər yer verilmişdir. Lakin onun bu prosedura oynadığı rol məhkum tərəfindən cəzadan şərti olaraq vaxtından əvvəl azad olunma haqqında ərizə verildikdən sonra həmin müraciət üzrə məhkəmə icraatının keçirilməsini təmin etməkdən ibarətdir. Belə ki, CPM-in 513-cü maddəsinə və Cəzaların İcrası Məcəlləsinin 170.2-ci maddəsinə əsasən cəzanı icra edən müəssisə və ya orqan cəza çəkən müddətdə məhkumun davranışı, əməyə, təhsilə və törətdiyi cinayətə münasibəti haqqında mülahizəsini, eləcə də məhkum barəsində şəxsi işi məsələyə baxan məhkəməyə təqdim etməlidir. Aydın ki, burada müəssisənin və ya orqanın mülahizəsi, məhkumun ərizəsindən fərqli olaraq, cəzadan şərti olaraq vaxtından əvvəl azad etmə üzrə icraatın başlanılmasını şərtləndirən təşəbbüs kimi deyil, ərizənin düzgün həll edilməsi məqsədilə məhkəmə tərəfindən araşdırılan və əsaslı sayılarsa, qərarın qəbul edilməsində nəzərə alınan materiallardan biri kimi görülür.

İstinad elədiyimiz kommentariyada verilən şərh qüvvədə olan hüquq qaydalarını yox, daha çox müvafiq qanunvericiliyin 01 sentyabr 2000-ci ilədək olan vəziyyətini əks etdirir. Məsələn, həmin dövrdə qüvvədə olan Cinayət Məcəlləsinin 50-ci maddəsinin 3-cü hissəsi məhz cəzanın icrasına baxan orqanla yerli icra hakimiyyəti başçısının aparatı yanında müşahidə komissiyasının birgə təqdimatı əsasında şərti olaraq vaxtından əvvəl cəzadan azad olunma üzrə icraatın başlanılmasını nəzərdə tuturdu^[2]. Göründüyü kimi, əvvəlki qanunvericilikdən fərqli olaraq, yeni hüquq qaydaları cəzadan şərti olaraq vaxtından əvvəl azad etmə barədə məsələ qaldırmaq hüququnu məhkum edilmiş şəxsə, bu məsələ haqqında mülahizə bildirmək vəzifəsini isə cəzanı icra edən orqana aid etməklə, məhkum edilmiş şəxsi məhkəmə icraatının passiv iştirakçısından təşəbbüskarına çevirmişdir. Odur ki, yeni cinayət və cinayət - prosesual qanunvericiliyi məhkumun ərizəsi ilə cəzanı icra edən orqanın mülahizəsini fərqli prosesual təbiətə malik olan sənədlər kimi təsbit etdiyindən, hesab edirik ki, onları eyniləşdirmək olmaz və cəzadan şərti olaraq vaxtından əvvəl azad etmə yalnız məhkumun ərizəsi və yaxud yetkinlik yaşına çatmayanların işləri və hüquqlarının müdafiəsi üzrə komissiyanın vəsatəti əsasında tətbiq edilən tədbir kimi nəzərdən keçirilməlidir.

Fikrimizcə, Cinayət Məcəlləsinin 76.1-ci maddəsinin mətnini, daha doğrusu, təsbit edilən hüquq qaydasının ifadə formasını da kifayət qədər uğurlu saymaq olmaz. Burada göstərilir ki, «məhkəmə ВТД; cəza çəkən şəxsin islah olunmaq üçün cəzanı tam çəkməsinə lüzum olmadığı qənaətinə gələrsə, onu cəzadan şərti olaraq vaxtından əvvəl azad edə bilər»^[3]. Göründüyü kimi, bir tərəfdən cəzanın çəkilməsinə lüzumun olmaması barədə məhkəmənin çıxardığı nəticə cəzadan şərti olaraq vaxtından əvvəl azad etmənin tətbiqi üçün tələb olunan əsas kimi göstərilir, digər tərəfdən isə həmin əsasın mövcud olmasına baxmayaraq, azad olunma haqqında qərarın çıxarılması məhkəmənin mülahizəsinə buraxılmaqla onun hüququ kimi təsbit edilir. Halbuki, vaxtından əvvəl azad olunmanın labüdlüyünü (qaçılmazlığını) göstərən həmin əsasın mövcudluğu birmənalı olaraq müvafiq qərarın qəbul edilməsi ilə nəticələnməlidir.

Rusiya Federasiyasının Cinayət Məcəlləsinin 79-cü maddəsində sözügedən qaydanın mətni eynilə Azərbaycan Respublikası CM-in 76.1-ci maddəsində təsbit olunduğu kimi idi^[4] və bu ölkənin bir çox alimləri həmin normanın qüsuru olduğunu önə çəkərək, onun dəyişdirilməsini təklif edirdilər. Məsələn, prof. N.F.Kuznetsova «Cinayət hüququ kursunda» yazırdı: «RSFSR-in 1960-cı il CM-in 53 və 55-ci maddələrində həmçinin RF CM-in 79 və 93-cü maddələrində təsbit olunur ki, şərti olaraq vaxtından əvvəl cəzadan azad etmə qanunda göstərilən əsaslar mövcud olduqda «tətbiq oluna bilər». Fikrimizcə, «tətbiq oluna bilər» formuləsinə əsaslanmaqla hesab etmək olmaz ki, həmin tədbirin tətbiqi məhkəmənin mülahizəsinə buraxıldığından, məhkumlar şərti olaraq vaxtından əvvəl cəzadan azad olunmaq hüququna malik deyillər. Qanunun təhlil edilən formuləsi uğurlu deyil. Əgər cəzadan şərti

olaraq vaxtından əvvəl azad olunmanın əsasını təşkil edən qanunun bütün göstərişləri mövcuddursa, məhkəmə həmin tədbiri məhkumun barəsində tətbiq etməyə bocludur»[5]. Bu kimi elmi araşdırmalar nəticəsində 08 dekabr 2003-cü il tarixli qanunla həmin cinayət-hüquq norması dəyişdirildi və RF CM-in 79-cu maddəsinin 1-ci hissəsində cəzadan şərti olaraq vaxtından əvvəl azad olunmanın tətbiqi üçün zəruri əsaslar olduğu halda bu tədbirin təyin edilməsi artıq məhkəmənin hüququ kimi deyil, məhkumun şərti olaraq vaxtından əvvəl cəzadan azad edilmək hüququna adekvat olan vəzifəsi kimi göstərildi[6].

Hesab edirik ki, eyni dəyişiklik Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 76.1-ci və yetkinlik yaşına çatmayanların şərti olaraq vaxtından əvvəl cəzadan azad olunması məsələlərinə həsr olunmuş 90-cı maddəsinə edilməli və bu normalarda cəzadan şərti olaraq vaxtından əvvəl azad olunmanın tətbiqi qanunda göstərilən əsaslar olduğu halda məhkəmənin vəzifəsi kimi təsbit edilməlidir.

Deyilənləri nəzərə alaraq, CM-in 76.1-ci maddəsinin birinci müddətində «cəzadan şərti olaraq vaxtından əvvəl azad edə bilər» sözlərinin «cəzadan şərti olaraq vaxtından əvvəl azad edir», 90.0.3-cü maddəsində isə «çəkildikdən sonra tətbiq edilə bilər» sözlərinin «çəkildikdən sonra tətbiq edilir» ifadəsi ilə əvəz olunmasını məqsədəuyğun sayırıq.

Cinayət Məcəlləsinin 76.1-ci maddəsində nəzərdə tutulur ki, məhkum barəsində cəzadan şərti olaraq vaxtından əvvəl azad etmə tətbiq edildiyi halda o, «tamamilə və ya qismən əlavə cəzadan da azad edilə bilər»[7].

Həmin tədbirin tətbiqi, ümumiyyətlə şəxs əlavə cəza təyin olunmaqla məhkum edildiyi halda onun cəzadan şərti olaraq vaxtından əvvəl azad olunması təcrübədə müxtəlif cür suallar doğurur. Əsasən belə suallar şəxsə müddətli əlavə cəzalar (müəyyən vəzifə tutma və ya müəyyən fəaliyyətlə məşğul olma hüququndan məhrum etmə və yaxud nəqliyyat vasitələrini idarə etmək hüququndan məhrum etmə cəza növləri) təyin olunduqda ortaya çıxır. Bu da ondan irəli gəlir ki, bir qayda olaraq, əlavə cəzalar əsas cəzanın çəkildiyi müddətdə tamamilə icra olunur. Yalnız müəyyən vəzifə tutma və ya müəyyən fəaliyyətlə məşğul olma hüququndan məhrum etmə və yaxud nəqliyyat vasitələrini idarə etmək hüququndan məhrum etmə cəzaları müddətli olduqlarına, həmçinin Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 46.3-cü və Cəzaların İcrası Məcəlləsinin 157.2-ci maddələrinə əsasən intizam xarakterli hərbi hissədə saxlama və yaxud müəyyən müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzaları ilə birlikdə təyin olunduqda həm əsas cəzanın çəkildiyi dövrə, həm də əsas cəzanın çəkilib-qurtarmasından və yaxud məhkumun əsas cəzadan azad edilməsindən sonra həmin əlavə cəzanın hökmə təyin edilmiş müddətinə şamil olunduqlarına görə, şərti azad etmənin tətbiqi zamanı öz aktuallığını saxlayan məsələlər kimi çıxış edirlər.

Beləliklə, şərti olaraq vaxtından əvvəl cəzadan azad olunma zamanı məhkumun üzərində qeyd olunan əlavə cəzaların olması ilə əlaqədar nə kimi suallar meydana gəlir? Məsələn, bəzi hakimlər məhkumun şərti olaraq vaxtından əvvəl cəzadan azad olunması haqqında qərar verərkən əlavə cəzadan azad olunma məsələsinə ümumiyyətlə toxunmurlar və bunu məhkumun ərizəsində və cəzaçəkmə müəssisəsinin mülahizəsində həmin məsələnin qaldırılmaması ilə əlaqələndirirlər. Onlara görə, əlavə cəzadan azad olunma məsələsinə məhkəmə tərəfindən baxılması buna dair məhkumun ərizəsində və yaxud cəzaçəkmə müəssisəsinin mülahizəsində müvafiq müraciətin olması ilə şərtləndirilir: məhkəmə qarşısında əlavə cəzadan azad olunma məsələsi qaldırılıbsa, hakim məhkumun cəzadan şərti olaraq vaxtından əvvəl azad edilməsi haqqında qərarında məsələyə bu və ya digər şəkildə münasibətini bildirməli, yox - əgər əlavə cəza məsələsinə ərizədə və mülahizədə toxunulmayıbsa, məhkəmə də həmin məsələnin üstündən sükutla keçməlidir.

Əlbəttə ki, məsələyə bu cür yanaşmanı düzgün mövqe kimi qəbul etmək olmaz. Çünki həmin mövqe Cinayət Məcəlləsinin 76.1-ci maddəsində təsbit edilən qayda ilə uzlaşmır. Sözügedən qaydaya görə, məhkəmə cəzanın tam çəkilməsinə lüzum olmadığı qənaətinə gəldiyi və bu səbəbdən cəzadan şərti olaraq vaxtından əvvəl azad etməni tətbiq etdiyi halda məhkumu tam və ya qismən əlavə cəzadan da azad edə bilər. Bundan açıq-aydın görünür ki, məhkəmənin əlavə cəza məsələsinə baxması onun qarşısında bu cür tələbin qoyulması ilə deyil, məhkumun şərti olaraq vaxtından əvvəl cəzadan azad olunması haqqında qərar verməsi ilə şərtləndirilir. Yəni, məhkəmə cəzadan şərti olaraq vaxtından əvvəl azad olunma haqqında ərizəyə baxarkən məhkum tərəfindən cəzanın (əsas cəzanın) tam çəkilməsinə lüzum görməzə və onun şərti olaraq vaxtından əvvəl cəzadan azad olunması haqqında nəticəyə gələrsə, bundan törəyən vəzifəsini də yerinə yetirməli - mütləq qaydada qərarında əlavə cəza məsələsinə toxunaraq, ya məhkumu tam və yaxud qismən əlavə cəzadan azad etməli, ya da ki, bundan imtina etməlidir.

CM-in 76.1-ci maddəsində əlavə cəzadan da azad «edə bilər» ifadəsinin işlədilməsi həmin məsələnin məhkəmənin mülahizəsinə buraxıldığını göstərir. Lakin, məsələnin həllinin məhkəmənin mülahizəsinə buraxılması o demək deyil ki, məhkəmə həmin məsələyə baxmaq və yaxud baxmamaq mövzusunda da sərbəstdir. Əsla yox, məhkəmənin mülahizə sərbəstliyi yalnız əlavə cəzadan azad olunma məsələsinin həllinə şamil olunur - məhkəmə həmin cəzadan şəxsi azad edə də bilər, etməyə də, amma hər bir halda əsas cəza barəsində CM-in 76.1-ci maddəsində göstərilən nəticəyə gəlibsə, əlavə cəza üzrə də məsələyə baxmalı, bununla bağlı mülahizələrini cəzadan şərti olaraq vaxtından əvvəl azad olunma haqqında qərarın təsviri-əsaslandırıcı hissəsində, çıxardığı nəticəni isə qərarın nəticəvi hissəsində əks etdirməlidir.

Azərbaycan Respublikası Cinayət - Prosesual Məcəlləsinin 509.1.3 və 513-cü maddələri də çıxardığımız nəticənin düzgün olduğunu göstərir. CPM-in 509.1.3-cü maddəsinə görə, məhkum «cəzadan şərti olaraq vaxtından əvvəl azad edilməsi haqqında» ərizə ilə məhkəməyə müraciət etmək hüququna malikdir. Məcəllənin 513.1-ci maddəsində isə təsbit edilir ki, «cəza çəkməkdən şərti olaraq vaxtından əvvəl azad etmə və cəzanın çəkilməmiş hissəsini daha yüngül cəza ilə əvəz etmə məhkumun ərizəsi, habelə yetkinlik yaşına çatmayanların işləri və hüquqlarının müdafiəsi üzrə komissiyanın vəsatəti əsasında cinayət qanununun müddəalarına müvafiq olaraq cinayət cəzalarını icra edən müəssisə və ya orqanın mülahizəsi nəzərə alınmaqla cəzanın çəkildiyi yer üzrə birinci instansiya məhkəməsi tərəfindən tətbiq olunur»[8]. Bəllidir ki, cəzadan şərti olaraq vaxtından əvvəl azad etmə əsas cəzaya tətbiq edilir, əlavə cəzalardansa məhkumlar qəti şəkildə tam və ya qismən azad olunurlar (CM-in 76.1-ci maddəsi). Deməli, qeyd olunan maddələr cəzadan şərti olaraq vaxtından əvvəl azad olunmaq hüququndan istifadə etmək istəyən məhkumu ərizəsində yalnız əsas cəza haqqında məsələyə toxunmağa istiqamətləndirir və əlavə cəza haqqında müraciətini də ərizəyə daxil etmək kimi vəzifə ilə qətiyyətlə yükləyirlər. Çünki CPM-in 509.1.3 və 513.1-ci maddələrinə əsasən, sözü gedən hüquqdan istifadə etmələri üçün onlardan şərti olaraq vaxtından əvvəl, yəni yalnız əsas cəzadan azad olunmaq haqqında ərizə vermələri tələb olunur. Bu ərizə üzrə məsələnin müsbət həll olunması isə yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, ərizədə göstərilib-göstərilməməsindən asılı olmayaraq, məhkəmə tərəfindən əlavə cəzadan azad olunma haqqında məsələyə də münasibətin bildirilməsini labüd edir.

Eynilə cəzanı icra edən orqanın və yaxud müəssisənin mülahizəsində əlavə cəza haqqında təkliflərin yer almaması da məhkəmədə əlavə cəza məsələsinə baxılmasının qarşısını alan hal kimi qiymətləndirilə bilməz. İlk növbədə ona görə ki, yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, mülahizə məhkəmənin cəzadan şərti olaraq vaxtından əvvəl azad etmə haqqında məsələyə baxmasını şərtləndirən və yaxud baxılmanın sərhədlərini hüdudlandıran sənəd deyil. İkincisi isə məhkumun ərizəsində göstərilib-göstərilməməsindən asılı olmadığı kimi, məhkəmə tərəfindən əlavə cəzadan tam və yaxud qismən azad olunma məsələsinə baxılması və məsələnin bu və ya digər şəkildə həll olunması cəzanı icra edən orqanın mülahizəsi ilə də şərtləndirilmir. Məhkəmənin həmin məsələ üzrə qərar vermək səlahiyyəti artıq qeyd etdiyimiz kimi, bir vəzifə olaraq onun məhkumun şərti olaraq vaxtından əvvəl cəzadan azad olunması haqqında nəticəyə gəlməsindən törəyir.

Şərti olaraq vaxtından əvvəl cəzadan azad olunma zamanı məhkumun təyin olunmuş əlavə cəzadan tam və ya qismən azad edilməsi haqqında məsələyə baxılmaması qanunla uzlaşmayan təcrübə olduğundan problemlər doğurur, yeni sualların yaranmasına səbəb olur. Məsələn, aydın olmur ki, belə vəziyyətlərdə, yəni artıq məhkum şərti olaraq vaxtından əvvəl cəzadan azad olunduqdan sonra əlavə cəzadan tam və ya qismən azad olunmaq məsələsinə baxılması hüququnu nə cür realizə etməlidir.

Açıqı, məhkəmə cəzadan şərti olaraq vaxtından əvvəl azad etmə haqqında qərarında əlavə cəzaya münasibət bildirib, məhkumu həmin cəzadan azad etməkdən imtina etdiyi halda da mahiyyətə eyni sual meydana gəlir. Bu sual hər iki halla bağlı olduğundan, onu aşağıdakı formada ifadə edərdik:

şərti olaraq vaxtından əvvəl cəzadan azad edilmə haqqında məhkəmə qərarının qəbul edilməsindən sonra əlavə cəza saxlanıldığı təqdirdə, həmin cəzadan azad olunma haqqında məsələyə ayrıca olaraq baxıla bilərmi?

Bəzi təcrübə işçilər təsvir edilən iki hal arasında fərq qoymadan birmənalı olaraq bu sualı «eyr» deyə cavablandırırırlar. Mövqeyini də onunla əsaslandırırırlar ki, istənilən əlavə cəza əsas cəzaya sərt şəkildə bağlı olduğundan, onunla əlaqədar məsələnin əsas cəzadan asılı olmayaraq ayrıca həll edilməsi

düzgün deyil. Bu zaman onlar Cinayət Məcəlləsinin 76.1-ci maddəsinə istinad edir və qeyd edirlər ki, qanun da əlavə cəzadan tam və ya qismən azad edilmə üzrə məsələnin həllini zaman baxımından əsas cəzadan şərti olaraq vaxtından əvvəl azad edilmə haqqında qərarın qəbul edilməsi vaxtına bağlayır və beləliklə, nə CM-in 76.1-ci maddəsi, nə də ki, cinayət qanununun başqa heç bir müddəəsi sözügedən problemi ayrıca baxılan məsələ olaraq təsbit etmir. Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsi də hökm və ya məhkəmənin digər yekun qərarlarının icrası qaydasında icraat fəslində cəza çəkməkdən şərti olaraq vaxtından əvvəl azad etmə haqqında qərarın qəbul edilməsindən sonra əlavə cəzadan azad edilməni bu icraata daxil olan məsələ kimi göstərmir. Bütün bunlar həmin mövqə tərəfdarlarının fikrincə, əlavə cəzadan azad olunma haqqında məsələyə ayrıca baxılmasını istisna edir.

Əlbəttə ki, məsələyə bu cür yanaşma etiraz doğurmaya bilməz. İlk növbədə ona görə ki, cəzadan şərti olaraq vaxtından əvvəl azad olunma məsələsinə qanunauyğun şəkildə, o cümlədən məhkumun bütün hüquqlarına riayət etməklə baxılması ilə CM-in 76.1-ci maddəsinin pozulması ilə (əlavə cəzadan azad olunma məsələsinə baxılmadan) aparılan icraatlar arasında fərqi nəzərə almır.

Biz əlavə cəzadan azad olunma məsələsinə baxılmasını təsadüfdən məhkuma məxsus olan hüquq kimi göstərmirik. Məhkum barəsində cəzadan şərti olaraq vaxtından əvvəl azad olunma tətbiq edildiyi halda, CM-in 76.1-ci maddəsi əlavə cəza məsələsinə baxılmasını məhkəmənin vəzifəsi kimi təsbit edir. Deməli, həmin tədbirə olan haqq, hüquq mövcud olmalıdır ki, məhkəməni bu hüquqa adekvat olan əlavə cəza məsələsinə baxmaq vəzifəsi ilə yüklü etsin. Bu səbəbdən biz əlavə cəzadan tam və ya qismən azad olunma məsələsinə baxılmasını şərti olaraq vaxtından əvvəl cəzadan azad edilən məhkuma mənsub olan hüquq kimi nəzərdən keçiririk. Gəldiyimiz bu nəticə isə hüququn pozulması ilə keçirilən və ona riayət edilməklə aparılan icraatlara fərqli münasibətin göstərilməsini labüd edir. Buna görə də hesab edirik ki, cəzadan şərti olaraq vaxtından əvvəl azad olunma haqqında qərar qəbul edilərkən əlavə cəzadan azad olunma məsələsinin nəzərdən qaçırılması və həmin prosedura əlavə cəzadan azad olunma məsələsinə baxılıb bundan imtina edilməsi eyni hüquqi nəticələrə gətirib çıxarmamalıdır.

Düzdür, bizim qənaətimizə görə hər iki halda əlavə cəzadan azad olunma məsələsinə ayrıca olaraq baxılması yolveriləndir. Lakin baxılma, daha doğrusu icraata başlama qaydaları fərqli olmalıdır. Birinci halda cəzadan şərti olaraq vaxtından əvvəl azad etmə üzrə icraat məhkumun hüquqlarının pozulması ilə aparıldığından, şərti azad olunma haqqında qərarın qüvvəyə minməsindən istənilən vaxt, hətta çox qısa müddət keçdikdən sonra məhkum şərti azad olunmanın icra olunduğu yer üzrə birinci instansiya məhkəməsi qarşısında əlavə cəzadan azad olunma haqqında vəsatət qaldırmağa haqlıdır. Çünki, məhkəmənin əlavə cəza barəsində üzərinə qoyulan vəzifəni yerinə yetirməməsi məhkumun hesabına (ziyanına) həll edilməməli və hər hansı, o cümlədən vaxt məhdudiyəti qoyulmadan onun qanunla (CM-in 76.1-ci maddəsilə) verilən imkandan yararlanmaq (qanuni gözlədiyi, lakin məhkəmənin səhvi ucbatından istifadə edə bilmədiyi hüquqdan faydalanmaq) hüququ şərtsiz tanınmalıdır.

Məhkəmənin məhkum barəsində şərti olaraq vaxtından əvvəl cəzadan azad etməni tətbiq edərkən əlavə cəza məsələsinə baxıb, onu həmin cəzadan azad etməkdən imtina etməsinə gəldikdə, hesab edirik ki, bu halda da əlavə cəzadan azad olunma məsələsinə ayrıca baxılması mümkündür, lakin həmin təbiri tətbiq edilməsi şərti azad olunma haqqında qərarın qəbul edilməsindən sonra müəyyən zamanın keçməsi tələbi ilə şərtləndirilməlidir. Belə şərtin qoyulması adi məntiqdən irəli gəlir. Məhkəmənin cəzadan şərti olaraq vaxtından əvvəl azad olunma məsələsinə baxarkən məhkumu əlavə cəzadan azad etməkdən imtina etməsi o deməkdir ki, faktiki hallar belə qərarın qəbul edilməsi üçün əsas yaratmayıb. Deməli müəyyən müddət keçməlidir ki, vəziyyət dəyişsin və məhkəmə artıq əvvəlki faktiki hallar əsasında deyil, yenilərinə əsaslanmaqla əlavə cəzanı çəkən məhkum barəsində təkrar dəyərləndirmə apara bilsin. Müəyyən ağılabatan müddət keçmədən əlavə cəzadan azad olunma məsələsinə təkrarən baxılması eyni əsaslara rəğmən müxtəlif (yəni ziddiyyətli) məhkəmə qərarlarının çıxarılmasına səbəb ola və ilkin məhkəmə qərarının nüfuzuna xələl gətirə bilər.

Bəs məhkəmənin əlavə cəzadan azad olunma məsələsinə baxmasını mümkün edən müddət nə qədər olmalıdır? Bizim fikrimizcə, bu müddət 6 ay təşkil etməlidir. Çünki, Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 513.2-ci maddəsinə görə, «Məhkəmə cəzanın çəkilməsindən şərti olaraq vaxtından əvvəl azad etmədən və ya cəzanın çəkilməmiş hissəsini daha yüngül cəza ilə əvəz etmədən

imtina etdikdə, həmin məsələlər üzrə ərizənin və ya vəsatətin təkrarən baxılmasına müvafiq ərizənin təmin edilməsinin rədd edilməsi haqqında məhkəmə qərarı çıxarıldığı gündən azı 6 (altı) ay keçdikdən sonra yol verilir»^[9].

Hesab edirik ki, CM-in 76.1-ci maddəsinə əsasən əsas cəzadan şərti olaraq vaxtından əvvəl azad olunma məsələsi həll edilərkən həm də əlavə cəzadan tam və yaxud qismən azad olunma məsələsinə də baxıldığından, həmin müddət yalnız əsas cəzaya deyil, həm də əlavə cəza məsələsinə aid olan zaman məhdudiyyəti kimi nəzərdən keçirilməlidir. Odur ki, əlavə cəzadan azad olunma məsələsinə ayrıca baxılıqda da göstərilən müddətə riayət olunmalıdır.

Tənqid etdiyimiz mövqe tərəfdarlarının əsaslandıqları ikinci dəlilə gəldikdə, etiraf etməliyik ki, həqiqətən də Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin nə 509-cu, nə də ki «Hökm və ya məhkəmənin digər yekun qərarlarının icrası qaydasında icraat» fəslinin digər normalarında əlavə cəzadan azad olunma məsələsinə ayrıca baxılması imkanı xüsusi olaraq nəzərdə tutulmamışdır. Lakin nəzərə almaq lazımdır ki, cinayət-prosessual qanunda buna dair xüsusi qadağa da yoxdur. Həm də hər hansı (qanunda göstərilən və ya göstərilməyən) qadağanın arxasında əqlabatan əsaslar dayanmalıdır ki, bunlar hüququn lüzumsuz məhdudlaşdırılması kimi görsənməsin.

Opponentlərimizə görə əlavə cəzanın əsas cəzaya əlavə olması gerçəkliyi özü-özlüyündə əlavə cəzadan azad olunma məsələsinə ayrıca baxılmasını istina edir. Niyə? Şəxsin əsas cəzadan şərti olaraq vaxtından əvvəl azad olunmasından sonra əlavə cəzadan azad olunma məsələsinə baxılmasına nə mane ola bilər ki? Nə qədər qərribə səslənsə də, həmin fikirdən belə nəticə çıxarmaq olar ki, sözügedən məsələyə ayrıca baxılmasının qarşısını alan əngəl əlavə cəzanın əlavə cəza olmasıdır. Əlbəttə ki, bu cür dəlili ciddiyyə almaq və onu hüquq məhdudlaşdırıcı əsas kimi qəbul etmək olmaz. Çünki tərəzinin bir gözünə əngəl kimi görülən həmin hal qoyulursa, digər gözünə insanın fundamental hüquqlarından sayılan məhkəməyə müraciət etmək, məhkəmə müdafiəsindən istifadə etmək hüququ qoyulur. Zənnimizcə, bu cür müqayisədə üstünlüyün hansı tərəfdə olduğu, nəyin nəyə qurban verilməli olduğu ap-aydındır. Yalnız əlavə cəzanın əsas cəzaya əlavə olması səbəbindən məhkəməyə müraciət etmək hüququna məhdudsiyyət qoyulursa, şübhəsiz ki, bunun əqlabatan əsasla edildiyini söyləmək mümkün olmayacaqdır. Ona görə də hesab edirik ki, Cinayət-Prosessual Məcəlləsində xüsusi normanın olmamasına baxmayaraq, cəzadan şərti olaraq vaxtından əvvəl azad olunmuş məhkum birinci halda bu barədə qərarın qüvvəyə minməsindən istənilən qədər az vaxt, ikinci halda isə qərarın çıxarılmasından 6 ay keçdikdən sonra əlavə cəzadan azad olunması haqqında vəsatətlə şərti azad olunmanın icra edildiyi rayon(şəhər) məhkəməsinə müraciət edə bilər və məhkəmə də bu cür hallarda həmin müraciətlərə CPM-in 520-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş qaydada baxmalıdır.

Bu nəticənin düzgünlüyünə dəlalət edən əsaslardan biri də sözügedən məsələ haqqında yeni cinayət və cinayət-prosessual qanunvericiliyin qəbul olunmasına qədər mövcud olmuş hüquq təcrübəsidir. Məsələ ondadır ki, Azərbaycan Respublikasının 2000-ci ilin sentyabr ayının 1-dək qüvvədə olmuş Cinayət Məcəlləsinin 50-ci maddəsi məhkum barəsində şərti olaraq vaxtından əvvəl cəzadan azad olunma tətbiq edilərkən onun əlavə cəzadan (müəyyən vəzifə tutma və müəyyən fəaliyyətlə məşğul olma hüququndan məhrum etmə növündə əlavə cəzalardan) azad olunmasını hazırkı Cinayət Məcəlləsinin 76.1-ci maddəsinin təsbit etdiyi qaydada tənzimləyirdi, yeni şərti olaraq vaxtından əvvəl əsas cəzadan azad edilmə barədə qərar qəbul edildiyi halda əlavə cəzadan azad olunma məsələsinə də eyni vaxtda baxılmasını tələb edirdi. Həmin dövrdə qüvvədə olan Cinayət-Prosessual Məcəlləsi isə hazırkı prosesual qanun kimi şərti olaraq vaxtından əvvəl cəzadan azad olunma tətbiq edildikdən sonra əlavə cəzadan azad olunma məsələsinə ayrıca baxılmasını xüsusi olaraq nəzərdə tutmurdu. Bununla belə, xüsusi prosesual qaydanın olmaması əlavə cəzadan azad olunma məsələsinə ayrıca baxılmasının qarşısını alan əsas kimi görülmürdü. Bunu SSRİ Ali Məhkəməsi Plenumunun «Şərti olaraq vaxtından əvvəl cəzadan azad etmə və cəzanın çəkilməmiş hissəsinin daha yüngül cəza ilə əvəz etməyə dair məhkəmə təcrübəsi haqqında» 19 oktyabr 1971-ci il tarixli 7 nömrəli qərarında sözügedən problem barəsində verdiyi aşağıdakı izah tam aydınlığı ilə sübut edir:

«Barələrində SSRİ Cinayət Qanunvericiliyi Əsaslarının 44-cü maddəsinin 6-cı hissəsində sadalanan əlavə cəzalar tətbiq edilmiş məhkumlar əsas cəzadan şərti olaraq vaxtından əvvəl azad olunduqda məhkəmələr bütün hallarda - cəzanı icra edən orqanın təqdimatı və yaxud öz təşəbbüsü ilə məhkumun

həm də əlavə cəzadan azad olunmasının mümkünlüyü məsələsini müzakirə etməlidirlər. Məhkəmənin buna dair qərarı qərardadın nəticə hissəsində əks etdirilməlidir.

Əgər şərti olaraq vaxtından əvvəl əsas cəzadan azad olunma zamanı məhkəmə əlavə cəzadan azad olunmanı tətbiq etməkdən imtina edibsə, həmin məsələyə təkrar baxılmasına yalnız RSFSR CPM-in 363 və digər müttəfiq respublikaların cinayət-prosessual məcəllələrinin müvafiq maddələrində göstərilən müddətlər keçdikdən sonra yol verilə bilər»^[10] (RSFSR CPM-in 363-cü maddəsi Azərbaycan Respublikası CPM-in 513.2-ci maddəsi kimi şərti olaraq vaxtından əvvəl cəzadan azad olunma barədə təkrar müraciətlərin verilməsini imtina barədə ilkin qərarın qəbul olunmasından sonra 6 ay müddətin keçməsi ilə şərtləndirirdi)^[11].

Yeri gəlmişkən, SSRİ Ali Məhkəməsi Plenumunun göstərilən qərarı 21 aprel 2009-cu ilə - həmin məsələ üzrə yeni (8 nömrəli) plenum qərarının qəbul edilməsinə qədər öz qüvvəsini saxlayır və bu ölkənin məhkəmə təcrübəsi ona uyğun olaraq formalaşır. Yeni qərar da bu məsələyə əvvəlkində olduğu qədər yer verilməsə də, hər halda həmin yanaşmanı inkar edən müddəalara da rast gəlinmir^[12]. Təhlil edilən problem haqqında hazırkı milli qanunvericiliklə 2000-ci ilin sentyabr ayının 1-dək qüvvədə olmuş qanunvericilik, eləcə də Rusiya Federasiyasının qanunvericiliyi oxşar olduğundan, hesab edirik ki, məhkəmə təcrübəsi də ciddi şəkildə fərqlənməməli və şərti olaraq vaxtından əvvəl cəzadan azad olunmuş şəxsin sonradan ayrıca olaraq əlavə cəzadan da azad olunması mümkün məsələ kimi qəbul edilməlidir.

Bəzi təcrübə işçilər şərti olaraq vaxtından əvvəl cəzadan azad olunmuş şəxsin əlavə cəzadan azad olunması məsələsini məhkumluğun götürülməsi qaydasında həll etməyi təklif edirlər.

Bununla bağlı ilk növbədə onu qeyd etməliyik ki, bir çoxları cəza müddətinin tam başa çatmasınadək, yəni şərti olaraq vaxtından əvvəl azad etmənin icrası (sınaq) müddəti ərzində məhkumluğun götürülməsi məsələsinə baxılmasını istisna edirlər. Hesab edirik ki, bu mövqə məhkumluq barədə cinayət qanununun 2000-ci ilin sentyabr ayının 1-dək olan vəziyyətini əks etdirir və həmin məsələ üzrə cinayət və cinayət-prosessual qanunvericiliyinə gətirilən yenilikləri nəzərə almır. Əvvəlki qanuna əsaslanan və bəzilərinin indi də rəhbər tutduqları mövqeyə misal olaraq prof. V.P.Qəhrəmanov və digər müəlliflər tərəfindən «Azərbaycan SSR Cinayət Məcəlləsinin elmi-praktiki komentariyası»nda verilən açıqlamanı göstərmək olar. CM-in 53-cü maddəsinə şərh edərək məhkumluğun götürülməsi məsələsinə münasibətdə müəlliflər qeyd edirdilər ki, «qanun azadlıqdan məhrum etmə növündə real cəzanı çəkmiş şəxslərin məhkumluğunun vaxtından əvvəl götürülməsinə yol verir»^[13]. «İslah olunmaq yolu ilə gedən məhkumları azadlıqdan məhrum etmə yerlərindən şərti olaraq azad etməklə xalq təsərrüfatı müəssisələri tikintisinə göndərdikdə cəzanın çəkilməmiş qalan dövründə (məhkum tikintidə işləməli olduğu müddət), habelə real çəkilməli olan cəza bağışlama aktına əsasən şərti məhkumluqla əvəz edildikdə, sınaq müddəti dövründə şəxs məhkumluğu olan şəxs hesab edilir. Bu müddətlər keçənə qədər şəxsin üstündən məhkumluğun vaxtından əvvəl götürülməsi ilə əlaqədar məsələyə baxıla bilməz»^[14].

Bundan fərqli olaraq, hazırkı qanunvericilik şərti olaraq cəza çəkməkdən vaxtından əvvəl azad edilmiş şəxslərin üzərindən cəzanın çəkilməmiş qalan dövrü (sınaq müddəti) ərzində məhkumluğun götürülməsinə yol verir. Bunu sübut etmək üçün əvvəlcə onu qeyd edək ki, CM-in 83-cü maddəsinin mənasına görə, məhkumluq müddəti iki hissədən təşkil olunur: birincisi - cəza təyin etməklə çıxarılan ittiham hökmünün qüvvəyə minməsindən sonra cəzanın çəkilməsi dövründə sürən məhkumluq müddəti və ikincisi - cəzanın çəkilib-qurtarmasından və yaxud cinayət qanununda nəzərdə tutulmuş hallarda cəzanın çəkilməsindən vaxtından əvvəl azad olunmadan sonra CM-in 83.3.2-83.3.5-ci maddələrində göstərilən müddətlər ərzində davam edən məhkumluq müddəti. İkinci müddəti məhkumluğun ödənilməsi müddəti də adlandırırlar. Bu müddətlərin hər ikisi məhkumluq dövrünü əhatə etsələr də, fərqli hüquqi təbiətə malikdirlər. Bu da ondan irəli gəlir ki, məhkumluğun ödənilməsi müddəti cəzanın çəkilib-qurtarmasından və yaxud vaxtından əvvəl cəza çəkməkdən azad olunmadan sonra axmağa başlayır və beləliklə məhkumluğun ilk dövrünə (cəzanın çəkidiyi müddətə) aid edilmir. Məhkumluğun ödənilməsi müddətinin cəzanın çəkildiyi dövrə aid edilməməsi CM-in 83.4-cü maddəsinin məzmunundan da irəli gəlir. Belə ki, həmin normaya görə, «məhkum edilmiş şəxs qanunla müəyyən edilmiş qaydada vaxtından əvvəl cəza çəkməkdən azad edildikdə və yaxud cəzanın çəkilməmiş hissəsi daha yüngül cəza növü ilə əvəz edildikdə, məhkumluğun ödənilməsi müddəti əsas və əlavə cəzanı çəkməkdən azad edildiyi vaxtdan hesablanır»^[15]. Şərti olaraq vaxtından əvvəl cəzadan azad olunmuş şəxs də CM-in 83.4-cü maddəsinin təsiri altına düşür. Bu isə o deməkdir ki, şəxs əsas cəza ilə yanaşı əlavə cəzadan da vaxtından əvvəl azad edildikdə və yaxud barəsində əlavə cəza tətbiq edilməyən məhkum şərti olaraq vaxtından əvvəl cəzadan azad olunduqda, istinad etdiyimiz maddəyə əsasən cəzadan şərti olaraq

vaxtından əvvəl azad edildiyi andan onun məhkumluğunun ödənilməsi müddəti axmağa başlayır. Bir halda ki, cəzadan şərti olaraq vaxtından əvvəl azad olunmuş şəxs barəsində məhkumuluğun ödənilməsi müddəti axmağa başlayır, deməli bundan törəyən hüquqi nəticələrin meydana gəlməsi də qaçılmaz olur. Bu nəticələrdən biri CM-in 83.3.2-83.3.5-ci maddələrində təsbit edilən müddətlər ərzində məhkumluğun ödənilməsdirsə, digəri həmin müddətlər bitənədək məhkumluğun götürülməsidir. Heç kim qeyd olunan müddətlərin keçməsi nəticəsində şərti olaraq vaxtından əvvəl cəzadan edilmiş şəxsin məhkumluğunun ödənilməsini inkar etmir. Bəs onda hansı əsasla görə ikinci nəticə inkar olunmalıdır? Əlbəttə ki, buna məntiqi izah tapmaq mümkün deyil. Çünki eyni bir hüquqi vəziyyətdən (məhkumluq müddətinin axmağa başlamasından) törəyən hüquqi nəticələrdən birini qəbul edib, digərini inkar etmək məntiqsizlikdir. Məhkumluğun ödənilməsi müddətinin axmağa başlaması sonda məhkumluğun ödənilməsini labüd etdiyi kimi, məhkumluğun götürülməsini də mümkün cinayət-hüquqi tədbir kimi meydana gətirir.

Düzdür, CM-in 83.5-ci maddəsi elə formulə edilib ki, məhkumluğun götürülməsinin yalnız cəzanın çəkilib-qurtarmasından sonra tətbiq edilən tədbir olması haqqında yanlış təəssürat yaradır. Həmin normaya görə, «**şəxs cəzanı çəkib-qurtardıqdan sonra** nümunəvi davranışı ilə islah olunduğunu sübut edərsə, məhkəmə həmin şəxsin vəsatəti əsasında məhkumluğu vaxtından əvvəl onun üzərindən götürə bilər»**[16]**. Lakin yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, Cinayət Qanunu məhkumluğun ödənilməsi müddətinin axmağa başlamasını, deməli həm də məhkumuluğun ödənilməsi və götürülməsi təbirlərinin tətbiqini yalnız cəzanın çəkilib-qurtarması ilə deyil, həm də cəza çəkməkdən vaxtından əvvəl azad olunma ilə əlaqələndirmişir (CM-in 83.4-cü maddəsi). Deməli, CM-in 83.4 və 83.5-ci maddələri arasında ziddiyyət mövcuddur və bu ziddiyyət qanunverici tərəfindən aradan qaldırılanadək sonuncu maddədə verilən qayda «məhkumluğun ödənilməsi müddəti» kateqoriyasının mahiyyəti və CM-in 83-cü maddəsinin digər normalarının (o cümlədən 83.4-cü maddəsinin) mənası nəzərə alınmaqla təfsir olunmalı, yəni şərti olaraq vaxtından əvvəl cəzadan azad olunmuş şəxsə məhkumluğun götürülməsi institutunun tətbiq edilməsinin qarşısını alan qayda kimi nəzərdən keçirilməməlidir.

Yeri gəlmişkən, CM-in 83.5-ci maddəsinin yeni redaksiyasının işlənilib-hazırlanmasını tələb edən hal yalnız onun CM-in 83.4-cü maddəsi və «məhkumluğun ödənilməsi müddətinin axımı kateqoriyası» ilə ziddiyyət təşkil etməsi deyil. Maddədə işlədilən bir sıra digər ifadələr də onun dəyişdirilməsini zəruri edir.

Məsələn, məhkumuluğun götürülməsinin əsası kimi cəzadan şərti olaraq vaxtından əvvəl azad olunmuş şəxsin «nümunəvi davranışı» göstərilir. Nümunəvi davranış - başqaları üçün örnək ola biləcək, sıradan kənar, adi, normal davranışdan üstün olan bir həyat tərzidir. İnsanların əksəriyyəti, adi həyat sürür, hamılıqla qəbul edilən normativlərə uyğun, yəni normal davranış nümayiş etdirir. Heç vaxt qanunu pozmayan bu insanlardan belə digərləri üçün örnək olmağı tələb etmək düzgün olmazdı. O ki, qaldı kriminal keçmiş olan, təzəcə islah olunmaq yoluna qədəm qoyan şəxslərdən. Hesab edirik ki, şərti olaraq vaxtından əvvəl cəzadan azad olunmuş şəxsin sadəcə məhkumluğun götürülməsini mümkün edən davranış nümayiş etdirib, hamılıqla qəbul edilən normativlərə riayət etməsi qeyd olunan tədbirin tətbiq olunması üçün yetərli sayılmalıdır. Odur ki, CM-in 83.5-ci maddəsinin mətnindən «nümunəvi» sözünün çıxarılması məqsədəuyğun olardı.

CM-in 83.5-ci maddəsində «məhkəmə вЂ́ məhkumluğu vaxtından əvvəl вЂ́ götürə bilər» formuləsinin işlədilməsi həmin cinayət-hüquq normasının dəyişdirilməsini labüd edən daha bir haldır. Çünki «məhkumluğun götürülməsi» ifadəsi özü-özlüyündə şəxsin Cinayət Məcəlləsinin 83.3-cü maddəsində göstərilən müddətlər bitənədək məhkəmə vasitəsi ilə məhkumluq vəziyyətindən azad olunmasını ehtiva edir. «Məhkumluğun götürülməsi» elə vaxtından əvvəl tətbiq olunan tədbir deməkdir və həmin formulənin qabağında işlədilən «vaxtından əvvəl» ifadəsi artıq olması ilə bərabər həm də çəşqinlik yaradır, «məhkumluğun götürülməsi» anlayışının təhrif olunmasına yol açır. Düşünmək olar ki, məhkumluq həm vaxtından əvvəl, həm də vaxtında götürülə bilər. Halbuki, yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi məhkumluğun götürülməsi yalnız məhkumluq müddətlərinin bitməsinə qədər tətbiq edilən cinayət-hüquqi tədbirdir. Bu müddətlərin bitməsilə («vaxtında») meydana gələn nəticə isə məhkumluğun ödənilməsidir.

Odur ki, Cinayət Məcəlləsinin 83.5-ci maddəsinin aşağıdakı redaksiyada verilməsini məqsədəuyğun hesab edirik:

«83.5. Şəxs cəzanı çəkib-qurtardıqdan, və yaxud CM-in 83.4-cü maddəsinin nəzərdə tutduğu hallarda vaxtından əvvəl cəza çəkməkdən azad olunduqdan sonra davranışı ilə islah

olunduğunu sübut edərsə, məhkəmə məhkumluğun ödənilməsi müddəti bitənədək həmin şəxsin vəsatəti əsasında məhkumluğu onun üzərindən götürə bilər.».

Qayıdaq şərti olaraq vaxtından əvvəl cəzadan azad olunmuş, lakin sınaq (çəkilməyən cəza) müddətini bitirməmiş şəxsin üzərindən məhkumluğun götürülməsi məsələsinə. Bunun mümkünlüyü haqqında çıxardığımız nəticəni yuxarıda müvafiq cinayət-hüquq normalarına istinad etməklə əsaslandırmışdıq. Qeyd etməliyik ki, yalnız Cinayət Qanununun normaları deyil, Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosesual Məcəlləsi də şərti olaraq vaxtından əvvəl cəzadan azad olunmuş şəxsin üzərindən məhkumluğun götürülməsinə yol verir. CPM-in məhkumluğun götürülməsi prosedurlarına həsr olunmuş 517-ci maddəsində buna dair düzünə göstəriş var. Belə ki, CPM-in 517.1.2-ci maddəsində təsbit edilir ki, cəzanı çəkməkdən şərti olaraq vaxtından əvvəl azad edilmiş şəxslər barəsində məhkumluğun vaxtından əvvəl götürülməsini - cəzanın çəkildiyi yer üzrə birinci instansiya məhkəməsi həyata keçirir. Aydın ki, məhkum şərti olaraq vaxtından əvvəl cəza çəkməkdən azad olunmuş şəxs statusunda buna dair qərarın icraya yönəldilməsindən sonra, yəni o cümlədən sınaq (çəkilməyən cəza) müddətində olur. Deməli CPM-in sözü gedən norması bu dövrdə də şərti olaraq vaxtından əvvəl cəza çəkməkdən azad olunmuş şəxsin üzərindən məhkumluğun götürülməsinə yol verir.

Qeyd etməliyik ki, şərti olaraq vaxtından əvvəl cəzadan azad olunmanın icrası dövründə məhkumluğun götürülməsini mümkün hesab etsək də, şəxsin əlavə cəzadan bu üsulla, yəni məhkumluğun götürülməsi yolu ilə azad edilməsini yolverilməz sayırıq. Məhkumluğun ödənilməsi müddəti bitənədək şərti olaraq vaxtından əvvəl cəzadan azad olunmuş şəxsin üzərindən məhkumluğun götürülməsinə yalnız o şərtlə yol verilə bilər ki, həmin şəxs şərti olaraq əsas cəzadan vaxtından əvvəl azad edilərkən əlavə cəzadan da azad edilmiş olsun və yaxud onun üzərində şərti azad etmədən sonra icra ediləcək əlavə cəza ümumiyyətlə olmasın. Əsas cəzadan şərti olaraq vaxtından əvvəl azad edildikdən sonra şəxsin barəsində əlavə cəza, məsələn, müəyyən vəzifə tutma və ya müəyyən fəaliyyətlə məşğul olma hüququndan məhrum etmə və yaxud nəqliyyat vasitələrini idarə etmək hüququndan məhrum etmə icra edilirsə bu o deməkdir ki, bu şəxs hələ cəza çəkməkdədir və ona münasibətdə məhkumluğun ödənilməsi müddəti axmağa başlamayıdır.

Müddətin axmağa başlamaması haqqında mülahizəmiz CM-in 83.4-cü maddəsindən birbaşa irəli gəlir. Həmin maddəyə görə vaxtından əvvəl cəza çəkməkdən azad edilmiş şəxs barəsində «məhkumluğun ödənilməsi müddəti əsas və əlavə cəzanı çəkməkdən azad edildiyi vaxtdan hesablanır»^[17]. Deməli nə qədər ki, məhkum əlavə cəzadan azad edilməyib şərti olaraq vaxtından əvvəl əsas cəzadan azad olunmasına baxmayaraq, onun barəsində məhkumluğun ödənilməsi müddəti hesablanır (axmır). Məhkumluğun ödənilməsi müddətinin axmağa başlamaması isə məhkumluğun ödənilməsi kimi nəticənin və məhkumluğun götürülməsi kimi cinayət-hüquqi tədbirin meydana gəlməsini istisna edir.

Belə şəxslər barəsində məhkumluğun ödənilməsi müddətinin axımı əlavə cəzanın çəkilib-qurtarmasından və yaxud məhkum ayrıca olaraq əlavə cəzadan azad edildikdən sonra axmağa başlayacaqdır. Yəni, onlar əlavə cəzanı çəkib-qurtardıqdan və yaxud ayrıca olaraq əlavə cəzadan tam azad edildikdən sonra Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 83.3.2-83.3.5-ci maddələrində göstərilən müddətlər ərzində üzərində məhkumluğu olan şəxslər hesab olunacaqlar.

Qeyd etməliyik ki, Cinayət Məcəlləsinin 83.4-cü maddəsində nəzərdə tutulan məhkumluğun ödənilməsi müddətinin şəxsin əsas və əlavə cəzaları çəkməkdən azad olduğu vaxtdan hesablanmasına dair qayda bəzi hallarda problemlərin yaranmasına səbəb olur.

Həmin problemi açmaq üçün aşağıdakı misala müraciət edək.

X. az ağır cinayət törətdiyinə görə məhkəmənin hökmü ilə 7 il müddətinə azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum edilmiş və CM-in 76.3.1-ci maddəsi bu növ cinayət törətmiş şəxslərin cəzanın ən azı yarısını çəkdikdən sonra şərti olaraq vaxtından əvvəl cəza çəkməkdən azad olunmalarına yol verdiyindən, o, cəzasının 3 il 6 ayını çəkdikdən sonra şərti olaraq vaxtından əvvəl cəza çəkməkdən azad edilmişdir. Bu səbəbdən **X-in** çəkilməmiş qalan cəza (sınaq) müddəti 3 il 6 ay təşkil etmişdir. **X.** az ağır cinayət törətdiyindən, CM-in 83.3.3-cü maddəsinə əsasən məhkumluğun ödənilməsi müddəti 3 il təşkil edəcək və bu müddət həmin Məcəllənin 83.4-cü maddəsinə əsasən **X-in** cəza çəkməkdən şərti olaraq vaxtından əvvəl azad

edildiyi vaxtdan hesablanacaqdır. Beləliklə şərti olaraq vaxtından əvvəl cəzadan azad edilməsindən 3 il keçəndən sonra, yəni 3 il 6 təşkil edən sınaq müddəti bitməmiş **X-ın** məhkumluğunun ödənilməsi müddəti tamamlanacaq və o, şərti olaraq vaxtından əvvəl cəza çəkməkdən azad olunmanın icrası (çəkilməyən cəza) müddətində artıq məhkumluğu olmayan şəxs hesab olunacaqdır.

Eyni vəziyyət şəxs azadlıqdan məhrum etməyə nisbətən daha yüngül cəzaları - islah işlərini, azadlığın məhdudlaşdırılmasını, intizam xarakterli hərbi hissədə saxlamayı çəkməkdən şərti olaraq vaxtından əvvəl azad edildikdə də yarana bilər. Bunlara münasibətdə cəzanın çəkilməsindən sonra davam edən məhkumluq müddəti CM-in 83.3.2-ci maddəsinə əsasən cəmi 1 il təşkil etdiyindən, elə ola bilər ki, həmin müddət çəkilməyən cəza müddətindən az olsun və şəxs hələ sınaq müddəti başa çatmamış məhkumluğu olmayan hesab edilsin.

Misalda göstərilən vəziyyət Cinayət Məcəlləsinin müxtəlif maddələri arasında ziddiyyətin yaranmasına gətirib çıxarır. Bir tərəfdən artıq məhkumluq ödənilməyindən, şəxs CM-in 83.6-cı maddəsinə əsasən məhkum olunmayan hesab edilir və ona münasibətdə məhkumluqdan törəyən bütün hüquqi nəticələr aradan qalxır. Digər tərəfdən isə, nə qədər ki cəzanın çəkilməmiş hissəsi (sınaq müddəti) bitməyib, CM-in 76.6-cı maddəsinin mənasına görə o, məhkum olunmuş sayılır, çünki bu norma sınaq müddəti ərzində törədilən cinayətləri və sair pozuntuları nəzərə almağı, yəni şəxsin üzərində məhkumluğun olması faktından çıxış etməyi tələb edir.

Bəs şərh edilən vəziyyətdə sözü gedən normalar arasında ziddiyyət necə həll olunmalıdır?

Düşünürük ki, bu cür halların mümkünlüyü məsələnin normativ həllini tələb etdiyindən, istənilən izah vəziyyəti tam da aydınlatmaqla yetməyəcəkdir. Amma qanunun indiki vəziyyətində də biz ziddiyyətin CM-in 83.6-cı maddəsinə üstünlük verilməklə həll olunması variantına tərəfdarıq. Baxmayaraq ki, hər iki cinayət-hüquq norması Cinayət Məcəlləsinin ümumi hissəsində yerləşdirilmişdir, tənzimləmə predmetinə görə CM-in 83.6-cı maddəsi daha çox ümumi xarakterə malikdir. Ona görə də, CM-in 83.6-cı maddəsi CM-in 76.6-cı maddəsinə nəzərən yox, əksinə CM-in 76.6-cı maddəsində göstərilən qaydalar CM-in 83.6-cı maddəsi nəzərə alınmaqla təfsir olunmalıdır. Həm də axı bütün şübhələr, o cümlədən cinayət-hüquq normaları arasında olan ziddiyyətdən törəyən şübhələr təqsirləndirilənin (məhkum edilmiş şəxsin) ziyanına deyil, xeyrinə şərh olunmalıdır.

Qeyd olunan səbəblərdən hesab edirik ki, cəzadan şərti olaraq vaxtından əvvəl azad olunmuş şəxsin çəkilməmiş cəza müddətində məhkumluğu ödənilərsə və yaxud götürülərsə, ona münasibətdə məhkumluqdan törəyən bütün hüquqi nəticələr aradan qalxmalı və belə şəxslərə CM-in 76.6-cı maddəsinin müddəaları şamil edilməməlidir.

Lakin qeyd etdiyimiz kimi, problemin kökündən həll olunmasına yalnız Cinayət Qanununa müvafiq dəyişikliyin edilməsi ilə nail olmaq mümkündür. Bunun üçün isə Cinayət Məcəlləsinin 76.6-cı maddəsinə CM-in 83.6 və 83.4-cü maddələri ilə ziddiyyəti ortadan qaldıran aşağıdakı qaydanın əlavə edilməsini məqsədəuyğun hesab edirik:

«76.6.4. Cəzanın çəkilməmiş hissəsi ərzində məhkumluğu ödənilmiş və yaxud götürülmüş şəxslərə bu maddənin müddəaları tətbiq olunmur».

Oxşar problem şərti olaraq vaxtından əvvəl əsas cəzanı çəkməkdən azad olunmuş şəxs əlavə cəzadan azad edilmədiyi halda da yarana bilər.

Bu vəziyyəti daha yaxşı təsvir etmək üçün yenidən misala müraciət edək.

A. CM-in 263.1-ci maddəsində nəzərdə tutulan az ağır cinayəti törətməyə görə, 4 il müddətinə azadlıqdan məhrum etmə cəzasına və əlavə cəza qismində 3 il müddətinə nəqliyyat vasitəsini idarəetmə hüququndan məhrum etmə cəzasına məhkum olunmuşdur. **A.** azadlıqdan məhrum etmənin yarısını çəkdikdən sonra CM-in 76.3.1-ci maddəsinə uyğun olaraq əsas cəzanı çəkməkdən azad edilmiş, lakin məhkəmə onu əlavə cəzadan azad etməkdən imtina etmişdir. Beləliklə, **A-nın** çəkilməyən əsas cəza müddəti 1 il 6 ay, Cəzaların İcrası Məcəlləsinin 157.2-ci maddəsinə əsasən cəzadan şərti olaraq vaxtından əvvəl azad edildikdən sonra tam həcmdə çəkməli olduğu əlavə cəza müddəti isə 3 il təşkil edəcəkdir. Bu o deməkdir ki, şəxs cəzanın çəkilməmiş hissəsi (sınaq müddəti) bitdikdən sonra da əlavə cəzanı çəkməkdə davam edəcək və CM-in 83.4-cü maddəsinə görə məhkumluğun ödənilməsi müddəti onun bərsində axmağa başlamadığından, o, əlavə cəzanın çəkilib - qurtarmasınadək cəza çəkən şəxs sayılacaqdır. Cəzanın çəkildiyi dövrdə şəxsin yeni cinayət törətməsi ona CM-in 67-ci maddəsində nəzərdə tutulan qaydada hökmlərin məcmusu üzrə cəzanın təyin edilməsini tələb edir. CM-in 76.6-cı maddəsinin hərfi mənasına görə isə ancaq çəkilməmiş cəza, yeni əsas cəzanın çəkilməyən hissəsinə bərabər olan sınaq müddətində yeni cinayətin törədilməsi şəxsin CM-in 67-ci maddəsində nəzərdə tutulan qaydada cəzalandırılmasına səbəb ola bilər. Göründüyü kimi, bu vəziyyətdə də cinayət-hüquq normaları (bir tərəfdən 67 və 83.4-cü, digər tərəfdən 67 və 76.6-cı maddələri) arasında ziddiyyət yaranır və problemin normativ qaydada həllini tələb edir.

Bununla belə, təcrübədə istisna olunmayan bu vəziyyət qanunvericiliyə müvafiq dəyişikliyin edilməsinə qədər də hansısa yolla öz həllini tapmalıdır. Biz problemin həllini CM-in 76.6-cı maddəsinə genişləndirici təfsir verməkdə görürük. Yəni, hesab edirik ki, həmin maddədə işlədilən «cəzanın çəkilməmiş hissəsi» formuləsi altında əsas cəzanın çəkilməyən hissəsi ilə yanaşı çəkilməyən əlavə cəza da başa düşülməlidir. Belə olan halda, məhkumun yalnız əsas cəzanın çəkilməyən müddəti ərzində deyil, həm də bu müddətin hüdudlarını aşan əlavə cəzanın çəkildiyi dövrdə CM-in 76.6.1, 76.6.2, 76.6.3-cü maddələrində göstərilən hərəkətlərə yol verməsi, o cümlədən yenidən cinayət törətməsi həmin maddələrdə göstərilən nəticələrə, o cümlədən CM-in 67-ci maddəsi əsasında hökmlərin məcmusu üzrə cəzanın təyin edilməsinə səbəb olacaqdır. Problem bu cür həll edildikdə, hesab edirik ki, CM-in 76.6-cı maddəsi ilə CM-in 67 və 83.4-cü maddələri arasında ziddiyyət yaranmaya bilər.

Məsələyə bu cür yanaşmamızda CM-in 70-ci maddəsi əsasında şərti olaraq məhkum edilmiş, lakin sınaq müddəti bitdikdən sonra bərslərində olan əlavə cəzanı real olaraq çəkən şəxslərin hüquqi vəziyyəti haqqında ədəbiyyatda yer alan mövqeyə əsaslanmışdır (çünki baxılan aspektdə şərti olaraq vaxtından əvvəl əsas cəzadan azad olunub, həmin cəzanın çəkilməyən hissəsi bitəndən sonra əlavə cəzanı çəkən şəxslərlə əsas cəzaya şərti, əlavə cəzaya isə real olaraq olaraq məhkum edilib, sınaq müddəti qurtarıqdan sonra əlavə cəzanı çəkən şəxslər arasında ciddi fərq görmürük). İstinad etdiyimiz hüquqi mövqeyə misal kimi isə Rusiya Federasiyası Ali Məhkəməsi sədrinin redaktəsi ilə hazırlanmış RF CM-in kommentariyasında şərti məhkum etməyə verilmiş şərh göstərə bilərik. Həmin şərhə deyilir:

«Məhkəmə təcrübəsində belə sual yaranıb: şərti məhkum edilmiş şəxs bərsində əsas cəza ilə yanaşı sınaq müddətini aşan əlavə cəza təyin edilibsə, onu şərti məhkum olunmuş şəxs saymaq olarmı?»

Nə qədər ki cəza dedikdə, təyin olunmuş bütöv (əsas və əlavə) cəza nəzərdə tutulur, hesab edirik ki, belə şəxsləri şərti məhkum olunmuş şəxslər kateqoriyasına aid etmək olmaz.

Əgər əlavə cəza müddəti sınaq müddətindən azdırsa və bu səbəbdən sonuncu müddət qurtaranadək bitirsə, şəxsi şərti məhkum olunmuş hesab etmək olar və belə olan halda onun məhkumluğu sınaq müddətinin bitməsi ilə ödənilmiş olur.

Əgər sınaq müddəti əlavə cəza müddətinə bərabədirsə, və yaxud əlavə cəzanın müddəti sınaq müddətindən artırırsa, belə şəxslər azadlıqdan məhrum etməyə nisbətən daha yüngül cəzaya məhkum olunmuş hesab edilməli və bu cür hallarda məhkumluq cəzanın çəkilib-qurtarmasından bir il keçdikdən sonra ödənilmiş sayılmalıdır»**[18]**.

Hesab edirik ki, bizim çəkdiyimiz misalda da şəxs çəkilməyən əsas cəzanın hüdudlarını aşan əlavə cəzanı çəkməli olduğundan, CM-in 76-cı maddəsinin təsiri altına düşməsinə baxmayaraq, tam anlamda şərti olaraq vaxtından əvvəl cəza çəkməkdən azad olunmuş şəxs kimi qəbul edilə bilməz (nə qədər ki, vahid cinayət cəzasının bir hissəsini - əlavə cəzanı çəkməkdə davam edir). Kommentariyada göstərilən şərti məhkum edilmiş şəxsin vəziyyətindən yeganə fərqi ondadır ki, həmin

[2] Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi, «Hüquq ədəbiyyatı» nəşriyyatı, Bakı, 1998-ci il.

[3] Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi. Bakı, Qanun, 2008.

[4] PJPioP»oPIPSC<PNə PəoPřePеCf P oCfCfPəPNəCfPəoPNə PəePřeCтaCтPəPə. P“aPSCfPSCfPS PjCfPSP±CfPNəPə - PьoPjPjePSC,aCтPəPNə Pə PJPioP»oPIPSoPjCf PəoPřePеCfCf P oCfCfPəPNəCfPəoPNə PəePřeCтaCтPəPə. OC,PI. CтePг. P'.P♦.P aPгCfPSPeo; PkaCfCf. CтePг. A.У.РьPəxP»PəPS. Pь.: PŸPiaCтPе, 2000

[5] PьCfCтCf CfPioP»oPIPSoPio PиCтaPia. PьoPj 2. OP±C%aCf CfаCfC,CH. PJCfPSPəe o PСаPeaP·aPSPəPə (PioPг CтePг. PгoPеC,oCтa CтCтPəPгPəCfPəPəx PСаCfPе, PиCтoC,eCfCfOCтa Pk.Pa.PьCfP·PSeCтoPioPNə, PeaPSPгPəPгaC,a CтCтPəPгPəCfPəPəx PСаCfPе, PгoCтePSC,a P♦.Pь.PŸCfPгPəoPioPNə) - Pь.: P♦PьP” "P—eCтCтaP»o-Pь", 2002. CfCfC%.105

[6] PJPioP»oPIPSC<PNə PəoPřePеCf P oCfCfPəPNəCfPəoPNə PəePřeCтaCтPəPə (Cf PəP·PjePSePSPəCfPjPə oC, 08 PгePeaP±CтCf 2003 Pi.). P“aPSCfPSCfPS PjCfPSP±CfPNəPə - PьoPjPjePSC,aCтPəPNə Pə PJPioP»oPIPSoPjCf PəoPřePеCfCf P oCfCfPəPNəCfPəoPNə PəePřeCтaCтPəPə (PioCfC,aC,ePNəPSC<PNə). PfoPг oP±C%ePNə CтePгaPеCтPəePNə PиCтoeCfCfOCтa Pk.Pa.PьaPгPSPəPəoPia. Pь.: PьPSPəPгPSC<PNə PjPəCт, 2007.

[7] Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi. Bakı, Qanun, 2008.

[8] Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsi. Bakı, Qanun, 2008.

[9] Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsi. Bakı, Qanun, 2008.

[10] PfoCfC,aPSoPIP»ePSPə PpP»ePSCfPja P'eCтxoPIPSoPio PŸCfPгa PŸPŸPŸP oC, 19-Pio oPеC,CfP±CтCf 1971-Pio PioPгa «O CfCfPгeP±PSoPNə PиCтaPеC,PəPəe CfCfP»oPIPSo-PгoCfCтoCfPSoPio oCfPioP±oPгPгePSPəCf oCfCfPгPгePSPSCx oC, PСаPeaP·aPSPəCf Pə P·aPjePSC< PSeoC,P±C·C,oPNə CfаCfC,Pə PСаPeaP·aPSPəCf P±oP»ee PjCfPiPəPəPj», 12-ci bənd

[11] PJPioP»oPIPSo-PиCтoCтeCfCfCfaP»CHPSC<PNə PəoPřePеCf P PаPŸP Pа. P“aPSCfPSCfPS PjCfPSP±CfPNəPə - PьoPjPjePSC,aCтPəPNə Pə PJPioP»oPIPSo-PиCтoCтeCfCfCfaP»CHPSoPjCf PəoPřePеCfCf P PаPŸP Pа. PfoPг CтePг. A.Pь.P ePеCfPSPeoPia Pə A.Pь.OCтP»oPia. Pь.: P@CтPəPг.P»PəC,, 1981.

[12] Postanovleni Plenuma Verhovnoqo Suda SSSR ot 21 aprele 2009-qa qoda «O sudebnoy praktike uslovno-dosročnoqo osvobodeniə ot otbivanie nakazaniə, zameni neotbitoy çasti nakazaniə bolee meqkim vidom nakazaniə»

[13] Azərbaycan SSR Cinayət Məcəlləsinin elmi-praktiki kommentariyası. Ümumi hissə. Bakı, «Azərneşr», 1978., səh.245

[14] Azərbaycan SSR Cinayət Məcəlləsinin elmi-praktiki kommentariyası. Ümumi hissə. Bakı, «Azərneşr», 1978., səh.244

[15] Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi. Bakı, Qanun, 2008.

[16] Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi. Bakı, Qanun, 2008.

[17] Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi. Bakı, Qanun, 2008.

[18] PьoPjPjePSC,aCтPəPNə Pə PJPioP»oPIPSoPjCf PəoPřePеCfCf P oCfCfPəPNəCfPəoPNə PəePřeCтaCтPəPə. OC,PI. CтePг. P'.Pь.P»eP±ePгePI. Pь.: P@CтaPnəC, - P♦P·PгaC,, 2007, səh. 257

Əli Kərim oğlu Allahverdiyev

Naxçıvan MR Ali Məhkəməsinin kollegiya sədri

**Azərbaycan Respublikası CM-in 330.2.3-cü maddəsi
(həmçinin 329.2.3, 315.2, 288.4 -cü maddələri) ilə 126.2.2-ci maddəsinin rəqabəti
və
bu məsələnin həllinə həmin normaların sanksiyalarının təsiri haqqında**

Təcrübədən məlumdur ki, bəzi hallarda hüquq qaydasının tətbiqi ilə bağlı problemlər həmin qaydanın özünün kifayət qədər aydın olmamasından, və yaxud digər normalarla ziddiyyət təşkil etməsindən, hətta cinayət-hüquq sanksiyasının bu və ya digər şəkildə müəyyən olunmasından irəli gəlir.

Buna misal olaraq Azərbaycan Respublikası CM-in 330-cu maddəsini göstərmək olar. Həmin normada «rəisə qarşı zorakı hərəkətlər etmə» cinayəti təsbit edilir. Məcəllənin 330.1-ci maddəsi əsas tərkibə, 330.2.1-330.2.3-cü maddələri ağırlaşdırıcı hallarda, 330.3-cü maddəsi isə xüsusilə ağırlaşdırıcı hallarda həmin cinayətin törədilməsinə görə məsuliyyət müəyyən edir.

Problemlə kimi gördüyümüz qayda CM-in 330.2.3-cü maddəsində nəzərdə tutulmuşdur. Bu normada CM-in 330.1-ci maddəsində təsbit edilən eyni əməllərin «zərər çəkmiş şəxsin sağlamlığına az ağır və ya ağır zərər vurmaqla törədilməsi habelə digər ağır nəticələrə səbəb olması» məsuliyyəti ağırlaşdıran tövsifedici əlamət kimi göstərilmiş və maddənin sanksiyasında bu əmələ görə 3 ildən 5 ilədək müddətə azadlıqdan məhrumetmə cəzası nəzərdə tutulmuşdur^[1].

Göründüyü kimi döymə və yaxud sair zorakı hərəkətlər nəticəsində rəisin sağlamlığına ağır zərərin vurulması da 3 ildən 5 ilə qədər azadlıqdan məhrumetmə ilə cəzalandırılır.

Eyni tövsifedici əlaməti CM-in 329.2.3-cü maddəsi də nəzərdə tutur. Lakin burada rəisə müqavimət göstərmə və yaxud zor tətbiq etməklə onu qulluq vəzifələrini pozmağa məcbur etmə sağlamlığa ağır və ya az ağır zərər vurulmaqla törədildikdə, habelə digər ağır nəticələrə səbəb olduqda 3 ildən 8 ilədək müddətə azadlıqdan məhrumetmə ilə cəzalandırılır. Mahiyyətinə görə eyni hərəkətlər, yəni zorakılığın tətbiq edilməsi tabelik münasibətlərində olmayan hərbi qulluqçular arasında baş verdikdə və zərər çəkmişin sağlamlığına ağır zərərin vurulması ilə nəticələndikdə, bunlar CM-in 332.3-cü maddəsinə görə, ağır nəticəyə səbəb olan əməl kimi qiymətləndirilməli və müvafiq olaraq 5 ildən 10 ilədək azadlıqdan məhrumetmə ilə cəzalandırılmalıdır.

Göstərilən cinayət tərkibləri cinayətlərin obyektiv tərəfi və ya subyektləri baxımından fərqlənsələr də, onların sağlamlığa ağır zərərin vurulması kimi eyni nəticəyə səbəb olması, faktiki olaraq bu cinayətlərin ictimai təhlükəlilik dərəcəsini eyniləşdirir, ən azından çox yaxınlaşdırır və bu səbəbdən maddələrin sanksiyalarının da eyniləşdirilməsini tələb edir.

Onu da nəzərə alaq ki, qəsdin yönəldiyi hüquq münasibətlərinin məzmununa görə, CM-in 330-cu maddəsində göstərilən tərkib CM-in 332-ci maddəsində nəzərdə tutulan əməllə müqayisədə daha ictimai təhlükəlidir. Çünki, CM-in 332-ci maddəsində təsbit edilən cinayət hərbi qulluqçular arasında ümumi davranış qaydalarına qəsd edirsə, 330-cu maddədə nəzərdə tutulan cinayətin obyektivi kimi tabelik qaydaları çıxış edir (təsadüfi deyil ki, sadə tərkibləri nəzərdə tutan CM-in 330.1 və 332.1-ci maddələri arasında birincisinin sanksiyası daha ciddidir). Belə olan halda CM-in 332.3-cü maddəsinin sanksiyasının CM-in 330.2.3-cü maddəsinin sanksiyasından daha sərt (hətta ikiqat sərt) olmasını ümumiyyətlə izah etmək mümkün olmur.

Cinayət Məcəlləsinin 330.2.3-cü maddəsinin qüsuru onu CM-in qəsdən sağlamlığa ağır zərər vurma cinayətini təsbit edən 126-cı maddəsi ilə müqayisə etdikdə daha qabarıq şəkildə özünü göstərir. Çünki CM-in 126.1-ci maddəsi sadə tərkibə, yəni ağırlaşdırıcı və xüsusilə ağırlaşdırıcı hallar olmadan sağlamlığa qəsdən ağır zərər verməyə görə 3 ildən 8 ilədək müddətə azadlıqdan məhrumetmə cəzası nəzərdə tutur, yəni şərh etdiyimiz 330.2.3-cü maddənin sanksiyası ilə müqayisədə daha sərt cəza müəyyən edir.

Əslində Cinayət Məcəlləsinin 330.2.3-cü maddəsinin sanksiyası heç də CM-in 126.1-ci maddəsinin sanksiyası ilə deyil, 126.2.2-ci maddəsinin sanksiyası ilə müqayisə edilməli və onunla uzlaşmalıdır. Çünki CM-in 126.2.2-ci maddəsi zərərçəkmiş şəxsin xidməti vəzifəsini yerinə yetirməsi ilə əlaqədar onun sağlamlığına qəsdən ağır zərərin vurulması cinayətini təsbit etdiyi halda, CM-in 330.2.3-cü maddəsi bu cinayətin xüsusi halını - xidməti vəzifələrin yerinə yetirilməsi ilə əlaqədar hərbi rəisin sağlamlığına ağır zərər vurmağı nəzərdə tutur. Yəni burada CM-in 126.2.2-ci maddəsi ümumi norma, 330.2.3-cü maddəsi isə xüsusi norma kimi çıxış edir. Məntiqə görə, hərbi rəisin sağlamlığına ağır zərərin vurulması CM-in 126.2.2-ci maddəsində nəzərdə tutulan eyni mahiyyətli cinayətlərdən ayrılaraq, cinayət qanununda xüsusi olaraq göstərilirsə, bu həmin şəxslərin sağlamlığının qorunmasına göstərilən xüsusi diqqətdən irəli gəlir və bununla qanunverici hərbi sahədə ictimai hüquq münasibətlərini xüsusilə mühafizə etdiyini nümayiş etdirir. Bu məntiq xidməti vəzifələrin yerinə yetirilməsi ilə əlaqədar hərbi rəislərin sağlamlığına qəsdən ağır zərər verməyə görə daha sərt cəza tədbirinin müəyyən edilməsini, ən azından həmin əməlin CM-in 126.2.2-ci maddəsinin sanksiyasında nəzərdə tutulan cəzadan yumşaq olmayan tədbirlə cəzalandırılmasını tələb edir. Lakin CM-in 126.2.2-ci maddəsinə baxdıqda görürük ki, onun sanksiyasında 6 ildən 11 ilədək müddətə azadlıqdan məhrumetmə

cəzası nəzərdə tutulmuşdur, yəni bu maddənin sanksiyasının hətta aşağı həddi belə CM-in 330.2.3-cü maddəsində göstərilən cinayətə görə təyin edilə biləcək cəzanın yuxarı həddindən çoxdur.

Cinayət Məcəlləsinin 330.2.3-cü maddəsi CM-in 126.2.2-ci maddəsi ilə xüsusi - ümumi norma münasibətlərində olan yeganə qayda deyil. Belə normalara misal olaraq, CM-in 288.4, 315.2, 329.2.3-cü maddələrini göstərmək olar. Bəs həmin maddələrlə CM-in 126.2.2-ci maddəsi arasında uzlaşma təmin edilə bilərmi, sanksiyalar arasında zəruri olan uyğunluq, məntiqi əlaqə gözlənilibmi?

Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 288.4-cü maddəsi işin və yaxud müvafiq materialın məhkəmədə baxılması, eləcə də ibtidai istintaqın aparılması, hökmün, digər məhkəmə qərarının icrası, yəni xidməti vəzifələrinin yerinə yetirilməsi ilə əlaqədar hakimə, prokurora, müstəntiqə, təhqiqatçıya, müdafiəçiyə, ekspertə, məhkəmə nəzarətçisinə, məhkəmə icraçısına həyat və sağlamlıq üçün təhlükəli olan zorun tətbiq edilməsi, o cümlədən onların sağlamlıqlarına qəsdən ağır zərərin vurulması cinayətini təsbit edir və bu əməlin 5 ildən 10 ilədək müddətə azadlıqdan məhrumetmə ilə cəzalandırılmasını nəzərdə tutur.

Sağlamlığa ağır və ya az ağır zərər vurmaqla, habelə digər ağır nəticələrə səbəb olmaqla hərbi rəisə müqavimət göstərmə və ya onu qulluq vəzifələrini pozmağa məcbur etmə cinayətini təsbit edən CM-in 329.2.3-cü maddəsinin sanksiyasında 3 ildən 8 ilədək müddətə azadlıqdan məhrumetmə cəzasının nəzərdə tutulduğunu yuxarıda qeyd etmişdik.

Cinayət Məcəlləsinin 315.2-ci maddəsində xidməti vəzifələrini yerinə yetirməsi ilə əlaqədar hakimiyyət nümayəndəsinə həyat və sağlamlıq üçün təhlükəli zor tətbiq etmə cinayətinə (o cümlədən sağlamlığa ağır zərər vurmaya) görə bundan da az - 3 ildən 7 ilədək müddətə azadlıqdan məhrumetmə cəzası müəyyən edilmişdir.

Göründüyü kimi xidməti vəzifələrin yerinə yetirilməsi ilə şəxslərin sağlamlığına ağır zərərin vurulmasını nəzərdə tutduqları üçün, qeyd olunan maddələrin dispozişiyaları mahiyyətə çox yaxındır və onların hər birinə münasibətdə CM-in 126.2.2-ci maddəsi ümumi norma kimi çıxış edir. Lakin bu maddələrin sanksiyaları biri digərindən və ən maraqlısı odur ki, ümumi normanın sanksiyasından da xeyli fərqlənirlər. Xidməti vəzifəsinin yerinə yetirilməsi ilə əlaqədar hakimin, prokurorun, hərbi rəisin, hakimiyyət nümayəndəsinin, o cümlədən polis əməkdaşının sağlamlığına ağır zərərin vurulması CM-in 126.2.2-ci maddəsində nəzərdə tutulan bütün digər zərərcəkənlərə qarşı törədilən eyni cinayətlə müqayisədə daha yumşaq cəzalandırılır (CM-in 315.2-ci maddəsinin sanksiyası 330.2.3-cü maddənin sanksiyası kimi, hətta sadəcə tərkibə görə məsuliyyət müəyyən edən CM-in 126.1-ci maddəsinin sanksiyasından da aşağıdır).

Belə vəziyyətdə sual yaranır: bəs CM-in 126.2.2-ci maddəsi ilə, yəni daha sərt cəza tədbiri ilə mühafizə olunan və bu cəhətdən hakimdən, prokurordan, hərbi rəisdən, hakimiyyət nümayəndəsindən fərqlənən subyektlər kimlərdir? Nə üçün qanunverici ümumi normada nəzərdə tutulan şəxslər çoxluğundan hakimi, prokuroru, müstəntiqi, hərbi rəisi, polis əməkdaşını və s. ayıraraq xüsusi normalarda göstərdiyi halda, onlara qarşı törədilən CM-in 126.2.2-ci maddəsinin nəzərdə tutduğu eyni qəsdə görə daha yumşaq cəza tədbiri müəyyən etmişdir?

Əslində burada biz sözügedən normaların sanksiyalarının müəyyən edilməsində vahid yanaşma modelinin (ortaq meyarın) gözlənilmədiyini müşahidə edirik. Məntiqə görə, qeyd olunan cinayətləri, o cümlədən CM-in 330.2.3-cü maddəsində nəzərdə tutulan əməli CM-in 126.2.2-ci maddəsinin əhatə etdiyi əməllər çoxluğundan ayırmaqda məqsəd həmin cinayətlərin obyektlərini təşkil edən ictimai-hüquq münasibətlərini xüsusi qaydalar vasitəsi ilə daha etibarlı şəkildə mühafizə etməkdir. Bu əməllərin xüsusi normalara ayrılmasından sonra onlara görə ümumi normanın

sanksiyası ilə müqayisədə daha yumşaq cəzanın müəyyən edilməsi fikrimizcə, həmin məntiqə sonadək əməl olunmamasının göstəricisidir.

Odur ki, sözügedən normalar arasında uzlaşma yaratmaq məqsədilə, CM-in 329.2.3, 330.2.3, 315.2, 288.4-cü maddələrinin sanksiyaları arasında olan kəskin fərq ortadan qaldırılmalı, eyni zamanda bu maddələrin sanksiyaları ilə CM-in 126.2.2-ci maddəsinin sanksiyası arasında məntiqi uyğunluq təmin edilməlidir. Hesab edirik ki, 126.2.2-ci maddənin və qeyd olunan digər maddələrin sanksiyaları elə müəyyən edilməlidir ki, xidməti vəzifələrin yerinə yetirilməsi ilə əlaqədar hakim, prokurorun, hərbi rəisin, hakimiyyət nümayəndəsinin və yuxarıda göstərilən digər subyektlərin sağlamlığına qəsdən ağır zərərverməyə görə qanunla nəzərdə tutulan cəza ümumi normada (CM-in 126.2.2-ci maddəsində) nəzərdə tutulan sanksiyadan yumşaq olmasın.

Təhlil edilən aspektdə qonşu Rusiya Federasiyasının Cinayət Qanununa nəzər yetirdikdə, görürük ki, bu ölkənin sözügedən əməlləri nəzərdə tutan cinayət-hüquq normaları arasında uzlaşma əsasən təmin edilmişdir. Sağlamlığa ağır zərərvermənin sadə tərkibini təsbit edən RF Cinayət Məcəlləsinin 111-ci maddəsinin 1-ci hissəsinin sanksiyasında 2 ildən 8 ilədək müddətə azadlıqdan məhrumetmə cəzası, xidməti vəzifələrin yerinə yetirilməsi ilə əlaqədar zərərçəkənin sağlamlığına qəsdən ağır zərərverməni təsbit edən həmin maddənin 2-ci hissəsinin «a» bəndinin sanksiyasında isə 3 ildən 10 ilədək müddətə azadlıqdan məhrumetmə cəzası nəzərdə tutulmuşdur. İndi isə müvafiq olaraq Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 330.2.3, 329.2.3, 315.2 və 288.4-cü maddələri ilə eyni əməlləri təsbit edən RF CM-in 334-cü maddəsinin 2-ci hissəsinin «v» bəndinin, 333-cü maddəsinin 2-ci hissəsinin «v» bəndinin, 318-ci maddəsinin 2-ci hissəsinin və 296-cı maddəsinin 4-cü hissəsinin sanksiyalarına nəzər salaq.

- 334-cü maddənin 2-ci hissəsinin «v» bəndi (sağlamlığa orta (yəni az ağır - Ə.A.), ağır zərər vurmaqla, və yaxud digər ağır nəticələrə səbəb olmaqla rəisə qarşı xidməti vəzifələrin yerinə yetirilməsi zamanı və yaxud bu vəzifələrin yerinə yetirilməsi ilə əlaqədar zorakı hərəkətlər etmə) - 3 ildən 8 ilədək müddətə azadlıqdan məhrumetmə cəzası;

- 333-cü maddənin 2-ci hissəsinin «v» bəndi (sağlamlığa orta, ağır zərər vurmaqla, və yaxud digər ağır nəticələrə səbəb olmaqla rəisə, və yaxud xidməti vəzifələrini yerinə yetirən digər şəxsə müqavimət göstərmə və ya onları qulluq vəzifələrini pozmağa məcbur etmə) - 3 ildən 8 ilədək müddətə azadlıqdan məhrumetmə cəzası;

- 318-ci maddənin 2-ci hissəsi (hakimiyyət nümayəndəsinə qarşı həyat və sağlamlıq üçün təhlükəli olan zor tətbiq etmə) - 5 ildən 10 ilədək müddətə azadlıqdan məhrumetmə cəzası;

- 296-cı maddənin 4-cü hissəsi (ədalət mühakiməsinin və ya ibtidai istintaqın həyata keçirilməsi ilə əlaqədar hakim, andlı iclasçı, ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsində iştirak edən digər şəxslər, prokuror, müstəntiq, təhqiqatçı, müdafiəçi, ekspert, mütəxəssis, məhkəmə nəzarətçisi, icraçı və yaxud onların yaxınları barədə həyat və sağlamlıq üçün təhlükəli olan zor tətbiq etmə) - 5 ildən 10 ilədək müddətə azadlıqdan məhrumetmə cəzası **[2]**.

Gətirilən normalarda biz nəyi müşahidə edirik?

İlk növbədə onu görürük ki, RF CM-in 333-cü maddəsinin 2-ci hissəsinin «v» bəndi və 334-cü maddəsinin 2-ci hissəsinin «v» bəndi cinayət əməlini ağırlaşdıran əlamət kimi eyni halları təsbit etməklə bizim analoci cinayət-hüquq normalarından fərqli olaraq, həmin nəticələrə görə həm də eyni sanksiyaları nəzərdə tuturlar. Eyni zamanda həmin maddələrin sanksiyaları onlara münasibətdə ümumi norma kimi çıxış edən RF CM-in 111-ci maddəsinin 2-ci hissəsinin «a» bəndi ilə müqayisədə bir qədər yumşaq olsalar da, hər halda onun hüdudlarından kənara çıxmırlar və sağlamlığa ağır

zərər vurmanın sadə tərkibini nəzərdə tutan RF CM-in 111-ci maddəsinin 1-ci hissəsinin sanksiyasından daha sərt dirlər. Bizdə isə yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, CM-in 330.2.3-cü maddəsinin sanksiyası eyni əməli nəzərdə tutan CM-in ümumi normasının (126.2.2-ci maddəsinin) sanksiyasının aşağı həddindən az ciddi olmaqla yanaşı, hətta cinayət qanununun sadə ağır zərər vurmaya görə məsuliyyət müəyyən edən 126.1-ci maddəsinin sanksiyasından da yumşaqdır.

RF Cinayət Məcəlləsinin 318-ci maddəsinin 2-ci hissəsi və 296-cı maddəsinin 4-cü hissəsi ilə həmin Məcəllənin 111-ci maddəsinin 2-ci hissəsinin «a» bəndi arasında isə uzlaşmanın tam təmin olunduğunu müşahidə edirik. Çünki zərərçəkmiş şəxsin sağlamlığına xidməti vəzifələrinin yerinə yetirilməsi ilə əlaqədar qəsdən ağır zərərin vurulmasını təsbit edən RF CM-in 111-ci maddəsinin 2-ci hissəsinin «a» bəndinə münasibətdə xüsusi normalar kimi çıxış edən həmin Məcəllənin 318-ci maddəsinin 2-ci hissəsi və 296-cı maddəsinin 4-cü hissəsi sanksiya baxımından da ümumi norma ilə müqayisəyə gələ bilirlər. Belə ki, bu maddələrin sanksiyaları CM-in 111-ci maddəsinin 2-ci hissəsinin «a» bəndinin sanksiyasında olduğu kimi 10 ilə qədər azadlıqdan məhrum etmə cəzasını nəzərdə tutsalar da, onların sanksiyalarının aşağı həddi sonuncu ilə müqayisədə bir qədər yüksək müəyyən olunmaqla 5 il müddətinə azadlıqdan məhrum etmədən başlayır. Bu da hakimiyyət nümayəndəsinin, hakimin, prokurorun, müstətiqin və RF CM-in 296-cı maddəsində sadalanan sair şəxslərin həyat və sağlamlıqlarının qorunmasına xüsusi münasibətin göstəricisi olmaqla həmin şəxslərə qarşı törədilən həyat və sağlamlıq üçün təhlükəli zorakılığın, o cümlədən sağlamlığa ağır zərər vurmağın nədən xüsusi normalara ayrıldığını və bu məsələlərdə qanunvericinin gözlədiyi məntiqi tam aydınlığı ilə izah edir.

Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 329.2.3, 330.2.3, 315.2, 288.4-cü maddələrinin sanksiyaları ilə həmin Məcəllənin 126.2.2-ci (CM-in 330.2.3 və 315.2-ci maddələrinin sanksiyalarına münasibətdə isə hətta Məcəllənin 126.1-ci) maddəsinin sanksiyası arasında zəruri uzlaşmanın olmaması təcrübədə həmin cinayətlərin tövsifi zamanı müəyyən problemlər doğurur. Bəziləri düşünürlər ki, CM-in sözügedən maddələri CM-in 126.2.2-ci maddəsinin sanksiyasından yumşaq olduqları üçün xidməti vəzifələrin yerinə yetirilməsi ilə bağlı hərbi rəisə, hakimiyyət nümayəndəsinə, hakimə, prokurora və CM-in 288.4-cü maddəsində göstərilən digər şəxslərə qarşı törədilən qəsdən sağlamlığa ağır zərər vurmağı sanksiya (deməli həm də cinayətin ağırlığı, ictimai-təhlükəliliyi) baxımından əhatə etməzlər və bu səbəbdən belə hallarda törədilən əməli cinayətlərin ideal məcmusu qaydasında CM-in 329.2.3, 330.2.3, 315.2, 288.4-cü maddələrindən biri ilə yanaşı həm də CM-in 126.2.2-ci maddəsi ilə tövsif etmək tələb olunur.

Rusiya Federasiyasının Cinayət Məcəlləsinin 333-cü maddəsinin 2-ci hissəsinin «v» bəndi və 334-cü maddəsinin 2-ci hissəsinin «v» bəndinin sanksiyaları xidməti vəzifələrinin yerinə yetirilməsi ilə əlaqədar zərərçəkənin sağlamlığına ağır zərərin yetirilməsinə görə məsuliyyət müəyyən edən 111-ci maddəsinin 2-ci hissəsinin «a» bəndinin sanksiyasından bir qədər yumşaq olduqları üçün, bu ölkənin məhkəmə təcrübəsində də bəzən eyni problemlər yaşanır.

Bu mənada RF Ali Məhkəməsinin Hərbi kollegiyası tərəfindən 2003-cü ildə hazırlanmış «Hərbi xidmət əleyhinə cinayətlər və hərbi qulluqçular tərəfindən törədilən bəzi vəzifə cinayətləri haqqında işlər üzrə RF Ali Məhkəməsinin məhkəmə təcrübəsinin icmalı» xüsusilə səciyyəvidir. Çünki burada, nə qədər qəribə olsa da, düzgün yanaşma kimi həm yuxarıda gətirdiyimiz mövqe, yeni cinayətlərin ideal məcmu olaraq qiymətləndirilməsinə dair təcrübə, həm də bunu inkar mövqe üzərində dayanan məhkəmə təcrübəsi təqdir olunur.

Məsələn, icmalda qeyd olunur ki, «rəisə müqavimət göstərildikdə, rəis barəsində zorakılıq tətbiq olunduqda və yaxud tabelik münasibətlərində olmayan şəxslər

arasında qarşılıqlı münasibətlərin nizamnamə qaydaları pozulduqda qəsdən və yaxud ehtiyatsızlıqdan zərərçəkənin sağlamlığına orta (az ağır - Ə.A.) zərər vurula bilər. İstənilən halda belə zərərin vurulması RF CM-in 333-cü maddəsinin 2-ci hissəsinin «v» bəndi, 334-cü maddəsinin 2-ci hissəsinin «v» bəndi və 335-ci maddəsinin 2-ci hissəsinin «d» bəndi ilə əhatə olunur və əlavə olaraq həmin əməlin şəxsiyyətin sağlamlığı əleyhinə cinayət kimi tövsif olunmasını tələb etmir. RF CM-in 111-ci maddəsində göstərilən tövsifedici əlamətlər (cinayəti ağırlaşdıran hallar) olmadan qəsdən və yaxud ehtiyatsızlıqdan sağlamlığa ağır zərərin vurulmasını da CM-in 111 və 118-ci maddələrinə müraciət etmədən yalnız CM-in 333-cü maddəsinin 2-ci hissəsinin «v» bəndi və yaxud 334-cü maddəsinin 2-ci hissəsinin «v» bəndi ilə tövsif etmək lazımdır. Bu qayda qarşılıqlı münasibətlərin nizamnamə qaydalarının pozulması və hakimiyyət həddini aşma zamanı sağlamlığa ağır zərərin vurulması halları üçün də keçərlidir.

Bununla belə, əgər zorakılıq hərbi cinayət kimi səciyyələndirilsə və zərərçəkənin sağlamlığına qəsdən ağır zərərin vurulması RF CM-in 111-ci maddəsinin 2, 3 və 4-cü hissələrində göstərilən ağırlaşdırıcı hallarla müşayiət olunursa, həmin əməl Məcəllənin 33-cü fəslinin müvafiq maddəsi ilə yanaşı, həm də 111-ci maddə ilə də tövsif olunmalıdır. Belə hərəkətlərin cinayətlərin məcmusu kimi qiymətləndirilməsi onunla şərtləndirilmişdir ki, RF CM-in 333-cü maddəsinin 2-ci hissəsinin «v» bəndinin və 334-cü maddəsinin 2-ci hissəsinin «v» bəndinin sanksiyası ağırlaşdırıcı və xüsusilə ağırlaşdırıcı hallarda qəsdən sağlamlığa ağır zərər vurma cinayət tərkiblərinin sanksiyalarından daha yumşaqdır»[3].

Bununla yanaşı, sözügedən icmalda RF Ali Məhkəməsi həmin cinayətlərlə bağlı mövqeyini tamam başqa əsasdan çıxış edərək şərh etmiş və əvvəlki mövqe ilə bir o qədər də uzlaşmayan nəticələrə gəlmişdir. Bu zaman birinci instansiya məhkəməsi tərəfindən baxılıb, sonradan RF Ali Məhkəməsinin Hərbi Kollegiyasında araşdırmanın predmeti olan konkret cinayət işinə istinad edilmişdir.

Həmin cinayət işinə Vladivostok Qarnizonunun Hərbi Məhkəməsi tərəfindən baxılması nəticəsində sırasıyla Titovets çavuş Volkovu tələbkarlığı üstündə (yəni xidməti vəzifələrinin yerinə yetirilməsi ilə əlaqədar), iki dəfə döyüb onun sağlamlığına qəsdən ağır zərər vurduğu üçün, RF CM-in 334-cü maddəsinin 2-ci hissəsinin «v» bəndi və 111-ci maddəsinin 2-ci hissəsinin «a» bəndi ilə məhkum olunmuşdu. «RF Ali Məhkəməsi Hərbi Kollegiyasının sədrinin protesti əsasında işə baxan hərbi kollegiya qeyd etmişdi ki, RF CM-in 17-ci maddəsinin 2-ci hissəsinə uyğun olaraq, vahid cinayətə görə məcmu yalnız həmin əməl Cinayət Məcəlləsinin iki və ya daha artıq maddələrində təsbit edilən cinayətlərin əlamətlərini daşdığı halda yarana bilər. Belə hallarda cinayətlə Məcəllənin fərqli normaları ilə nəzərdə tutulan müxtəlif obyektlərə qəsd edilir və törədilmiş əməl bir cinayət-hüquq norması ilə əhatə olunmur. Yox, əgər əməl Cinayət Məcəlləsinin biri ümumi, digəri isə ona münasibətdə xüsusi norma kimi çıxış edən iki maddəsinin təsiri altına düşürsə, bu halda CM-in 17-ci maddəsinin 3-cü hissəsinə görə, cinayət məsuliyyəti yalnız xüsusi normaya əsasən yaranmalıdır. Cinayət Məcəlləsinin 334-cü maddəsinin 2-ci hissəsinin «v» bəndi xüsusi subyektin - hərbi qulluqçunun hərbi cinayətə - sağlamlığa ağır zərər vurmaqla rəisə qarşı zor tətbiq etməyə görə məsuliyyətini müəyyən etdiyi üçün, eyni hərəkətləri nəzərdə tutan CM-in 111-ci maddəsinin 2-ci hissəsinin «a» bəndinə münasibətdə xüsusi norma kimi özünü göstərir. Bu səbəbdən təqsirkarın əməlinin əlavə olaraq sonuncu maddə ilə tövsif olunması tələb olunmur. Göstərilən dəlillərə əsasən hərbi kollegiya Titovets barəsində hökmdən onun CM-in 111-ci maddəsinin 2-ci hissəsinin «a» bəndi ilə məhkum olunmasına dair hissəsini xaric etmişdir»[4].

İcmaldan göründüyü kimi, RF Ali Məhkəməsi də sözügedən məsələyə yanaşmada ardıcılıq nümayiş etdirmir. O, birinci halda sanksiyalar arsında olan fərqdən (daha doğrusu hərbi cinayətləri təsbit edən maddələrin sanksiyalarının RF CM-in 111-ci

maddəsinin 2, 3 və 4-cü hissələrinin sanksiyalarından daha yumşaq olmasından) çıxış edərək, məhkəmələrə belə tövsiyyə verir ki, RF CM-in 111-ci maddəsinin 2, 3 və 4-cü hissələrində göstərilən tövsifedici əlamətlər olduqda, deməli o cümlədən 2-ci hissənin «a» bəndində nəzərdə tutulan zərərçəkənin sağlamlığına xidməti vəzifələrinin icrası ilə əlaqədar ağır zərər yetirildikdə həmin hərəkəti cinayətlərin ideal məcmusu kimi qiymətləndirib, RF CM-in 333-cü maddəsinin 2-ci hissəsinin «v» bəndi və yaxud 234-cü maddəsinin 2-ci hissəsinin «v» bəndi ilə yanaşı, həm də 111-ci maddəsinin 2 və ya 3, yaxud da 4-cü hissəsi ilə tövsif etsinlər.

İkinci halda isə RF Ali Məhkəməsi sanksiyanı həlledici meyar kimi qəbul etməkdən faktiki olaraq imtina edir və məhkəmələrə müstəsna olaraq cinayətlərin dispozişiyasından və ümumi norma ilə xüsusi normanın rəqabəti haqqında məsələni həll edən CM-in ümumi hissəsinin müvafiq qaydasından çıxış etməyi məsləhət görür.

Ölkəmizdə nəşr olunan hüquq ədəbiyyatında da sözügedən məsələlənin həlli ilə bağlı vahid mövqenin formalaşdığını söyləmək çətindir.

Məsələn, «Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin şərhinin müəllifi h.e.n. E.M.Əfəndiyev CM-in 329.2.3-cü maddəsi ilə bağlı belə şərh verir: «ağırlaşdırıcı hallarda qəsdən sağlamlığa ağır zərər vurma CM-in 329.2.3-cü maddəsi ilə əhatə olunmadığından, rəisin, habelə hərbi qulluq vəzifəsini yerinə yetirən digər şəxsin sağlamlığına ağırlaşdırıcı hallarda (CM-in 126.2, 126.3-cü maddələri) ağır zərər vurma ilə müşayiət olunan müqavimət göstərmə və ya məcbur etmə CM-in 329.1-ci maddəsi və 126-cı maddəsinin müvafiq ağırlaşdırıcı halları ilə məcmu qaydada tövsif olunur»^[5]. CM-in 330.2.3-cü maddəsinə də müəllif eyni prizmadan yanaşaraq, mövqeyini belə izah edir: «CM-in 330.2.3-cü maddəsi yalnız 126.1-ci maddəni əhatə edir. Rəisin sağlamlığına ağır zərər vurma CM-in 126.2-ci maddəsində nəzərdə tutulan ağırlaşdırıcı hallardan biri ilə törədilmişdirsə və ya CM-in 126.3-cü maddəsi ilə nəzərdə tutulan nəticəyə səbəb olmuşdursa, əməl CM-in 330.2.3-cü maddəsinin çərçivəsindən çıxır və müvafiq olaraq, CM-in 330.1 və 126.2-ci maddənin həmin ağırlaşdırıcı halı ilə, yaxud 126.3-cü maddəsi ilə məcmu qaydada tövsif olunur»^[6].

Göründüyü kimi, E.M.Əfəndiyev ağırlaşdırıcı hallarda hərbi rəisin sağlamlığına qəsdən ağır zərərin vurulması əməllərinin CM-in 126.2 və ya 126.3-cü maddələri ilə məcmu qaydada tövsif edilməsinin tərəfdarıdır. Lakin müəllifin belə vəziyyətlərdə təqsirkarın hərəkətlərinin həmin maddələrlə yanaşı CM-in 329.2.3 və 330.2.3-cü maddələri ilə deyil, 329.1 və yaxud 330.1-ci maddələri ilə tövsif etmək barədə təklifi başa düşülən deyil. Axı o özü etiraf edir ki, ağırlaşdırıcı hallarda sağlamlığa ağır zərər vurulduqda, əməl CM-in 329.2.3 və yaxud 330.2.3-cü maddələrinin çərçivəsindən kənara çıxır. Yəni bu cinayət-hüquq normaları baş vermiş cinayət əməlini tam əhatə etmədiklərinə görə, kriminal hərəkətin tövsifi üçün yetərli sayılırlar və deməli, yaranmış vəziyyət məhz həmin cinayət-hüquq normalarına əlavə olaraq əməlin CM-in 126.2 və yaxud 126.3-cü maddələri ilə tövsif olunmasını tələb edir. Müəllifin bu cür hallarda cinayət əməlini CM-in 126-cı maddəsi ilə məcmu qaydada Məcəllənin 329.1 və ya 330.1-ci maddəsi ilə tövsif etmək barədə təklifi onun özünün ortaya qoyduğu həmin məntiqlə açıq-aşkar uzlaşmır. Həm də axı, rəisin sağlamlığına ağır zərərin vurulmasını cinayət əməlinin nəticəsi (cinayət tərkibinin obyektiv tərəfinin zəruri elementi) olaraq məhz CM-in 329.2.3 və 330.2.3-cü maddələri təsbit edir. Sadə tərkibləri nəzərdə tutan CM-in 329.1 və 330.1-ci maddələrinin dispozişiyaları isə həmin nəticəyə görə deyil, zorakılığın tamamilə başqa formalarına görə məsuliyyət müəyyən edirlər və bu səbəbdən rəisin sağlamlığına ağır zərərin vurulmasının tövsifi zamanı qətiyyənlə uyğun normalar kimi nəzərdən keçirilə bilməzlər (nə qədər ki, Məcəllədə ağır zərər vurma xüsusi olaraq təsbit edilən 329.2.3 və 330.2.3-cü maddələr var).

Tamamilə başqa yanaşmaya h.e.d. F.Y.Səməndərovun redaktəsi ilə hazırlanmış «Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin komentariyası»nda rast

gəlirik. Müəlliflər hesab edirlər ki, «sağlamlığa ağır zərər vurmaqla müşayiət olunan müqavimət göstərmə və ya məcbur etmə şərh edilən maddə (329.2.3 - Ə.A.) ilə tam əhatə olunduğundan, CM-in 126-cı maddəsi ilə əlavə tövsif tələb olunmur»**[7]**.

Azərbaycan Respublikası CM-in 330.2.3-cü maddəsində nəzərdə tutulan cinayətlə əlaqədar isə müəlliflər bu cür tövsiyə verirlər: «rəisə, onun ölümünə səbəb olmuş ağır zərərin vurulmasını cinayətlərin cəmi üzrə - CM-in 330-cu və 126-cı maddənin 2-ci hissəsinin 2-ci bəndi ilə tövsif etmək lazımdır. Çünki rəisin öldürülməsi ona qarşı zorakı hərəkətlər etmə anlayışı ilə əhatə olunmur»**[8]**.

Göründüyü kimi, burada müəlliflər Cinayət Qanununda (329.2.3 və 330.2.3-cü maddələrdə) tamamilə eyni cür təsbit edilmiş hüquq formuləsinin (nəticənin) birinci halda sağlamlığa ağır zərər vurmağı tamamilə əhatə etməsi, ikinci normada isə kifayət qədər əhatə etməməsi haqqında nəticəyə gəlib, 329.2.3-cü maddə ilə 126-cı maddənin, deməli o cümlədən 126.1, 126.2, 126.3-cü maddələrin məcmusunu qeyri - mümkün, 330-cu maddə ilə isə (ehtimal ki, 330.2.3-cü maddədən söhbət gedir) 126.2.2-ci maddənin məcmusunu yol verilən hesab etmişlər. Həm də onu anlamaq olmur ki, ehtiyatsızlıqdan zərərçəkənin ölümü ilə nəticələnən sağlamlığa qəsdən ağır zərər vurma CM-in 126.3-cü maddəsində nəzərdə tutulduğu halda, nədən müəlliflər cinayət əməlini məcmu üzrə CM-in 126.2.2-ci maddəsi (özü də 330.2.3-cü maddəyə münasibətdə ümumi norma kimi çıxış edən maddə) ilə tövsif etməyi təklif edirlər?

Baxılan aspektdə Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 315.2 və 288.4-cü maddələrinə münasibətdə də yanaşmanın ziddiyyətli olduğunu deyə bilərik. Məsələn elə istinad elədiyimiz «Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin kommentariyası»nda müəlliflər faktiki olaraq, ümumi norma ilə xüsusi normanın məcmusunun yolverilməz olmasından çıxış edərək, hakimiyyət nümayəndəsinin sağlamlığına CM-in 126.2.2-ci maddəsində göstərilən ağırlaşdırıcı hal istisna olmaqla, 126.2-ci maddədə təsbit edilən digər tövsifedici əlamətlərlə qəsdən ağır zərər vurulduqda, eləcə də ağır zərər vurma ehtiyatsızlıqdan zərərçəkənin ölümü ilə nəticələndikdə həmin maddələrlə (126.2.1, 126.2.3, 126.2.4, 126.3) CM-in 315.2-ci maddəsinin məcmusunu mümkün saymışlar**[9]**.

Cinayət Məcəlləsinin 288.4-cü maddəsinə münasibətdə isə nədənsə bu yanaşma modelinin əsasında duran məntiq gözlənilmir və müəlliflər xidməti vəzifələrin yerinə yetirilməsi ilə əlaqədar hakimin, prokurorun, müstətiqin və yaxud həmin normada sadalanan digər şəxslərin sağlamlığına qəsdən ağır zərər vurulduqda, təqsirkarın əməlinin cinayətlərin məcmusu qaydasında həm CM-in 288.4-cü maddəsi, həm də ona münasibətdə ümumi norma kimi çıxış edən CM-in 126.2.2-ci maddəsi ilə tövsif olunmasını mümkün hesab edirlər. Həmin məsələ haqqında kommentariyada belə açıqlama verilir: «əgər həyat və sağlamlıq üçün təhlükəli zor tətbiq etmə CM-in 288.1-ci və 288.2-ci maddələrində sadalanan şəxslərin sağlamlığına ağır zərər vurmaqla və ya ölümə nəticələnsə, onda əməl cinayətlərin cəmi qaydasında CM-in 288.4-cü və nəticədən və nəticəyə psixi münasibətdən asılı olaraq 120.2.3-cü, 124-cü, 126.2.2-ci və ya 131.2-ci maddələrindən biri ilə tövsif olunacaqdır»**[10]**.

Gətirilən misal və mülahizələri ümumiləşdirsək, Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 329.2.3, 330.2.3, 315.2 və 288.4-cü maddələri ilə nəzərdə tutulan zərərçəkənin sağlamlığına ağır zərərin vurulmasında ifadə olunan əməllərin hüquqi tövsifi barədə hansı nəticələrə gələ bilərik?

İlk növbədə onu qeyd edək ki, Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 17.4-cü maddəsi ümumi norma ilə xüsusi normanın rəqabəti məsələsini Rusiya Federasiyasının Cinayət Məcəlləsinin 17-ci maddəsinin 3-cü hissəsi kimi eyni qadada tənzimləyir və belə hallarda əməlin cinayətlərin məcmusu üzrə qiymətləndirilməsini istisna edərək, cinayətin müstəsna olaraq xüsusi norma ilə tövsif olunmasını tələb edir.

Odur ki, Rusiya Federasiyası Ali Məhkəməsinin Hərbi kollegiyasının sınavı Titovetsin işi üzrə nümayiş etdirdiyi hüquqi mövqeni bizim təcrübəmiz üçün də yarayan

yanaşma modeli kimi qəbul edir və hesab edirik ki, Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 330.2.3 və 329.2.3-cü maddələri sağlamlığa ağır zərər vurmağın məhz xidməti vəzifələrin icrası ilə əlaqədar yetirilməsini dispozisiyaların zəruri elementi kimi təsbit etdiklərindən, eyni tövsifedici əlaməti nəzərdə tutan CM-in 126.2.2-ci maddəsi ilə xüsusi - ümumi norma münasibətlərindədir və bu səbəbə görə, vahid cinayət əməlinin həm CM-in 126.2.2 və qeyd olunan maddələrdən biri ilə cinayətlərin ideal məcmusu qaydasında tövsif olunması düzgün deyil. Belə vəziyyətlərdə, yəni əməl məhz və yalnız CM-in 126.2.2-ci maddəsində göstərilən tövsifedici əlamətlə törədildiyi üçün, eyni zamanda CM-in 330.2.3, 329.2.3-cü maddələrinin dispozisiyaları həmin əlaməti, deməli həm də 126.2.2-ci maddədə təsbit edilən cinayət əməlini bütövlüklə əhatə etdiklərinə görə, cinayət müstəsna olaraq CM-in 330.2.3 və yaxud 329.2.3-cü maddəsi ilə tövsif olunmalıdır. Qanunverici belə əməlləri xüsusi normalara ayıraraq onlara görə cinayət-hüquq məsuliyyəti məsələsini məxsusi sanksiyalar vasitəsi ilə ayrıca həll etdiyindən, həmin sanksiyaların CM-in 126.1 və yaxud 126.2.2-ci maddələrinin sanksiyalarından fərqlənməsi (o cümlədən yumşaq olması) əhəmiyyət kəsb etməməli və əməllərin tövsifi zamanı hər hansı şəkildə nəzərə alınmamalıdır. Əks halda, yəni misal üçün, 330.2.3-cü maddənin sanksiyasının CM-in 126.1 və 126.2.2-ci maddələrinin sanksiyalarından yumşaq olması nəzərə alınaraq əməl bu cinayətlərin ideal məcmusu kimi qiymətləndirilərsə, onda həmin cinayət-hüquq normalarının sanksiyaları arasında zəruri uyğunluğun gözlənilməməsini (qanunda olan boşluğu) biz qeyri-qanuni (CM-in 17.4-cü maddəsinin ziddinə) olaraq təqsirkarın hesabına həll etmiş olarıq. Əlbəttə ki, belə yanaşma heç cürə məqbul sayıla bilməz.

Biz CM-in 330.2.3, 329.2.3-cü maddələrində təsbit edilən əməllərin (zərərçəkənin sağlamlığına qəsdən ağır zərər vurmağın) məhz 126.2.2-ci maddədə göstərilən tövsifedici əlamətlə (xidməti vəzifələrin yerinə yetirilməsi ilə əlaqədar) törədilməsini təsadüfdən xüsusi olaraq vurğulamamışıdıq. Çünki, mümkündür ki, həmin maddələrdə göstərilən əməllər CM-in 126.2-ci maddəsində təsbit edilən digər ağırlaşdırıcı hallarla müşayiət olunsun. Belə vəziyyətlərdə əməlin tövsifi zamanı sanksiyanı nəzərə almamaq barədə yuxarıda söylədiyimiz mülahizə işimizə yaramayacaqdır. Çünki, CM-in 330.2.3 və 329.2.3-cü maddələri elə formulə edilib ki, həmin maddələrin yalnız dispozisiyalarından onların CM-in 126.2-ci maddəsində sadalanan sair tövsifedici əlamətləri də əhatə edib - etməməsi aydın olmur. Bu maddələrdə ümumi şəkildə işlədilən «sağlamlığa ağır zərərin vurulması» ifadəsi altında həm də CM-in 126.2-ci maddəsində göstərilən sair ağırlaşdırıcı halların nəzərdə tutulduğunu və yaxud tutulmadığını müəyyən etmək üçün artıq sanksiyalara müraciət etməli və CM-in 330.2.3, 329.2.3-cü maddələrinin sanksiyaları ilə 126.2.2-ci maddədə göstərilən əməl istisna olmaqla, CM-in 126.2-ci maddəsində təsbit edilən digər cinayətlərin sanksiyalarının müqayisəsini aparmalı olacağıq. Əgər CM-in 330.2.3, 329.2.3-cü maddələrinin sanksiyaları 126.2-ci maddədə təsbit edilən cinayətlərin sanksiyalarından ağırdırsa, deməli qanunverici sonuncu maddədə sadalanan tövsifedici əlamətləri CM-in 330.2.3, 329.2.3-cü maddələrinin dispozisiyalarında xüsusi olaraq göstərməsə də belə, həmin normalarda ümumi şəkildə işlədilən «sağlamlığa ağır zərər vurma» formuləsi altında artıq faktiki olaraq nəzərə alınmışdır. Yox, əgər qeyd olunan maddələrin sanksiyaları CM-in 126.2-ci maddəsinin sanksiyasından yumşaqdırsa, deməli həmin maddələrin dispozisiyaları xidməti vəzifələrin yerinə yetirilməsi ilə əlaqədar sağlamlığa qəsdən ağır zərər vurma əlamətindən başqa 126.2-ci maddədə göstərilən sair ağırlaşdırıcı halları əhatə etmirlər. Müqayisədən isə aydın olur ki, CM-in 126.2-ci maddəsində sadalanan ağırlaşdırıcı hallara görə Cinayət Qanununda 330.2.3 və 329.2.3-cü maddələrin sanksiyaları ilə müqayisədə daha ağır - 6 ildən 11 ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə cəzası nəzərdə tutulmuşdur. Deməli bir tərəfdən həmin maddələrin dispozisiyaları sağlamlığa ağır

zərər vurmanı ümumi şəkildə təsbit edib, cinayətin xidməti vəzifələrin yerinə yetirilməsi ilə əlaqədar törədilməsi əlamətindən başqa Məcəllənin 126.2-ci maddəsində sadalanan sair ağırlaşdırıcı halları xüsusi olaraq göstərmədiyinə, digər tərəfdən isə CM-in 330.2.3, 329.2.3-cü maddələrinin sanksiyaları 126.2-ci maddənin sanksiyasından daha yumşaq olduqlarına görə, onlar həmin ağırlaşdırıcı hallarla müşayiət olunan cinayət əməllərini əhatə etmirlər və belə vəziyyətlərdə əməl cinayətlərin ideal məcmusu qaydasında sözügedən maddələrdən biri və CM-in 126.2.2-ci maddəsi istisna olmaqla 126.2-ci maddədə müvafiq ağırlaşdırıcı hal nəzərdə tutan norma ilə tövsif olunmalıdır.

Bu zaman onu da nəzərə almaq lazımdır ki, CM-in 126.2-ci maddəsində sadalanan tövsifedici əlamətlərdən hər hansı biri 330-cu və ya 329-cu maddələrin digər hissələrinin dispozisiyalarında artıq nəzərə alınıbsa, yenə də əməl məcmu üzrə tövsif oluna bilməz. Məsələn, xidməti vəzifələrin yerinə yetirilməsi ilə əlaqədar rəisə qarşı zorakı hərəkət (sağlamlığa qəsdən ağır zərər vurma) bir qrup şəxs tərəfindən törədilibsə, həmin ağırlaşdırıcı hal tövsifedici əlamət olaraq CM-in 330-cu maddəsində xüsusi olaraq göstərildiyindən (maddə 330.2.1), cinayət əməlinin bu əlaməti təsbit edən CM-in 126.2.1-ci maddəsi ilə məcmu kimi tövsif edilməsinə ehtiyac qalmır və belə hallarda əməl müstəsna olaraq CM-in 330.2.3 və 330.2.1-ci maddələri ilə tövsif olunmalı və həmin əlamətlərin 330-cu maddənin müxtəlif maddələrində nəzərdə tutulmasından asılı olmayaraq, təqsirkar şəxs bir cinayət törətdiyinə görə, vahid cəza ilə cəzalandırılmalıdır (əslində bu halda da ümumi və xüsusi normaların rəqabəti məsələsi meydana gəlir və əməl sanksiyalar arasında olan fərqdən asılı olmayaraq hərbi xidmət əleyhinə cinayət kimi tövsif olunur).

Lakin təqsirkarın cinayət əməli 330-cu maddənin ixtisaslaşdırılmış tərkiblərində nəzərə alınmayan ağırlaşdırıcı halla müşayiət olunubsa, məsələn iki və daha çox şəxsə qarşı və yaxud xüsusi amansızlıqla törədilibsə, bu zaman şübhəsiz ki, cinayətlərin ideal məcmusu yaranır və əməl cinayətlərin cəmi üzrə həm CM-in 330.2.3, həm də göstərilən ağırlaşdırıcı halları təsbit edən 126.2.1 və yaxud 126.2.3-cü maddələri ilə tövsif olunmalıdır.

Deyilənlər eyni dərəcədə hərbi rəisin sağlamlığına qəsdən ağır zərər vurmanın ehtiyatsızlıqdan onun ölümünə səbəb olduğu hala da aiddir. Çünki bu halda da həmin ağır nəticə CM-in 329.2.3 və 330.2.3-cü maddələrinin dispozisiyaları və sanksiyaları ilə əhatə olunmur və bu səbəbdən əməllərin CM-in 126.3-cü maddəsi ilə cinayətlərin məcmusu kimi tövsif edilməsi tələb olunur.

Göründüyü kimi, sözügedən cinayət tərkiblərinin tövsifi məsələsinə yanaşmada biz əsas meyar kimi müvafiq maddələrin dispozisiyasını, fakultativ meyar kimi isə həmin maddələrin sanksiyalarını nəzərə alırıq. Sanksiya ona görə fakultativ meyardır ki, o, müqayisə olunan cinayət-hüquq normaları arasında ümumi - xüsusi norma münasibətlərindən törəyən rəqabət olduqda nəzərə alınmır, qalan bütün digər hallarda isə dispozisiyaya əlavə olaraq ikinci meyar kimi nəzərdən keçirilir.

Hesab edirik ki, bu yanaşma modeli Cinayət Məcəlləsinin 330 və 329-cu maddələrində nəzərdə tutulan rəisin sağlamlığına ağır zərər vurmanı düzgün tövsif etməyə imkan verdiyi kimi, eyni dərəcədə CM-in 315.2 və 288.4-cü maddələrində təsbit edilən cinayət tərkibləri üçün də keçərlidir və bu əməllərin tövsifi zamanı istifadə oluna bilər.

Bu maddələrdən birincisi hakimiyyət nümayəndəsinə, ikincisi isə hakimə, prokurora, müstəntiqə, təhqiqatçıya, müdafiəçiyə, ekspertə, məhkəmə nəzarətçisinə, məhkəmə icraçısına həyat və sağlamlıq üçün təhlükəli olan zorakılığın tətbiq olunmasını nəzərdə tutur. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, Rusiya Federasiyası CM-in eyni cinayətləri təsbit edən 318-ci maddəsinin 2-ci hissəsindən və 296-cı maddəsinin 4-cü hissəsindən fərqli olaraq, CM-in 315.2 və 288.4-cü maddələri oxşar kriminal əməllərin tamamilə üst-üstə düşən nəticələrinə (həyat və sağlamlıq üçün

təhlükəli olan zora) görə çox fərqli cəzalar nəzərdə tuturlar. Bu vəziyyət eyni hüquqi konstruksiyanın («həyat və sağlamlıq üçün təhlükəli zor» anlayışının) birinci halda bir cür, ikinci halda isə başqa cür, yeni CM-in 288.4-cü maddəsində göstərilən cinayətlərin CM-in 315.2-ci maddəsinin əhatə etdiyi kriminal hərəkətlərlə müqayisədə daha ağır əməllər kimi yozulmasına yol açır. Halbuki Rusiya Federasiyasında olduğu kimi, bu maddələrin sanksiyaları üst-üstə düşməli və beləliklə, eyni hüquqi konstruksiyanın bütün hallarda eyni cür təfsir olunmasını təmin etməlidirlər. Lakin istənilən halda «həyat və sağlamlıq üçün təhlükəli zor» anlayışı altında həm CM-in 315.2, həm də 288.4-cü maddəsi sağlamlığa ağır zərər vurmaı nəzərdə tuturlar və eyni zamanda bu zərərin xidməti vəzifələrin yerinə yetirilməsi ilə əlaqədar törədilməsi halından başqa (CM-in 126.2.2-ci maddəsi) 126.2 və 126.3-cü maddələrdə göstərilən sağlamlığa ağır zərər vurma ilə bağlı olan digər ağır nəticələri əhatə etmirlər. Çünki, CM-in həm 315.2, həm də 288.4-cü maddələrinin dispozisiyaları həmin ağırlaşdırıcı halları xüsusi olaraq göstərmirlər, sanksiyaları isə CM-in 126.2 və 126.3-cü maddələrinin sanksiyalarından daha yumşaqdır. Odur ki, xidməti vəzifələrin yerinə yetirilməsi ilə əlaqədar hakimiyyət nümayəndəsinin, hakim, prokurorun, müstəntiqin, təhqiqatçının, müdafiəçinin, ekspertin, məhkəmə nəzarətçisinin, məhkəmə icraçısının sağlamlığına ağır zərər vurulduqda və kriminal hərəkət CM-in 126.2 və ya 126.3-cü maddəsində sadalanan nəticələrə səbəb olduqda, yuxarıda təklif etdiyimiz tövsifetmə formuluna görə, əməl cinayətlərin ideal məcmusu qaydasında bir tərəfdən 315.2 və ya 288.4-cü maddəsi, digər tərəfdən isə CM-in 126.2.1, 126.2.3 - 126.2.5, 126.3-cü maddələrindən biri ilə tövsif olunmalıdır.

Yuxarıda söylədiyimiz bütün mülahizələrimizdə belə bir əsas dayanarıq ki, CM-in 329.2.3, 330.2.3, 315.2, 288.4-cü maddələri CM-in 126.2.2-ci maddəsinə münasibətdə xüsusi norma kimi çıxış edirlər. Deyə bilərlər ki, axı həmin normaların dispozisiyaları daha geniş olmaqla yalnız qəsdən sağlamlığa ağır zərər vurmaı nəzərdə tuturlar və bu baxımdan 126.2.2-ci maddəyə münasibətdə xüsusi norma kimi nəzərdən keçirilə bilməzlər.

Həqiqətən də qeyd olunan cinayət-hüquq normaları cinayət tərkibinin obyektiv tərəfinin elementi kimi sağlamlığa qəsdən ağır zərər vurmada başqa, az ağır zərər vurmaı və digər ağır nəticələri nəzərdə tuturlar. Lakin məsələ ondadır ki, qəsdən sağlamlığa ağır zərər vurma da CM-in 330.2.3, 329.2.3-cü maddələrinin xüsusi olaraq göstərdiyi, 315.2 və 288.4-cü maddələrinin isə ehtiva elədiyi kriminal nəticələr sırasındadır. Ona görə də törədilmiş cinayət əməli bu nəticə ilə müşayiət olunduqda həmin maddələrlə CM-in 126.2.2-ci maddəsi arasında xüsusi - ümumi norma münasibətlərinin yaranması qaçılmazdır.

Lakin onu da etiraf etməliyik ki, CM-in 329.2.3, 330.2.3, 315.2, 288.4-cü maddələrinin dispozisiyalarının əhatə etdikləri əməllərin dairəsi həqiqətən də çox genişdir. Əslində sözügedən maddələrin sanksiyaları ilə ümumi - CM-in 126.2.2-ci maddəsinin sanksiyası arasında kifayət qədər uyğunluğun təmin olunmamasının başlıca səbəbləri arasında biz məhz həmin halı - bu maddələrin dispozisiyalarının həddindən artıq geniş olmasını görürük.

Qeyd etdiyimiz kimi, CM-in 329.2.3, 330.2.3, 315.2, 288.4-cü maddələrinin dispozisiyaları qəsdən sağlamlığa ağır zərər vurma ilə yanaşı, qəsdən az ağır zərər vurmaı da nəzərdə tutur və ictimai - təhlükəlilik dərəcəsinə görə bir - birindən əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənən bu əməllərə görə eyni məsuliyyət müəyyən edir. Halbuki, Cinayət Məcəlləsinin həyat və sağlamlıq əleyhinə cinayətlər fəslində qanunverici həmin əməlləri müxtəlif normalara ayırır və onların ictimai təhlükəlilik dərəcələrinin fərqli olmasından çıxış edərək, bu cinayətlər üçün müxtəlif sanksiyalar müəyyən edir. Belə ki, sağlamlığa az ağır zərərin vurulması cinayətini təsbit edən CM-in 127-ci maddəsinin sanksiyasında azadlıqdan məhrumetmə cəzasının yuxarı həddi

beş ili aşmır. Sağlamlığa ağır zərərin vurulmasına görə CM-in 126-cı maddəsində nəzərdə tutulan azadlıqdan məhrumetmə cəzasının miqdarı isə 3 illə 12 il arasında dəyişir. Aydınır ki, bir-birindən bu dərəcədə fərqlənən əməlləri bir normada birləşdirməklə onların adekvat cəzalandırılmasını təmin etmək, yəni dispozisiyada yer alan bütün cinayətlərin ağırlıq dərəcələrinə eyni zamanda uyğun gələn sanksiya müəyyən etmək çox çətinidir. Belə cinayət-hüquq normalarında sanksiya dispozisiyanın özü kimi həddindən artıq geniş (deməli həm də qeyri-müəyyən) olmazsa, mütləq onun nəzərdə tutduğu cinayətlər çoxluğundan hansısa birinə uyğun gəlməyəcəkdir. Necə ki, CM-in 330.2.3-cü maddəsinin timsalında biz bunu tam aydınlığı ilə müşahidə edirik. Bu maddənin sanksiyası 3 ildən 5 ilədək müddətə azadlıqdan məhrumetmə cəzasını nəzərdə tutduğu üçün, sərtliyi baxımından 330.2.3-cü maddənin təsbit etdiyi cinayətlər çoxluğundan yalnız sağlamlığa qəsdən az ağır zərər vurmaya uyğun gəlir, digər cinayətləri isə, o cümlədən sağlamlığa qəsdən ağır zərər vurmaı kifayət qədər ödəmək iqtidarında deyildir. Ona görə də hesab edirik ki, yalnız CM-in 329.2.3, 330.2.3, 315.2, 288.4-cü maddələrinin sanksiyalarını korrekte etməklə onların özləri arasında, eləcə də CM-in 126.2.2-ci maddəsi ilə uzlaşmanı təmin etmək mümkün olmayacaqdır. Bunun üçün zərurət olan yerdə həmin maddələrin dispozisiyalarında dəyişiklik etmək, ictimai-təhlükəlilik baxımından bir normanın çərçivəsinə sığmayan cinayət tərkiblərini müxtəlif maddələrə ayırmaq və hər biri üçün uyğun sanksiya nəzərdə tutmaq lazımdır.

Odur ki, yuxarıda gətirilən mülahizələrə əsaslanaraq, Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 126.2-ci maddəsində nəzərdə tutulan cinayətlərə görə sanksiyanın - azadlıqdan məhrumetmənin həddlərinin 5 illə 10 il arasında müəyyən olunmasını, CM-in 329, 330, 315-ci maddələrinin isə aşağıdakı redaksiyada verilməsini məqsədəuyğun hesab edirik.

«Maddə 329. Rəisə müqavimət göstərmə və ya onu qulluq vəzifəsini pozmağa məcbur etmə

329.1. Rəisə, habelə hərbi qulluq vəzifəsini yerinə yetirən digər şəxsə müqavimət göstərmə, zor tətbiq etmə və ya zor tətbiq etmə hədəsi ilə onu qulluq vəzifəsini pozmağa məcbur etmə -

iki ilədək müddətə hərbi xidmət üzrə məhdudlaşdırma və ya iki ilədək müddətə intizam xarakterli hərbi hissədə saxlama və ya üç ilədək müddətə azadlıqdan məhrumetmə ilə cəzalandırılır.

329.2. Eyni əməllər:

329.2.1. bir qrup şəxs, qabaqcadan əlbir olan bir qrup şəxs və ya mütəşəkkil dəstə tərəfindən törədildikdə;

329.2.2. silah tətbiq etməklə törədildikdə;

329.2.3. sağlamlığa az ağır zərər vurulmaqla törədildikdə

üç ildən beş ilədək müddətə azadlıqdan məhrumetmə ilə cəzalandırılır.

329.3. Bu Məcəllənin 329.1-ci, eləcə də 329.2.1 və 329.2.2-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş əməllər sağlamlığa ağır zərər vurulmaqla törədildikdə habelə digər ağır nəticələrə səbəb olduqda -

Beş ildən on ilədək müddətə azadlıqdan məhrumetmə ilə cəzalandırılır.

329.4. Bu Məcəllənin 329.1, 329.2 və 329.3-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş əməllər müharibə vaxtı və ya döyüş şəraitində törədildikdə -

altı ildən on iki ilədək müddətə azadlıqdan məhrumetmə ilə cəzalandırılır.».

«Maddə 330. Rəisə qarşı zorakı hərəkətlər etmə

330.1. Hərbi xidmət üzrə vəzifəsini yerinə yetirməsi ilə əlaqədar rəisi döymə və ya ona qarşı sair zorakı hərəkətlər etmə -

iki ilədək müddətə hərbi xidmət üzrə məhdudlaşdırma və ya iki ilədək müddətə intizam xarakterli hərbi hissədə saxlama və ya iki ilədək müddətə azadlıqdan məhrumetmə ilə cəzalandırılır.

330.2. Eyni əməllər:

330.2.1. bir qrup şəxs, qabaqcadan əlbir olan bir qrup şəxs və ya mütəşəkkil dəstə tərəfindən törədildikdə;

330.2.2. silah tətbiq etməklə törədildikdə;

330.2.3. sağlamlığa az ağır zərər vurulmaqla törədildikdə -

üç ildən beş ilədək müddətə azadlıqdan məhrumetmə ilə cəzalandırılır.

330.3. Bu Məcəllənin 330.1-ci, eləcə də 330.2.1 və 330.2.2-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş əməllər sağlamlığa ağır zərər vurulmaqla törədildikdə habelə digər ağır nəticələrə səbəb olduqda -

beş ildən on ilədək müddətə azadlıqdan məhrumetmə ilə cəzalandırılır.

329.4. Bu Məcəllənin 330.1, 330.2 və 330.3-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş əməllər müharibə vaxtı və ya döyüş şəraitində törədildikdə -

altı ildən on iki ilədək müddətə azadlıqdan məhrumetmə ilə cəzalandırılır.».

«Maddə 315. Hakimiyyət nümayəndəsinə qarşı müqavimət göstərmə və ya zor tətbiq etmə

315.1. Xidməti vəzifələrini yerinə yetirməsi ilə əlaqədar hakimiyyət nümayəndəsinə zor tətbiq etmə, zor tətbiq etməklə müqavimət göstərmə və ya onun yaxın qohumlarına qarşı həyat və sağlamlıq üçün təhlükəli olmayan zor tətbiq etmə və ya belə zor tətbiq etmək hədəsi ilə hədələmə -

üç ilədək müddətə azadlıqdan məhrumetmə ilə cəzalandırılır.

315.2. Bu Məcəllənin 315.1-ci maddəsində göstərilən şəxslərə qarşı həyat və sağlamlıq üçün təhlükəli olan zor tətbiq etmə -

beş ildən on ilədək müddətə azadlıqdan məhrumetmə ilə cəzalandırılır.».

Cinayət Məcəlləsinin 288.4-cü maddəsinin sanksiyası həyat və sağlamlıq üçün təhlükəli olan zor tətbiq etməyə görə beş ildən on ilədək müddətə azadlıqdan məhrumetmə cəzası nəzərdə tutduğu üçün, yuxarıda irəli sürdümüz təklifləri nəzərə alaraq, həmin maddənin yeni redaksiyada verilməsi və yaxud sanksiyasının dəyişdirilməsi üçün zərurət görmürük.

İstifadə olunmuş normativ-hüquqi aktların və ədəbiyyatın siyahısı:

1. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi. Bakı, Qanun, 2008.
2. Rusiya Federasiyasının Cinayət Məcəlləsi. Mənbə - РубоРјРјеРSC,aCTPëPNë Рe PJPioP»oPIPSoPjCf РльoPfePecCfCf P oCfCfPëPNëCfPeoPNë PæPfeCTaC†PëPë (PioCfC,aC,ePNëPSC<PNë). РјoPf oP±C%ePNë CTëPfaPec†PëePNë PİCToC„eCfCfocTа Pk.P“.РльaPfPSPëPëoPIa.-Pн.: РльPSPëP¶PSC<PNë PjPëCT. 2007.
3. Eldar Məmməd oğlu Əfəndiyev. Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin şərhli (Xüsusi hissə). «Hüquq ədəbiyyatı» nəşriyyatı. Bakı, 2001.
4. Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin komentariyası. Professor Firudin Yusif oğlu Səməndərovun redaktəsi ilə. «Digesta» nəşriyyatı, Bakı, 2006.
5. OP±P·oCT CfCfPfeP±PSoPNë PİCTaPec,PëPëPë P'eCTxoPIPSoPio PŸCfPfa P P Pİo PfeP»aPj o PİCTeCfC,CfPİP»ePSPëC¶x PİCToC,PëPI PloPSPSoPNë CfP»CfP¶P±C< Pë PSePeoC,oCTC<x PfoP»P¶PSoCfC,PSC<x PİCTeCfC,CfPİP»ePSPëC¶x, CfOleCTC€aePjC<x PloPSPSoCfP»CfP¶aC%PëPjPë. www.suprcourt.rf

- [1] Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi. Bakı, Qanun, 2008.
- [2] Rusiya Federasiyasının Cinayət Məcəlləsi. Mənbə - РубоРјРјеРSC,aCTPƏPNə Рє РЈРіoP»oPIPSoPјCf РљoPгePєCfCf P oCfCfPəPNəCfPєoPNə PəePгeCTaC†PəPə (PіoCfC,aC,ePNəPSC(PNə). PұoPг oP±C%oEPNə CTePгaPєC†PєePNə PіCToC„eCfCfocTə Pк.P“.PљaPгPSPəPєoPIa.-Pњ.: PљPSPəPгPSC(PNə PјPəCT. 2007.
- [3] OP±P·oCTb CfCfPгeP±PSoPNə PіCTaPєC,PəPєPə P'eCTxoPIPSoPіo PŸCfPгa P Pɹ Pіo PгeP»aPј o PіCTeCfC,CfPіP»ePSPəCŸx PіCToC,PəPI PloePSPSoPNə CfP»CfPгP±C Pə PSePєoC,oCTbCx PгoP»PгPSoCfC,PSCx PіCTeCfC,CfPіP»ePSPəCŸx, CfoPleCTbC€aePјCx PloePSPSoCfP»CfPгaC%oPəPјPə. www.supcourt.rf
- [4] OP±P·oCTb CfCfPгeP±PSoPNə PіCTaPєC,PəPєPə P'eCTxoPIPSoPіo PŸCfPгa P Pɹ Pіo PгeP»aPј o PіCTeCfC,CfPіP»ePSPəCŸx PіCToC,PəPI PloePSPSoPNə CfP»CfPгP±C Pə PSePєoC,oCTbCx PгoP»PгPSoCfC,PSCx PіCTeCfC,CfPіP»ePSPəCŸx, CfoPleCTbC€aePјCx PloePSPSoCfP»CfPгaC%oPəPјPə. www.supcourt.rf
- [5] Eldar Məmməd oğlu Əfəndiyev. Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin şərhı (Xüsusi hissə). «Hüquq ədəbiyyatı» nəşriyyatı.Bakı, 2001. Səh. 850
- [6] Eldar Məmməd oğlu Əfəndiyev. Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin şərhı (Xüsusi hissə). «Hüquq ədəbiyyatı» nəşriyyatı.Bakı, 2001. Səh. 852
- [7] Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin komentariyası. Professor Firudin Yusif oğlu Səməndərovun redaktəsi ilə. «Digesta» nəşriyyatı, Bakı, 2006. səh.913
- [8] Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin komentariyası. Professor Firudin Yusif oğlu Səməndərovun redaktəsi ilə. «Digesta» nəşriyyatı, Bakı, 2006. səh.913
- [9] Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin komentariyası. Professor Firudin Yusif oğlu Səməndərovun redaktəsi ilə. «Digesta» nəşriyyatı, Bakı, 2006. səh.872
- [10] Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin komentariyası. Professor Firudin Yusif oğlu Səməndərovun redaktəsi ilə. «Digesta» nəşriyyatı, Bakı, 2006. səh.809

İlqar Məhərrəm oğlu Mirzəyev
Ali Məhkəmənin hakimi

Hakimlərin intizam məsuliyyətinə cəlb olunmaları ilə bağlı Məhkəmə-Hüquq Şurasının 2009-cu ildə baxdığı işlər haqqında

Naxçıvan Muxtar Respublikasının hakimlərinə Məhkəmə-Hüquq Şurasının intizam icraatı üzrə qəbul etdiyi qərarlar barəsində məlumatın verilməsini Bülletenin bu sərəlvhəsinin əsas məqsədlərindən biri kimi müəyyən etmişik. Mütəmadi olaraq bülletenin səhifələrində intizam məsuliyyətinə cəlb olunmuş hakimlər, məsuliyyət yaranan pozuntular barəsində məlumatlara, onların tədqiqinə yer vermişik. Bununla bir tərəfdən hakimlərimizi, məhkəmə işçilərini hakimlərin özünüidarəetmə orqanlarının fəaliyyəti ilə daha yaxından tanış etmək, digər tərəfdən isə məhkəmə səhvlərinin azaldılmasına, ədalət mühakiməsinin daha keyfiyyətlə həyata keçirilməsinə töhvə vermək məqsədi güdmüşük.

Bu məqsədlərdən çıxış edərək Bülletenin hazırkı buraxılışında 2009-cu il ərzində Məhkəmə-Hüquq Şurasının intizam icraatı üzrə qəbul etdiyi qərarlar haqqında ümumiləşdirilmiş məlumatı və buna dair müvafiq təhlili diqqətinizə çatdırmağı məqsədəuyğun hesab edirik.

Ötən il ərzində Məhkəmə-Hüquq Şurası tərəfindən hakimlərin intizam məsuliyyətinə cəlb olunması haqqında 10 qərar qəbul edilmişdir. Bu qərarlardan ikisi Məhkəmə-Hüquq Şurasının 24 fevral, biri 01 may, dördü 14 iyul və daha dördü 30 sentyabr 2009-cu il tarixli iclaslarında çıxarılmışdır. Həmin qərarlar əsasında Şuşa (hazırda Xızı) Rayon Məhkəməsinin hakimi İ.İ.İsmayılıya, Yasamal Rayon Məhkəməsinin hakimləri A.Ə.Rzayeva və T.A.İsmayılova, Bakı şəhəri Nizami Rayon Məhkəməsinin hakimi Ş.Ə.Atakişiyeva, Binəqədi Rayon Məhkəməsinin hakimi R.C.Qəhrəmanovaya, Səbail Rayon Məhkəməsinin hakimi F.Ə.Hüseynova, Astara Rayon Məhkəməsinin sədri E.M.Cəbiyevə, Şirvan Yerli İqtisad Məhkəməsinin hakimi E.Ə.Əmirəliyeva, Gədəbəy Rayon Məhkəməsinin hakimi H.T.Hüseynova, Kəpəz Rayon Məhkəməsinin sədri İ.B.Fəttahova, ümumilikdə 10 nəfər hakimə intizam tənbehi verilmişdir.

İntizam icraatının başlanılmasına bir halda Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi sədrinin (Şuşa Rayon Məhkəməsinin hakimi barəsində), bir halda Azərbaycan Respublikası Ədliyyə nazirinin (Kəpəz Rayon Məhkəməsinin sədri barəsində), beş halda Bakı Apellyasiya Məhkəməsi sədrinin (Bakı şəhəri Nizami, Yasamal, Binəqədi və Səbail rayon məhkəmələrinin hakimləri barəsində), iki halda Şirvan (Şirvan Yerli İqtisad Məhkəməsinin hakimi və Astara Rayon Məhkəməsinin sədri barəsində) və bir halda Gəncə Apellyasiya Məhkəməsi (Gədəbəy Rayon Məhkəməsinin hakimi barəsində) sədrlərinin müraciətləri əsas olmuşdur.

İntizam məsuliyyətinə cəlb olunmuş hakimlərdən 7 nəfərinə (Şuşa, Gədəbəy, Nizami, Binəqədi, Yasamal, Səbail rayon məhkəmələrinin hakimlərinə və Şirvan Yerli İqtisad Məhkəməsinin hakiminə) töhmət verilmiş, bir nəfərinə (Yasamal Rayon Məhkəməsinin hakimi A.Rzayeva) irad tutulmuş, iki nəfər hakim (Astara və Kəpəz rayon məhkəmələrinin sədrləri) barəsində isə iş yerinin dəyişdirilməsi məqsədilə Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə müraciət olunmuşdur.

Qərarlardan görünür ki, 3 nəfər hakim cinayət-mühakimə icraatının həyata keçirilməsi zamanı, 5 nəfər hakim isə mülki işlərə baxılmasında yol verdikləri nöqsanlara görə məsuliyyətə cəlb olunmuşlar. Bir halda hakimin intizam məsuliyyətinə cəlb olunmasına həm cinayət, həm də mülki mühakimə icraatında yol verdiyi qanun pozuntuları səbəb olmuşdur. Kəpəz Rayon məhkəməsinin sədri barəsində intizam icraatı üzrə məsələyə baxılması zamanı isə onun cinayət və mülki mühakimə icraatı ilə yanaşı, inzibati xətalara dair işlər üzrə icraatda da nöqsanlara, həmçinin əmək qanunvericiliyinin və «Azərbaycan Respublikası məhkəmələrində kargüzarlığın aparılmasına dair təlimat»ın tələblərinin pozulmasına yol verdiyi müəyyən edilmişdir.

Əmək qanunvericiliyinin pozulması kimi səciyyələndirilən həmin nöqsanlar ondan ibarət olmuşdur ki, işçinin əmək müqaviləsi əsasında Kəpəz Rayon Məhkəməsinin aparatına iş götürülməsinə baxmayaraq, bu müqavilə nə məhkəmənin sədri, nə də işçi tərəfindən imzalanmamış və məhkəmənin möhürü ilə təsdiq edilməmişdir. Bundan başqa Kəpəz Rayon məhkəməsinin sədrinin intizam məsuliyyətinə cəlb olunması haqqında 01 may 2009-cu il tarixli qərarla qeyd olunur ki, məhkəmənin sabiq sədri həmin işçini Rusiya Federasiyasında ali təhsil almasını və ona «Xarici ölkələrin ali təhsil sahəsində ixtisaslarının tanınması və ekvivalentliyinin müəyyən edilməsi (nostrifikasiyası) qaydaları»nın müəyyən edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 13 may 2003-cü il tarixli qərarına uyğun olaraq, Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi tərəfindən müvafiq şəhadətnamənin verilmədiyini nəzərə almadan işə götürmüş və bununla əmək qanunvericiliyinin daha bir pozuntusuna yol vermişdir.

«Azərbaycan Respublikası məhkəmələrində kargüzarlığın aparılmasına dair təlimat»ın tələblərinin pozulmasında ifadə olunan qüsurlar isə ondan ibarət olmuşdur ki, hakimin

icraatında olan bir sıra cinayət və mülki işlərin məhkəməyə daxil olma tarixini və sıra nömrəsini əks etdirən (işin üzərindəki ştampla, daxil olma kitabında və uçot-qeydiyyat kartoçkasında olan) qeydlər arasında ziddiyyətlər olmuşdur.

İnzibati xətalara dair işlər üzrə icraatda pozuntuların müəyyən edilməsinə isə hakimin bir sıra bu cür materiallarda inzibati xətalər haqqında işlərin baxılmağa hazırlanması haqqında qərardad əvəzinə qərar çıxarması səbəb olmuşdur.

Hakimlərin cinayət mühakimə icraatında yol verdikləri intizam məsuliyyətinə səbəb olmuş nöqsanlara gəldikdə, qeyd olunmalıdır ki, həmin qüsurlar həm maddi, həm də prosessual hüquq normalarının pozulmasında ifadə olunmuşdur.

Belə ki, Yasamal Rayon Məhkəməsinin hakimi T.İsmayılov barəsində olan qərardan görünür ki, o, xüsusi ittiham qaydasında şikayətə baxarkən Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin 326.1 və 32.2.7-ci maddələrinin tələblərini pozaraq, xüsusi ittiham qaydasında təqsirləndirilən şəxsə ittihamla bağlı ifadə verməyi təklif etməmiş və hökmdə məhkəmə baxışı zamanı tədqiq olunmamış sübuta - ekspert rəyinə istinad etmiş[1], həmçinin xüsusi ittihamçının əsaslandığı, onun fikrincə təhqir və böhtan hallarını özündə əks etdirən qəzetlərin tədqiq olunmasını təmin etməmişdir[2].

Şuşa Rayon Məhkəməsinin hakimi İ.İsmayıllı da xüsusi ittiham qaydasında şikayətə baxdığı zaman prosessual hüquq normalarının pozulmasına yol vermişdir. O, xüsusi ittihamçının şikayətinin məhkəməyə daxil olmasından sonra Cinayət-Prosessual Məcəllənin 298-301-ci maddələrinin tələblərini pozaraq, hazırlıq iclası keçirməklə xüsusi ittiham qaydasında şikayətin icraata qəbul edilməsi və məhkəmə baxışının təyin olunması haqqında qərar qəbul etməmiş, həmçinin CPM-in 311.2-ci maddəsinin ziddinə olaraq, təqsirləndirilən şəxslərdən birinin prosesdə iştirakını və dinlənilməsinə təmin etmədən işə baxmışdır. Bundan başqa həmin şikayətə baxılması nəticəsində çıxarılmış hökmün giriş hissəsində təqsirləndirilənlərin şəxsiyyəti barədə məlumatlar əks etdirilməmiş, nəticəvi hissəsində isə müşavirə otağında ayrıca qərarla həll edilməli olan məsələyə (təkrar məhkəmə ekspertizasının təyin olunması haqqında vəsatətin rədd olunmasına) dair qərar verilmiş və bununla da CPM-in hökmün məzmununa və müşavirə otağında həll edilməli məsələlər barəsində müvafiq olaraq 353 və 346-cı maddələrinin tələbləri pozulmuşdur[3].

Astara Rayon Məhkəməsinin sabiq sədri E.Cəbiyevin barəsində çıxarılmış qərardan görünür ki, onun intizam məsuliyyətinə cəlb olunmasına bir sıra cinayət işlərinə baxarkən maddi və prosessual hüquq normalarının tələblərinə əməl etməməsi səbəb olmuşdur. Belə ki, qərara görə bir çox hallarda hakim tərəfindən təqsirləndirilən şəxslərin barələrində cəza tədbirləri seçilərkən işin vəziyyəti, cəzanın məqsədləri, törədilmiş cinayətlərin xarakteri və ictimai-təhlükəlilik dərəcəsi, təqsirləndirilənlərin şəxsiyyəti lazımcı qiyətləndirilmədən onlara sərtliyinə və ya yüngüllüyünə görə açıq-aydın ədalətsiz olan cəzalar təyin edilmişdir. Belə nöqsanlar sırasında əsasən əcnəbilər barəsində olan və onlara ibtidai həbs müddətinə yaxın - bir neçə ay müddətinə azadlıqdan məhrum etmə cəzalarının təyin edilməsi ilə nəticələnən işlər göstərilir. Qərarada qeyd olunur ki, əcnəbilərə bu cür cəzaların təyin edilməsi, həmin şəxslər həbsdən buraxıldıqdan dərhal sonra Azərbaycan Respublikasını tərk etdiklərinə görə, onların barəsində olan hökmlərə apellyasiya qaydasında yenidən baxılıb cəzanın ağırlaşdırılmasını çətinləşdirmiş, hətta bir çox hallarda ümumiyyətlə mümkünsüz etmişdir. Bu tip cinayət işlərinin birində tərəcə qismində iştirak etmiş şəxsin xarici dili bilməsini təsdiq edən sənədin işin materialları arasında olmaması, ümumiyyətlə, həmin məsələnin məhkəmə tərəfindən aydınlaşdırılmaması da Məhkəmə-Hüquq Şurasının qərarında hakimin intizam məsuliyyətinə cəlb edilməsinin əsaslarından biri kimi göstərilir[4].

Binəqədi Rayon Məhkəməsinin hakimi R.Qəhrəmanovanın cinayət mühakimə icraatında yol verdiyi nöqsan isə ondan ibarət olmuşdur ki, o, Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 127.2.2-ci maddəsi ilə təqsirləndirilən şəxsin əvvəlki ödənilmiş məhkumluğunu hökmdə aşağıdakı ifadəni işlətməklə faktiki olaraq nəzərə almış və təqsirləndirilənə cinayətlərin residivinə görə nəzərdə tutulan həddə cəza təyin etmişdir:

«Təqsirləndirilən şəxs Əzizov Bakı şəhəri, Səbail Rayon Məhkəməsinin 10.09.2001-ci il tarixli hökmü ilə Azərbaycan Respublikası CM-in 221.1-ci maddəsinə əsasən 200 saat ictimai işlər

cəzasına məhkum edilmişdir. Məhkumluq ödənilsə də, bu halı məhkəmə təqsirləndirilən şəxs Əzizovun şəxsiyyətini xarakterizə edən hal kimi qiymətləndirir».

Azərbaycan Respublikası CM-in 83.6-cı maddəsinə əsasən məhkumluğun ödənilməsi və ya götürülməsi məhkumluqla bağlı olan bütün hüquqi nəticələri ləğv edir. Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi Plenumunun «Məhkəmə hökmü haqqında» 27 dekabr 1996-cı il tarixli, 4 nömrəli qərarının 5-ci bəndində isə göstərilir ki, məhkəmələr ödənilmiş və götürülmüş məhkumluğu hökmdə göstərməyə haqlı deyillər.

Qərada hakimin ödənilmiş məhkumluğu təqsirləndiriləni xarakterizə edən amil kimi nəzərə alması ilə CM-in yuxarıda göstərilən, habelə 8.1-ci maddələrinin pozulmasına yol verdiyi qeyd olunur[5].

Məhkəmə-Hüquq Şurasının təhlil edilən qərarlarında cinayət mühakimə icraatına aid olan pozuntular sırasında məhkəmə aktlarının cinayət prosesi iştirakçılarında göndərilməməsi də intizam məsuliyyəti yaradan hallar kimi qeyd olunur (hökmün ana dilinə tərcümə edilmiş nüsxəsinin əcnəbi məhkuma verilməməsi - hakim Cəbiyevin barəsində olan qərada, sadələşdirilmiş icraat materialı üzrə məhkəmə hazırlıq iclasının qərarının sürətinin proses iştirakçılarında göndərilməməsi - hakim Fəttahovun barəsində olan qərada).

Məhkəmə-Hüquq Şurasının mülki mühakimə icraatında yol verilən pozuntularla bağlı çıxardığı qərarlara gəldikdə, ilk növbədə o fakt qeyd olunmalıdır ki, məhz bu tip nöqsanlara görə hakimlərin intizam məsuliyyətinə cəlb olunma halları üstünlük təşkil edir. Bu nöqsanlar da hakimlər tərəfindən maddi və prosessual hüquq normalarının pozulmasında özünü göstərir.

Məhkəmə-Hüquq Şurasının qərarlarında intizam məsuliyyətinə əsas verən mülki-prosessual hüquq normalarının pozulması kimi əsasən aşağıdakı nöqsanlar qeyd olunur:

məhkəmənin Azərbaycan Respublikası MPM-in 218.3-cü maddəsinin ziddinə olaraq qanunda göstərilən müstəsna halları müəyyən etmədən iddia tələblərindən kənara çıxması (hakimlər Ş.Atakişiyev və H.Hüseynov barəsində 30 sentyabr 2009-cu il tarixli qərarlar, habelə hakim E.Əmirəliyev barəsində 14 iyul 2009-cu il tarixli qərar);

- məhkəmənin sənədin əslini və yaxud notariat qaydada təsdiq olunmuş nüsxəsini tərəflərdən tələb etmədən, bu sənədin kserosurətini mötəbər yazılı sübut kimi qəbul edib qətnamədə ona istinad etməklə Azərbaycan Respublikası MPM-in 89.1 və 89.3-cü maddələrinin tələblərini pozması (hakimlər Ş.Atakişiyev və E.Əmirəliyev barəsində müvafiq olaraq 30 sentyabr və 14 iyul 2009-cu il tarixli qərarlar);

- məhkəmə tərəfindən sübutlara, o cümlədən şahid ifadələrinə düzgün qiymət verilməməsi, onların təhrif olunması, iş üzrə əhəmiyyətli olan hallarla və faktlarla əlaqədar olan sübutlara hüquqi qiymətin verilməməsi nəticəsində Mülki Prosessual Məcəllənin 14.2, 80, 88, 217.3, 217.4-cü maddələrinin tələblərinin pozulması (hakim Ş.Atakişiyev barəsində 30 sentyabr 2009-cu il tarixli qərar);

- məhkəmə qətnaməsinin mülki iş üzrə tərəflərə göndərilməməsi (rəsmən təqdim edilməməsi) və yaxud MPM-in 277-ci maddəsində göstərilən müddətə əməl etməməklə vaxtında göndərilməməsi və ya təqdim edilməməsi (hakimlər H.Hüseynov və İ.Fəttahov barəsində müvafiq olaraq 30 sentyabr və 01 may 2009-cu il tarixli qərarlar);

- iddia ərizəsinin, ona əlavə olunmuş sənədlərin surətlərinin habelə birinci instansiya məhkəməsinin hazırlıq iclasının vaxtı və yeri barədə məlumatı əks etdirən çağırış vərəqəsinin cavabdehə göndərilməməsi (hakim H.Hüseynov barəsində 30 sentyabr 2009-cu il tarixli qərar);

- məhkəmənin Azərbaycan Respublikası CPM-in 133.1, 133.2-ci maddələrinin ziddinə olaraq tərəf vəsatət qaldırmadığı halda öz təşəbbüsü ilə buraxılmış apellyasiya şikayəti vermə müddətinin bərpa olunması haqqında məsələyə işdə iştirak edən şəxslərə məhkəmə iclasının vaxtı və yeri barədə məlumat vermədən baxıb müddətin bərpa olunmasına dair qərardad qəbul etməsi (hakim H.Hüseynov barəsində 30 sentyabr 2009-cu il tarixli qərar);

- evdə yaşama və ondan istifadə etmə hüququnun verilməsinə dair iddiaya baxarkən məhkəmə tərəfindən mübahisəli evdə yaşayan cavabdehin arvadının işə cəlb edilməməsi ilə MPM-in 387.2, 387.2.2, 387.2.4-cü maddələrində nəzərdə tutulan prosessual pozuntuların törədilməsi (hakim H.Hüseynov barəsində 30 sentyabr 2009-cu il tarixli qərar);

- ilkin ərizədəki iddia tələblərini artıran (dəyişən) əlavə iddia ərizəsinin işə tikilməsinə və həmin tələblər üzrə qətnamədə müvafiq qərarların verilməsinə baxmayaraq, məhkəməyə daxil olan ərizənin hökmən daxil olduğu gün qeydiyyatdan keçirilməsini tələb edən MPM-in 153.1-ci maddəsinin ziddinə olaraq kargüzarlıq xidməti tərəfindən qeydə alınmaması (hakim R.Qəhrəmanova barəsində 30 sentyabr 2009-cu il tarixli qərar);

- eyni bir qətnamə ilə bir tərəfdən mübahisə predmeti olan alqı-satqı müqaviləsinin etibarsız sayılması, digər tərəfdən isə müqavilə tərəflərindən birini dəyişilməsilə iddiaçının etibarsız sayılmış müqavilə üzrə tərəf kimi tanınması, yəni qətnamənin əsaslılığına və qanuniliyinə dair tələbləri əks etdirən MPM-in 217-ci maddəsinin pozulması (hakim R.Qəhrəmanova barəsində 30 sentyabr 2009-cu il tarixli qərar);

- məhkəmə hazırlıq iclasının, məhkəmə baxışı iclasının protokollarının qanunla müəyyən edilmiş müddət ərzində tərtib olunmaması, protokolların hakim və ya katib, və yaxud da hər ikisi tərəfindən imzalanmaması nəticəsində protokollara dair qaydaları təsbit edən MPM-in 270, 272.1, 272.7 və 272.8-ci maddələrinin pozulması habelə mülki işin məhkəmədə baxılmağa hazırlanması və mülki işin məhkəmə baxışına təyin edilməsi haqqında qərardadların hakim tərəfindən imzalanmaması ilə MPM-in 263.3-cü maddəsinin tələblərinin pozulması (hakim İ.Fəttahov barəsində 01 may 2009-cu il tarixli qərar);

- iş üzrə cavabdehlərin məhkəmə baxışında iştiraklarının təmin edilməsi üçün kifayət qədər tədbirlər görməməklə məhkəmənin Azərbaycan Respublikası MPM-in 140.1, 140.3, 140.5-ci maddələrinə riayət etməməsi, işə onların iştirakı olmadan baxmaqla ədalət mühakiməsinin hamının qanun və məhkəmə qarşısında bərabərlik, prosesin çəkişmə prinsipi əsasında həyata keçirilməsinə dair həmin Məcəllənin 8 və 9-cü maddələrinin tələblərinin pozulması (hakim A.Rzayevin barəsində 14 iyul 2009-cu il tarixli qərar);

- iddia ərizəsinə əlavədə cavabdehlə yanaşı onun ailə üzvlərinin də mübahisəli mənzildən çıxarılması tələbinin qoyulmasına baxmayaraq, həmin şəxslərin cavabdeh qismində işə cəlb olunmaması və onların hüquq və vəzifələrinə dair məsələnin bu şəxslərin iştirakı olmadan onların ziyanına həll edilməsi ilə MPM-in 8 və 9-cü maddələrinin pozulması (hakim A.Rzayevin barəsində 14 iyul 2009-cu il tarixli qərar);

- məhkəmə icraçıları şöbəsinin şərti məhkumətmənin ləğv edilməsi və məhkumluğun vaxtından əvvəl götürülməsi haqqında təqdimatın verilməsindən imtina haqqında qərarı ilə əlaqədar məhkəməyə daxil olmuş ərizəyə baxılması nəticəsində məhkəmənin səlahiyyətində olmayan məsələni həll edib, şöbənin üzərinə bu cür təqdimatın verilməsi vəzifəsini qoyan qətnamə

çıxarması və bununla da məhkəmə qətnaməsinə dair tələbləri nəzərdə tutan MPM-in 217-ci maddəsinə pozması (hakim F.Hüseynov barəsində 14 iyul 2009-cu il tarixli qərar);

- apellyasiya məhkəməsinin qətnaməsi çıxarıldıqdan sonra hakimin həmin iş üzrə iddia tələblərini artıran ərizəni qəbul edib, apellyasiya məhkəməsinə göndərməsi (hakim E.Əliyev barəsində 14 iyul 2009-cu il tarixli qərar).

Mülki işlər üzrə ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsi zamanı yol verilən maddi-hüquq normalarının pozuntularına gəldikdə, bu cür halın yalnız bir intizam icraatı üzrə işdə məsuliyyət yaradan əsas kimi göstərildiyini qeyd etməliyik.

Şirvan Yerli İqtisad Məhkəməsinin hakimi E.Əmirəliyevin barəsində olan həmin iş üzrə çıxarılmış qərarla göstərilir ki, «Məhsul» Kənd Könüllü İdman Cəmiyyətinin Zərdab Rayon Şurasının Zərdab Rayon İcra Hakimiyyəti və qeyrilərinə qarşı iki min yerlik stadionun və şahmat-dama klubunun qaytarılması haqqında iddia tələbinə baxılarkən məhkəmə bu obyektlərin son 15 il ərzində Azərbaycan Respublikası Gənclər və İdman Nazirliyinin Zərdab Rayon Gənclər və İdman İdarəsinin balansında olmasını və iddiaçı təşkilatın 1992-ci ildən ötən müddət ərzində bu barədə mübahisə açmadığını nəzərə almamış və bununla da iqtisad işinin qanuna uyğun həlli baxımından mühüm əhəmiyyətə malik olan mübahisəli hüquq münasibətinin yarandığı dövrdə qüvvədə olmuş Mülki Məcəllənin 73, 77 və 82-ci maddələrinin tələblərini kobud surətdə pozmuşdur. Belə ki, məhkəmə Mülki Məcəllənin 77 və 82-ci maddələrinə əsasən tərəflərin bildirməsindən asılı olmayaraq həmin Məcəllənin 73-cü maddəsində göstərilən iddia müddətinə münasibətini qətnamədə açıqlamalı olduğu halda, bunu etməmiş və iş üzrə düzgün olmayan nəticəyə gəlmişdir^[6].

Hesab edirik ki, Məhkəmə-Hüquq Şurasının intizam icraatı üzrə qəbul etdiyi qərarların, həmin qərarlarda intizam məsuliyyətinə səbəb olan əsaslar kimi müəyyən edilən halların öyrənilməsi faydalı olacaq və ümidvarıq ki, muxtar respublika məhkəmələrinin hakimləri tərəfindən işlərə baxılması zamanı belə hallara yol verilməyəcəkdir.

^[1] Bu və ya digər sübutun, o cümlədən məhkəmə ekspertizasının rəyinin tədqiq edilməsi məhkəmə iclas protokolunda öz əksini tapmalıdır - *İ.M.*

^[2] Məhkəmə-Hüquq Şurasının İntizam İcraatı üzrə 14 iyul 2009-cu il tarixli qərarı

^[3] Məhkəmə-Hüquq Şurasının intizam icraatı üzrə 24 fevral 2009-cu il tarixli qərarı.

^[4] Məhkəmə-Hüquq Şurasının intizam icraatı üzrə 24 fevral 2009-cu il tarixli qərarı.

^[5] Məhkəmə-Hüquq Şurasının intizam icraatı üzrə 30 sentyabr 2009-cu il tarixli qərarı.

^[6] Məhkəmə-Hüquq Şurasının intizam icraatı üzrə 14 iyul 2009-cu il tarixli qərarı.

Vüqar Kərim oğlu Quliyev
Naxçıvan MR Hərbi Məhkəməsinin hakimi

**Hərbi qulluqçunu təhqir etmə cinayət tərkibinin
obyektiv tərəfi haqqında mülahizələr**

Hərbi qulluqçunu təhqir etmə cinayəti Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 331.1 və 331.2-ci maddələrində nəzərdə tutulmuşdur^[1]. Məcəllənin 331.1 və 331.2-ci maddələrində verilən cinayət tərkibləri subyektlərə görə fərqlənilir. CM-in 331.1-ci maddəsinin subyektləri aralarında tabelik münasibətləri olmayan hərbi qulluqçular, Məcəllənin 331.2-ci maddəsində nəzərdə tutulan cinayət tərkibinin subyektləri isə tabelik münasibətlərində olan hərbi qulluqçular - rəislər və tabe olanlardır.

Obyektiv tərəfinə görə isə bu cinayətlər eynidirlər. Lakin nə CM-in 331.1, nə də ki, 331.2-ci maddəsində cinayət tərkibinin obyektiv tərəfi haqqında açıqlama verilmir. Bu isə təcrübədə həmin cinayətlərin obyektiv tərəfinin müəyyən edilməsi ilə bağlı sualların yaranmasına səbəb olur.

Odur ki, göstərilən cinayətlərin obyektiv tərəfi haqqında məsələyə bir qədər geniş nəzər salaq.

İlk növbədə onu qeyd edək ki, hazırda təhqir cinayətini nəzərdə tutan CM-in 331.1 və 331.2-ci maddələri 2000-ci ilin sentyabr ayının 1-dək qüvvədə olmuş Cinayət Məcəlləsinin təhqir cinayətini təsbit edən 238-ci maddəsindən xeyli dərəcədə fərqlənirlər. CM-in 238-ci maddəsi yalnız rəisin tabelikdə olan şəxsi və yaxud tabelikdə olan şəxsin rəisi təhqir etməsi cinayətini nəzərdə tuturdusa, hazırda qüvvədə olan CM-in 331.1-ci maddəsi tabelik münasibətlərində olmayan hərbi qulluqçuların bir-birini təhqir etməsini də təhqir cinayəti kimi təsbit edir. Bundan başqa CM-in 238-ci maddəsinin dispozisiyasına görə, yalnız zorakılıq hərəkəti ilə təhqir etmə həmin maddədə göstərilən cinayətin tərkibini yarada bilər. Mövcud Cinayət Məcəlləsinin 331.1 və 331.2-ci maddələri isə zorakılıq hərəkətini təhqir cinayətinin zəruri əlaməti kimi göstərmirlər[2]. Yəni, həmin maddələrdə nəzərdə tutulan cinayətlər yalnız zorakılıq hərəkəti ilə deyil, sözlə, cəstlə də törədilə bilər.

Deyilənlər onu göstərir ki, CM-in 238-ci maddəsi ilə bağlı kommentariyalarda, digər hüquq ədəbiyyatında verilmiş şərhlərdən göstərilən maddələrin dispozisiyası və subyektlər tərkibi arasında olan fərqlər nəzərə alınmaqla istifadə olunmalıdır.

Rusiya Federasiyasının eyni cinayət tərkibi, yəni hərbi qulluqçunu təhqir etmə cinayəti ilə bağlı hüquq ədəbiyyatında verilən şərhlərə də tənqidi yanaşmaq lazımdır. Bu ölkənin Cinayət Məcəlləsinin 336-cı maddəsinin 1-ci və 2-ci hissələri Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin müvafiq olaraq 331.1 və 331.2-ci maddələri ilə eyniyyət təşkil edir[3]. Bizdə olduğu kimi RF CM-in 336-cı maddəsində də təhqir cinayətinin obyektiv tərəfini təşkil edən hərəkətlər barədə açıqlama verilmir. Rusiya hüquq ədəbiyyatında hərbi qulluqçunu təhqir etmə cinayətinin obyektiv tərəfini müəyyən edərək RF CM-in şəxsiyyətin azadlığı, şərəf və ləyaqəti əleyhinə cinayətlər fəslində «təhqir» cinayətini təsbit edən 130-cu maddəsinə müraciət etmək və bu maddənin dispozisiyasında həmin cinayətə verilən açıqlamadan istifadə etmək tövsiyyə olunur. Məsələn, N.A.Petuxovun redaktəsi altında hazırlanmış «РұCТeCfC,CfPip»ePSPeCfC PиCТoC,PePI PloePSPSoPNe CfP»CfP¶P±C» dərslində müəlliflər «hərbi qulluqçunu təhqir etmə» cinayət tərkibinin obyektiv tərəfini məhz Məcəllənin 130-cu maddəsində «təhqir»ə verilən anlayışdan çıxış etməklə izah edirlər[4].

RF Ali Məhkəməsinin Hərbi kollegiyası tərəfindən 2003-cü ildə hazırlanmış «Hərbi xidmət əleyhinə cinayətlər və hərbi qulluqçular tərəfindən törədilən bəzi vəzifə cinayətləri haqqında işlər üzrə RF Ali Məhkəməsinin məhkəmə təcrübəsinin icmalı»na baxsaq görərik ki, Rusiya hərbi məhkəmələrinin təcrübəsi də bu hüquqi mövqeyə uyğun olaraq formalaşır. İcmalda sözügedən məsələ haqqında məhkəmələrə bu cür izah verilir: «Cinayət Məcəlləsinin 336-cı maddəsinin 1-ci hissəsi ilə nəzərdə tutulan cinayətin subyekt qismində zərərçəkənlə tabelik münasibətlərində olmayan şəxs, həmin maddənin 2-ci hissəsi ilə nəzərdə tutulan cinayətin subyektləri qismində isə həm rəisini təhqir etmiş tabe olan, həm də tabelikdə olanı təhqir etmiş rəis çıxış edir. Bununla belə adı çəkilən maddənin hər iki hissəsinin dispozisiyaları göstərilən cinayət tərkibinin obyektiv tərəfini açıqlamır. Ona görə də burada təhqiri digər şəxsin şərəf və ləyaqətini nalayiq formada alçaldan əməl kimi xarakterizə edən ümumi normanın - CM-in 130-cu maddəsinin məzmunundan çıxış etmək lazımdır»[5].

Belə olan halda sual yaranır: «əgər hərbi qulluqçunu təhqir etmə cinayəti ilə bağlı Rusiyanın və Azərbaycanın cinayət-hüquq normaları eynidirsə, nədən biz rus hüquq ədəbiyyatında verilən şərhlərdən olduğu kimi istifadə etməyək?»

Məsələ ondadır ki, Rusiya Federasiyası Cinayət Məcəlləsinin 130-cu maddəsində «təhqir» cinayətinin sadə və ixtisaslaşdırılmış tərkibləri nəzərdə tutulmuşdur[6]. RF CM-in 130-cu maddəsinin 2-ci hissəsi kütləvi çıxışlarda, əsərlərdə, kütləvi informasiya vasitələrində edilən təhqiri təsbit etdiyi halda, həmin maddənin 1-ci hissəsi sadə tərkibi - həmin əlamətlər olmadan törədilən adi təhqiri nəzərdə tutur. Yəni, Rusiyanın cinayət qanununa görə, kütləvilik xarakterinə malik olmayan hərəkət, məsələn təklidə bir şəxsin digərinin şərəf və ləyaqətini nalayiq formada alçaltması da təhqir cinayətinin tərkibini yaradır. Ona görə (nə qədər ki, RF CM-in 336-cı maddəsi həmin Məcəllənin 130-cu maddəsi ilə əlaqələndirilir) Rusiyada hərbi qulluqçunu təhqir etmə cinayəti göz-gözü də törədilməsi mümkün olan əməl kimi görülür. Məsələn, yuxarıda istinad etdiyimiz «Prestupleniə protiv voennoy slucbi» dərslində birbaşa qeyd olunur ki, «təhqir kütləvi olaraq və təklidə də yerilə bilər»[7].

Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 148-ci maddəsində təhqir cinayətinin açıqlaması, yəni onun obyektiv tərəfini təşkil edən hərəkətlər RF CM-in 130-cu maddəsindən fərqli qaydada verilmişdir. Ölkəmizin Cinayət Məcəlləsinin 148-ci

maddəsinə görə, yalnız kütləvi çıxışlarda, kütləvi nümayiş etdirilən əsərdə və ya kütləvi informasiya vasitələrində şəxsiyyətin şərəf və ləyaqətinin nalayiq formada alçaldılması təhqir cinayətinin tərkibini yaradır, təkliddə zərərçəkənin şərəf və ləyaqətinin alçaldılması isə cinayət kimi qəbul edilmir.

Bu o deməkdir ki, Cinayət Məcəlləsinin şəxsiyyətin azadlığı, şərəf və ləyaqəti əleyhinə cinayətlər fəslindəki təhqir cinayətinin təsvirindən çıxış etməklə təkliddə törədilən hərəkəti də hərbi qulluqçunu təhqir etmə cinayətinin obyektiv tərəfini təşkil edən əməl kimi qiymətləndirmək barədə Rusiyada qəbul edilmiş hüquqi mövqe bizə yaramır. Çünki Rusiyada məsələyə bu cür yanaşmanın əsasında həmin ölkənin Cinayət Məcəlləsinin 130-cu maddəsinin uyğun mətni dayanırsa, Azərbaycan Respublikası CM-in 148-ci maddəsi fərqli məzmununda olduğundan, biz belə istinad nöqtəsindən məhrumuq.

Amma təcrübədə nəyi müşahidə edirik? Görürük ki, bizdə də həmin məsələ üzrə məhkəmə təcrübəsi Rusiyada olduğu kimi formalaşır - şəxsin şərəf və ləyaqətinin nalayiq formada alçaldılması təkliddə törədilsə də belə, hərbi qulluqçunu təhqir etmə cinayəti kimi qiymətləndirilir. Bu onu göstərir ki, Azərbaycan Respublikası CM-in 331.1 və 331.2-ci maddələrinin təfsiri zamanı Rusiyada hakim olan eyni hüquqi mövqe əsas tutulur. Lakin bu zaman nəzərdən qaçırılır ki, həmin mövqe hərbi qulluqçunun təhqir edilməsi cinayətini təfsir edərkən, Cinayət Məcəlləsinin şəxsiyyətin azadlığı, şərəf və ləyaqəti əleyhinə cinayətlər fəslində təhqir cinayətinə verilmiş anlayışdan çıxış etməyi tələb edir. Bizdə isə yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, Rusiyadan fərqli olaraq, CM-in 148-ci maddəsi təkliddə törədilən təhqiri hərbi qulluqçunu təhqir etmə kimi tövsif etməyə imkan vermir. Bu o deməkdir ki, Azərbaycan Respublikasında hərbi qulluqçunu təhqir etmə cinayəti ilə bağlı hüquqi mövqe CM-in 148-ci maddəsində təhqir cinayətinə verilən anlayışdan asılı olmayaraq formalaşır. Məsələn, professor Firudin Səməndərovun redaktəsi ilə hazırlanmış Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin kommentariyasının müəllifləri Məcəllənin 331-ci maddəsinə şərh edərkən birbaşa yazırlar: «təhlil edilən maddədə nəzərdə tutulmuş təhqirin CM-in 148-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş təhqirdən fərqli olaraq, kütləvi çıxışlarda, kütləvi nümayiş etdirilən əsərdə və ya kütləvi informasiya vasitələrində edilməsi tələb olunmur»^[8].

Bəs təcrübənin bu qaydada formalaşmasını, yəni CM-in 331.1. və 331.2-ci maddələrində təsbit edilən təhqirin bir cür, 148-ci maddəsində nəzərdə tutulan təhqirin isə tamam başqa cür başa düşülməsini düzgün saymaq olarmı?

Əgər hüququn aliliyindən və onun mühüm elementi olan hüquqi müəyyənlik prinsipindən çıxış etsək, birmənalı olaraq belə təcrübəni yolverilməz saymalıyıq. Çünki həmin prinsipə görə, qanunda işlədilən konkret hüquq formuləsi bütün hallarda özünəməxsus mənasını qoruyub saxlamalı, onun təfsiri haldan-hala, maddədən maddəyə dəyişməməlidir.

Nə üçün biz CM-in 331.3-cü maddəsində təsbit edilən «döymə» cinayətini təfsir edərkən onu CM-in 132-ci maddəsində nəzərdə tutulan «döymə» əməli ilə müqayisə edir və bu formulə altında eyni hərəkətləri başa düşürük, təhqirə gəldikdə isə həmin yanaşma tərzini gözləmirik?

Hesab edirik burada da məsələyə eyni cür yanaşılmalı, CM-in 148-ci maddəsində «təhqir» formuləsinə verilən tərif Cinayət Qanununda yeganə olduğundan və Məcəllənin 331-ci maddəsi də daxil olmaqla, başqa heç bir normasında həmin cinayətin fərqli açıqlaması verilmədiyindən, hərbi qulluqçunu təhqir etmə cinayətinin obyektiv tərəfi araşdırılarkən CM-in 148-ci maddəsində «təhqir» tərkibinə verilən anlayış rəhbər tutulmalı və əgər zərərçəkənin şərəf və ləyaqəti kütləvi çıxışda, kütləvi nümayiş etdirilən əsərdə və ya kütləvi informasiya vasitəsində nalayiq formada qəsdən alçaldılmayıbsa, həmin hərəkət CM-in 331.1 və yaxud 331.2-ci maddələrinin tərkibini yaradan əməl kimi qiymətləndirilməməlidir.

Belə nəticəyə gəlmək üçün əsas verən hallardan biri də odur ki, «təhqir» cinayətinin dispozisiyası həmişə bu şəkildə olmayıb. 2000-ci ilin sentyabr ayının 1-dək qüvvədə olmuş Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 122-ci maddəsində təhqir cinayəti hazırda Rusiya Federasiyasının Cinayət Məcəlləsində göstəriləndiyi kimi təsbit edilirdi - maddənin birinci hissəsi sadə tərkibi, yəni o cümlədən təkliddə törədilən təhqiri, ikinci hissəsi isə kütləvi yayılan vasitələrlə təhqir olunmanı nəzərdə tuturdu. Qanunvericinin yeni Məcəllədə 148-ci maddənin

dispozisiyasından sadə tərkibi çıxıb, yalnız kütləvi çıxışda, kütləvi nümayiş etdirilən əsərdə və ya kütləvi informasiya vasitəsində şərəf və ləyaqətin nalayiq formada qəsdən alçaldılmasını cinayət kimi təsbit etməsi, onun artıq sadə tərkibi, yəni o cümlədən təklikdə törədilən təhqir etməni ictimai təhlükəliliyi yüksək olan əməl kimi qəbul etmədiyini və məqsədli şəkildə həmin hərəkəti dekrimanalaşdırdığını göstərir.

Eyni zamanda CM-in 331.1 və 331.2-ci maddələrində hərbi qulluqçunu təhqir etmə cinayətinin təsbiti də, 2000-ci ilin sentyabr ayının 1-dək qüvvədə olmuş CM-in 238-ci maddəsində nəzərdə tutulan cinayət tərkibindən əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənir. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, əgər əvvəl yalnız zorakı hərəkətlə təhqir etmə cinayət sayılırdısa, yeni cinayət qanununa görə ümumiyyətlə təhqir, o cümlədən sözlə, cəstlə ifadə olunan təhqir də sözügedən hərbi cinayətin tərkibini yaradan əməl kimi nəzərdən keçirilir. Bununla qanunverici hərbi qulluqçunu təhqir etmə cinayəti ilə digər şəxsin təhqir edilməsi arasında fərq görmədiyini və istənilən fiziki şəxsin təhqirdən eyni dərəcədə mühafizə edilməli olduğunu nümayiş etdirmişdir. Fikrimizcə göstərilən bu dəyişiklik də qanunvericinin təhqir cinayətini bütün hallarda, yəni subyektlər tərkibindən asılı olmayaraq, eyni cür görməsindən irəli gəlir.

Belə olan halda hərbi qulluqçunu təhqir etmə cinayətini təfsir edərkən, CM-in 148-ci maddəsində nəzərdə tutulan «təhqir» anlayışının ziddinə olaraq, hərbi qulluqçunu təhqir etmə cinayətinin özünəməxsus açıqlamasını vermək və beləliklə təklikdə törədilən təhqiri də cinayət tərkibini yaradan əməl kimi görmək qanunvericinin rəhbər tutduğu yanaşma modelindən kənara çıxan, yeni Cinayət Qanununun məzmunu və ruhu ilə ziddiyyət yaradan mövqe kimi özünü göstərir.

Qanunvericinin yalnız kütləvi çıxışlarda, kütləvi nümayiş etdirilən əsərdə və ya kütləvi informasiya vasitəsində şəxsiyyətin şərəf və ləyaqətinin nalayiq formada alçaldılmasını cinayət kimi görüb, təhqirin bütün digər təzahür formalarını, o cümlədən kütləvilik xarakterinə malik olmayan təhqiri dekriminalaşdırması onun bu cür hərəkətlərə biganə olması anlamına gəlmir. Sadəcə həmin hərəkətlərin ictimai-təhlükəliliyi onları cinayət səviyyəsinə qaldırmadığından, qanunverici təhqirin belə formalarının digər məsuliyyət tədbirləri ilə cəzalandırılmasını, məsələn hərbi qulluqçuya həmin pozuntuya görə intizam tənbehinin təyin edilməsini məqsədamüvafiq hesab etmişdir.

Yuxarıda gətirilən mülahizələr bizə həm də bunu deməyə əsas verir ki, Cinayət Məcəlləsinin 331.1 və 331.2-ci maddələrinə verilən şərhlər və bu maddələr üzrə formalaşan məhkəmə təcrübəsi əslində Cinayət Qanununun hazırki mətninə və ruhuna deyil, 01 sentyabr 2000-ci ilədək qüvvədə olmuş Cinayət Məcəlləsinin müvafiq normalarının məzmununa daha çox uyğundur. Rusiya Federasiyasının Cinayət Qanununda olduğu kimi, Azərbaycan Respublikasının 01 sentyabr 2000-ci ilədək qüvvədə olmuş Cinayət Məcəlləsinin 122-ci maddəsi də təhqirin həm sadə, həm də ixtisaslaşdırılmış tərkiblərini nəzərdə tutduğu üçün, kütləvi yayılan vasitələrlə törədilən təhqirdən savayı kütləvilik əlaməti ilə müşayiət olunmayan təhqiri də cinayət əməli kimi qiymətləndirməyə imkan verirdi. Bu hüquqətəbiqədən əsas verirdi ki, həmin Məcəllənin 238-ci maddəsində nəzərdə tutulan «hərbi qulluqçunu təhqir etmə» cinayətini təfsir edərkən, göz-gözə (təklikdə) törədilən hərəkəti də təhqir kimi qiymətləndirsinlər. Çünki hazırki Cinayət Məcəlləsindən fərqli olaraq, 01 sentyabr 2000-ci ilədək qüvvədə olmuş Cinayət Məcəlləsinin 122-ci maddəsi kütləviliyi təhqirin zəruri əlaməti kimi göstərmirdi. Beləliklə, həmin dövrdə CM-in 122 və 238-ci maddələrinə verilən təfsirlər arasında uzlaşma vardı və hərbi məhkəmələrin təcrübəsi də CM-in 122-ci maddəsində təhqir cinayətinə verilən ümumi anlayışa uyğun olaraq formalaşdı.

Lakin yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, 2000-ci ilin sentyabr ayının 1-dən sonra təhqir cinayəti haqqında ümumi anlayış köklü şəkildə dəyişmişdir. Buna baxmayaraq, «hərbi qulluqçunu təhqir etmə» cinayətinə verilən təfsirlər və bu cinayət üzrə formalaşan məhkəmə təcrübəsi baxılan aspektdə ciddi dəyişikliyə uğramamış, əvvəlki şərhlər faktiki olaraq öz təsir qüvvəsini saxlamışdır.

Odur ki, «hərbi qulluqçunu təhqir etmə» cinayəti ilə bağlı şərhlərdə əvvəlki cinayət qanununun verdiyi imkanlar deyil, mövcud Cinayət Məcəlləsinin 148-ci maddəsi və həmin normada təsbit edilən təhqir cinayətinin ümumi anlayışı rəhbər tutulmalı, kütləvilik əlaməti təhqir cinayətinin (o cümlədən CM-in 331.1 və 331.2-ci maddələrində nəzərdə tutulan cinayət tərkiblərinin) zəruri elementi kimi görülməlidir.

Etiraf edək ki, Cinayət Məcəlləsinin 148-ci maddəsində təhqir cinayətinin tərkibini yaradan hərəkətlər konkretliklə göstərildiyindən, şərh edilən məsələ ilə bağlı təklif etdiyimiz yanaşma, yəni hərbi qulluqçunu təhqir etmə cinayətini tövsif edərkən CM-in 148-ci maddəsində «təhqirin» obyektiv tərəfinə verilən açıqlamanı rəhbər tutmaq barədə mülahizəmiz istənilən zorakı hərəkətlə təhqir etməni, o cümlədən kütləvilik əlaməti ilə xarakterizə olunan zorakı təhqiri cinayət məsuliyyətindən kənarda qoyur. Çünki qanun təhqir cinayətinin tərkibinin yaranması üçün şərəf və ləyaqətin müstəsna olaraq kütləvi çıxışlarda, kütləvi nümayiş etdirilən əsərdə və ya kütləvi informasiya vasitəsində qəsdən alçaldılmasını tələb edir. Bu vasitələrlə isə şəxsi ancaq söz, ən uzağı cəstlə təhqir etmək mümkündür. Şəxsin kütləvi çıxış, əsər, kütləvi informasiya vasitəsi ilə zorakılığa məruz qoyulmasını təsəvvür etmək çətindir. Lakin şəxsin kütlə qarşısında zorakı hərəkətlə təhqirə məruz qalmasını istisna etmək olmaz. Məsələn, bölüyün sırası önündə rəis tabeliyində olan əsgəri və yaxud əsgər rəisini sille vurmaqla təhqir edir. Burada kütləvilik əlaməti, yəni şəxsin şərəf və ləyaqətinin kütlə qarşısında alçaldılması şübhəsizdir. Lakin təhqirə nə kütləvi çıxışda, nə əsərdə, nə də ki, kütləvi informasiya vasitəsində yol verilmədiyindən, CM-in 148-ci maddəsi və bu normaya əsaslanan bizim təklif etdiyimiz yanaşma modeli kütləvilik əlamətinin olmasına baxmayaraq, göstərilən hərəkətləri cinayət kimi qiymətləndirməyə imkan vermir.

Lakin yenə də bu o demək deyil ki, yanaşma modelimiz səhvdir və hərbi qulluqçunu təhqir etmə cinayətinin CM-in 148-ci maddəsində «təhqirə» verilən anlayışla uzlaşmayan özünəməxsus açıqlaması olmalıdır. Biz düşünürük ki, burada problem CM-in 148-ci maddəsində «təhqirə» verilən anlayışın həddindən artıq dar olmasından və kütləvilik əlaməti ilə səciyyələnən təhqirin digər formalarını, o cümlədən kütlə qarşısında zorakı hərəkətlə təhqir olunmanı maddənin dispozisiyasından kənarda qoymasından irəli gəlir. Kütlə önündə zorakı hərəkətlə təhqirə hərbi qulluqçu yox, mülki şəxs məruz qaldıqda da, CM-in 148-ci maddəsinin hazırkı mətni zərərçəkəni öz mühafizə sferasından kənarda saxlayır.

Ona görə də problemi aradan qaldırmaq üçün mahiyyətə vahid olan «təhqir etmə» cinayəti haqqında fərqli təfsirlər vermək yox, cinayət qanununda bu əmələ verilən açıqlamanı dəyişmək lazımdır. Elə etmək lazımdır ki, CM-in 148-ci maddəsi təkcə təhqirin hal-hazırda həmin maddədə göstərilən formalarını deyil, kütləvilik əlaməti ilə seçilən bütün digər mümkün hallarını da əhatə etsin.

Odur ki, Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 148-ci maddəsinin aşağıdakı redaksiyada verilməsini məqsəduyğun hesab edirik:

«Maddə 148. Təhqir

148.1 Təhqir, yəni kütləvi olaraq şəxsin şərəf və ləyaqətini nalayiq formada qəsdən alçaltma -

yüz manatdan beş yüz manatadək miqdarda cərimə və ya 180 saatadək müddətə ictimai işlər, və ya altı ayadək müddətə islah işləri ilə cəzalandırılır.

148.2 Təhqir kütləvi çıxışda, kütləvi nümayiş etdirilən əsərdə və ya kütləvi informasiya vasitəsində törədildikdə -

üç yüz manatdan min manatadək miqdarda cərimə və ya iki yüz qırx saatadək müddətə ictimai işlər və ya bir ilədək müddətə islah işləri və ya altı ayadək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır.»

Təklif etdiyimiz CM-in 148-ci maddəsinin yeni redaksiyası, geriyə, yəni 2000-ci ilin sentyabr ayının 1-dək olan vəziyyətə qayıtmaq demək deyil. Əvvəlki Cinayət Məcəlləsinin 122-ci maddəsindən fərqli olaraq, təklif olunan normada kütləvilik əlaməti «təhqir» tərkibinin zəruri elementi kimi göstərilir və bu əlamətlə müşayiət olunmayan hərəkətləri cinayət olaraq qiymətləndirməyə imkan vermir. Eyni zamanda maddənin təklif etdiyimiz yeni mətni hərbi

qulluqçular da daxil olmaqla bütün fiziki şəxsləri cinayət qanununun normaları ilə eyni dərəcədə mühafizə etməyə, onların hamısına vahid meyar («təhqir»in eyni anlayışı) əsasında yanaşmağa, kütləvilik əlaməti ilə müşayiət olunan (o cümlədən hərbi qulluqçulara qarşı törədilən) bütün təhqiredici hərəkətləri əhatə etməyə imkan yaradır.

İstifadə edilmiş normativ-hüquqi aktların və ədəbiyyatın siyahısı:

1. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi. Bakı, Qanun, 2008.
2. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi /Azərbaycan SSR-in 1960-cı il 8 dekabr tarixli qanunu ilə təsdiq edilmişdir/. «Hüquq ədəbiyyatı» nəşriyyatı, Bakı, 1998.
3. Rusiya Federasiyasının Cinayət Məcəlləsi. Mənbə - РубоРјРјеPSC,aCTPëPNë Pе PЈPioP»oPIPSoPјCf РубоPřePеCfCf P оCfCfPëPNëCfPеоPNë PæPřeCTaCTPëPë (PioCfC,aC,ePNëPSC<PNë). PүoPгf oP±C%ePNë CTëPғаPеCтPëePNë PиCTоC,,eCfCfоCTа Rk.P“.P.льаPгPSPëPеоPла.-Pһ.: P.льPSPëPяPSC<PNë PјPëCT. 2007.
4. Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin komentariyası. Professor Firudin Yusif oğlu Səməndərovun redaktəsi ilə. «Digesta» nəşriyyatı, Bakı, 2006.
5. PүCTëCfC,CfPиP»ePSPëCЦ PиCTоC,PëPI PloePSPSoPNë CfP»CfPяP±C: CfCteP±PSPëPе PгP»CЦ P'PJP—oPI/PүoPгf CTëPғаPеCтPëePNë Pе.CT.П.S., P·aCfP»CfPяePSPSoPio CTCTPëCfC,a P Pя, PиCTëPгCfеPғаC,eP»CЦ P'oePSPSoPNë PеоP»P»ePiPëPë P'eCTxoPIPSoPio PҮCfPға P Pя Pk.A.PүeC,CfxoPла. Pһ.: P. P·PғаC,eP»CHCfC,Plo PkoCTPja, 2002.
6. OP±P·oCTb CfCfPřeP±PSoPNë PиCTаPеC,PëPеPë P'eCTxoPIPSoPio PҮCfPға P Pя Pиo PřeP»aPj o PиCTëCfC,CfPиP»ePSPëCЦx PиCTоC,PëPI PloePSPSoPNë CfP»CfPяP±C Pë PSePеоC,oCTbCx PгoP»PяPSoCfC,PSCx PиCTëCfC,CfPиP»ePSPëCЦx, CfоPleCTbCεaePjCx PloePSPSoCfP»CfPяaC%PëPjPë. www.supr.court.rf

[1] Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi. Bakı, Qanun, 2008.

[2] Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi /Azərbaycan SSR-in 1960-cı il 8 dekabr tarixli qanunu ilə təsdiq edilmişdir/ «Hüquq ədəbiyyatı» nəşriyyatı, Bakı, 1998.

[3] Rusiya Federasiyasının Cinayət Məcəlləsi. Mənbə - РубоРјРјеPSC,aCTPëPNë Pе PЈPioP»oPIPSoPјCf РубоPřePеCfCf P оCfCfPëPNëCfPеоPNë PæPřeCTaCTPëPë (PioCfC,aC,ePNëPSC<PNë). PүoPгf oP±C%ePNë CTëPғаPеCтPëePNë PиCTоC,,eCfCfоCTа Rk.P“.P.льаPгPSPëPеоPла.-Pһ.: P.льPSPëPяPSC<PNë PјPëCT. 2007.

[4] PүCTëCfC,CfPиP»ePSPëCЦ PиCTоC,PëPI PloePSPSoPNë CfP»CfPяP±C: CfCteP±PSPëPе PгP»CЦ P'PJP—oPI/PүoPгf CTëPғаPеCтPëePNë Pе.CT.П.S., P·aCfP»CfPяePSPSoPio CTCTPëCfC,a P Pя, PиCTëPгCfеPғаC,eP»CЦ P'oePSPSoPNë PеоP»P»ePiPëPë P'eCTxoPIPSoPio PҮCfPға P Pя Pk.A.PүeC,CfxoPла. Pһ.: P. P·PғаC,eP»CHCfC,Plo PkoCTPja, 2002., CfCЦC%.42

[5] OP±P·oCTb CfCfPřeP±PSoPNë PиCTаPеC,PëPеPë P'eCTxoPIPSoPio PҮCfPға P Pя Pиo PřeP»aPj o PиCTëCfC,CfPиP»ePSPëCЦx PиCTоC,PëPI PloePSPSoPNë CfP»CfPяP±C Pë PSePеоC,oCTbCx PгoP»PяPSoCfC,PSCx PиCTëCfC,CfPиP»ePSPëCЦx, CfоPleCTbCεaePjCx PloePSPSoCfP»CfPяaC%PëPjPë. www.supr.court.rf

[6] Rusiya Federasiyasının Cinayət Məcəlləsi. Mənbə - РубоРјРјеPSC,aCTPëPNë Pе PЈPioP»oPIPSoPјCf РубоPřePеCfCf P оCfCfPëPNëCfPеоPNë PæPřeCTaCTPëPë (PioCfC,aC,ePNëPSC<PNë). PүoPгf oP±C%ePNë CTëPғаPеCтPëePNë PиCTоC,,eCfCfоCTа Rk.P“.P.льаPгPSPëPеоPла.-Pһ.: P.льPSPëPяPSC<PNë PјPëCT. 2007.

[7] РұCТәeCГC,CfPiP»ePSPëCЦ P'iCТoC,PëPI PloPSPSoPNë CГP»CfP¶P±C<: CfC±eP±PSPëPe PrP»CЦ P'PJP—oPI/PçoPr CТePr'aPec†PëePNë Pe.CT.PS., P·aCГP»CfP¶ePSPSoPio CTCTPëCГC,a P Pα, P'iCТePr'CГePr'aC,eP»CЦ P'oePSPSoPNë PeoP»P»ePiPëPë P'eCTxoPIPSoPio PŸCfPr'a P Pα P.k.A.PçeC,CfxoPla. Pы.: P P·Pr'aC,eP»CТeCГC,Plo PkoCTPja, 2002., CГCЦC%o.42

[8] Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin kommentariyası. Professor Firudin Yusif oğlu Səməndərovun redaktəsi ilə. «Digesta» nəşriyyatı, Bakı, 2006. səh.917

Mətbuat və ictimaiyyətlə

Yunis Fərman oğlu Xəlilov

əlaqələr üzrə baş məsləhətçi

**2009-cu ilin dekabr ayı və 2010-cu ilin yanvar-may aylarında
keçirilən tədbirlərin xülasəsi**

Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) Aparatının və Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin təşkilatçılığı ilə 10 dekabr 2009-cu il tarixdə «Beynəlxalq İnsan Hüquqları günü»nə həsr edilmiş «Bələdiyyə seçkilərinin hüquqi əsasları: demokratiyanın inkişafında bələdiyyələrin rolu» mövzusunda konfrans keçirilmişdir.

Tədbiri giriş sözü ilə Naxçıvan Muxtar Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) Ülkər Bayramova açmışdır.

Konfransda Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi Aparatının Qanunçuluq və hüquq-mühafizə orqanları ilə iş şöbəsinin müdiri Cəlil Rüstəmov Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında bələdiyyə seçkiləri və bələdiyyələrin hüquqi statusu haqqında məruzə etmiş, bələdiyyə seçkilərinin hüquqi və sosial mahiyyətini, dövlətin hüquq sistemində bələdiyyələrin tutduğu yerin əhəmiyyətini geniş izah etmişdir.

Sonra Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin Mülki işlər üzrə kollegiyasının sədri Əli Allahverdiyev məruzə edərək seçki hüququnun pozulmasına görə məsuliyyət nəzərdə tutan qanunvericilik sistemi və məsuliyyətin növlərindən danışıq, bu məsələ ilə bağlı müvafiq qanunvericilik aktlarının normalarını diqqətə çatdırmışdır.

Daha sonra Naxçıvan Muxtar Respublikasının Mərkəzi Seçki Komissiyasının sədri Məhərrəm Qasimov «23 dekabr bələdiyyə seçkilərinə hazırlıq və görülmüş işlər» mövzusunda məruzə etmişdir.

Tədbirdə Naxçıvan Muxtar Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin şöbə rəisi Səttar Zamanovun, Naxçıvan Muxtar Respublikası Daxili İşlər Nazirliyinin şöbə rəisi Ələddin Məmmədovun, Naxçıvan Dövlət Universitetinin müəllimi Rəcəb Rəhimlinin çıxışları dinlənilmişdir.

Sonda Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin sədri Ramiz Süleymanov bələdiyyələrin demokratiyanın inkişafındakı rolunu vurğulayaraq konfransa yekun vurmuşdur.

* * *

2010-cu ilin yanvar ayının 11-də Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsi Rəyasət Heyətinin iclası keçirilmişdir. İclasda muxtar respublika məhkəmələrinin 2009-cu il üzrə fəaliyyəti müzakirə olunmuşdur.

Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin sədri Ramiz Süleymanov 28 dekabr 2009-cu ildə keçirilmiş «Üçüncü çağırış Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin səkkizinci sessiyası»nda Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin Sədri cənab Vasif Talıbovun məruzəsi barədə və 2009-cu ildə Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin, muxtar respublikanın ixtisaslaşdırılmış, şəhər və rayon məhkəmələri tərəfindən ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsi, vətəndaşların hüquq və azadlıqlarının qorunması sahəsində görülmüş işlər haqqında məruzə etmişdir.

Sonra muxtar respublikanın ixtisaslaşdırılmış, şəhər və rayon məhkəmələrinin sədr və hakimlərinin 2009-cu ildə gördükləri işlərə dair məlumatları dinlənilmişdir.

İclasda Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi Aparatının Qanunçuluq və hüquq mühafizə orqanları ilə iş şöbəsinin müdiri Cəlil Rüstəmov çıxış etmişdir.

Sonda Rəyasət Heyəti qərar qəbul edib muxtar respublikanın ixtisaslaşdırılmış, şəhər və rayon məhkəmələrinə insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının qorunması və bir sıra digər məsələlərlə bağlı tövsiyələr vermişdir.

İclasa Ali Məhkəmənin sədri Ramiz Süleymanov yekun vurmuşdur.

* * *

Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin sədri Ramiz Süleymanov fevral ayının 05-də Bakıda keçirilən Məhkəmə-Hüquq Şurasının növbəti iclasında iştirak etmişdir.

İclasda məhkəmə-hüquq islahatları ilə bağlı son dövrlərdə həyata keçirilən işlərdən danışılmış və bir sıra digər məsələlər müzakirə edilmişdir.

İclasda çıxış edən Məhkəmə-Hüquq Şurasının sədri, ədliyyə naziri Fikrət Məmmədov ölkəmizdə ədalət mühakiməsinin səmərəliliyinin artırılması üzrə əsas ümummilli liderimiz Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuş köklü islahatların hazırda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirildiyini bildirərək məhkəmə sisteminin müasirləşdirilməsi ilə bağlı dövlət başçısının proqram xarakterli fərmanlarının icrası barədə əldə olunmuş nəticələri vurğulamış, Məhkəmə-Hüquq Şurasının fəaliyyət göstərdiyi ötən 5 il ərzində görülən işlərdən danışmışdır.

İclasda qeyd olunmuşdur ki, görülmüş tədbirlər, o cümlədən Hakimlərin Etik Davranış Kodeksinin qəbulu, məhkəmələrdə kargüzarlığın aparılmasının yeni, mütərəqqi qaydasının tətbiqinə başlanılması, eləcə də məhkəmə infrastrukturunun yaxşılaşdırılması ədalət mühakiməsinin səmərəliliyinin daha da artmasına ciddi təsir göstərmiş, məhkəmə qərarlarının sabitliyinin artması, apellyasiya və kassasiya şikayətlərinin azalması müşahidə olunmuşdur.

Şuranın iclasında bir sıra hakimlər tərəfindən ciddi nöqsan və qanun pozuntularına yol verilməsinin davam etdiyi də bildirilmiş, aparılmış müzakirələrin nəticələri üzrə hakimlərin intizam məsuliyyəti məsələsinə baxılaraq ciddi nöqsan və kobud qanun pozuntularına yol verdiklərinə görə Məhkəmə-Hüquq Şurası tərəfindən 3 hakimin səlahiyyətlərinə vaxtından əvvəl xitam verilməsi, 2 hakimin isə intizam qaydasında iş yerinin dəyişdirilməsi barədə qərarlar qəbul edilmiş, 7 hakimə töhmət verilmiş, 2 hakimə isə irad tutulmuşdur.

* * *

Mart ayının 10-da Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsi Rəyasət Heyətinin iclası keçirilmişdir. İclasda Məhkəmə-Hüquq Şurası üzvünün təyin olunması məqsədilə Azərbaycan Respublikası Ümumi Məhkəmə Hakimləri İctimai Birliyi (Assosiasiyası) İdarə Heyətinin 09 mart 2010-cu il tarixli qərarı ilə Rəyasət Heyətinə təqdim olunan Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin hakimləri Süleymanov Ramiz Rəhim oğlunun və Qurbanov Yusifəli Süleyman oğlunun namizədləri müzakirə olunmuş, təklif olunmuş namizədlər sırasından Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin sədri Süleymanov Ramiz Rəhim oğlu Azərbaycan Respublikası Məhkəmə-Hüquq Şurasına üzv təyin edilmişdir. Bununla bağlı Rəyasət Heyəti tərəfindən qəbul edilmiş qərar məlumat üçün Azərbaycan Respublikası Məhkəmə-Hüquq Şurasına göndərilmişdir.

* * *

12-16 aprel tarixləri arasında Məhkəmə-Hüquq Şurası və Almaniya Texniki Əməkdaşlıq Cəmiyyətinin (GTZ) təşkilatçılığı ilə «Azərbaycanda məhkəmə və hüquq islahatlarının dəstəklənməsi» layihəsi çərçivəsində Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyinin Ədliyyə Akademiyasında Azərbaycan Respublikasının bir sıra apellyasiya və yerli iqtisad məhkəmələrinin hakimlərinin iştirak etdiyi seminar keçirilmişdir. Seminarda Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin hakimi Yusifəli Qurbanov da iştirak etmişdir.

Tədbirdə Məhkəmə-Hüquq Şurası Aparatının rəhbəri Javid Hüseynovun, Almaniya Texniki Əməkdaşlıq Cəmiyyətinin (GTZ) layihə rəhbəri Anya Köniqsmannın, Almaniyanın təqaüddə

olan hakimi Dr. Peter Jakobun, istifadə olan hakim Klaus Yuerqen Ştumpenin məruzələri dinlənilmişdir.

* * *

May ayının 03-də Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsi hakimlərinin ümumi iclası keçirilmişdir. İclasda Hakimlərin Seçki Komitəsinə üzv təyin olunması məqsədilə Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin hakimləri Allahverdiyev Əli Kərim oğlunun və Kuimova Vera Gennadiyevnanın namizədliklərinin Azərbaycan Respublikası Məhkəmə-Hüquq Şurasına təqdim edilməsi müzakirə olunmuş və bu barədə qərar qəbul edilmişdir.

Bununla bağlı Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsi hakimlərinin ümumi iclası tərəfindən qəbul edilmiş qərar Azərbaycan Respublikası Məhkəmə-Hüquq Şurasına göndərilmişdir.

* * *

May ayının 4-də Bakı şəhərində Məhkəmə-Hüquq Şurasının iclası keçirilmişdir. Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin sədri Ramiz Süleymanov həmin iclasda iştirak etmişdir.

İclasda bir sıra təşkilati məsələlərə baxılmış, xüsusilə də Hakimlərin Seçki Komitəsi üzvlərinin səlahiyyət müddətinin bitməsi ilə əlaqədar Komitənin formalaşdırılması üçün Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsi, Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsi, apellyasiya məhkəmələri, habelə Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi, Azərbaycan Respublikasının Baş Prokurorluğu, Şuranın aparatı və Azərbaycan Respublikasının Vəkillər Kollegiyası tərəfindən təqdim edilmiş namizədlər müzakirə olunaraq onların sırasından komitə üzvləri seçilmişlər.

Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsi tərəfindən təqdim edilmiş namizədlər sırasından Allahverdiyev Əli Kərim oğlu Hakimlərin Seçki Komitəsinə üzv seçilmişdir.

İclasda qeyd edilmişdir ki, ölkə prezidenti cənab İlham Əliyevin məhkəmə fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi üzrə tapşırıqlarına əsasən Azərbaycanda hakimliyə namizədlərin Avropada ən mütərəqqi və şəffaf üsullarla seçilməsi qaydası müəyyən olunmuş, bu sahədə səmərəli təcrübə formalaşdırılmışdır. Ötən dövr ərzində hakimliyə namizədliyini irəli sürmüş 2200 nəfər sırasından 157 nəfər yüksək hazırlıqlı hüquqşünas çoxmərhələli imtahanlar nəticəsində seçilərək hakim vəzifələrinə təyin edilmişlər. İmtahanlardan müvəffəqiyyətlə keçmiş 80 nəfər hüquqşünasın hazırda hakimliyə namizədlər üçün 2009-2010-cu tədris ili ərzində davam edən kurslara cəlb edilməsi bildirilmiş, bu sahədə Hakimlərin Seçki Komitəsinin müsbət fəaliyyəti vurğulanmışdır.

İclasda Məhkəmə-Hüquq Şurasının fəaliyyətində şəffaflığın artırılması məqsədilə Şuranın internet saytının imkanlarından daha səmərəli istifadə olunmasının vacibliyi bildirilmiş, bu məqsədlə hazırlanmış saytın yeni versiyasının təqdimatı keçirilmişdir. Tədbirdə həmçinin, qanunvericiliyin tələblərinin pozulması, icra intizamına əməl edilməməsi və digər nöqsanlara yol verilməsi ilə əlaqədar bəzi hakimlər barədə intizam icraatları başlanılmışdır.

* * *

Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin 2010-cu il üçün tərtib olunmuş tədbirlər planına uyğun olaraq ötən illərdə olduğu kimi, bu ildə də muxtar respublika məhkəmələrinin sədr və hakimlərinin iştirakı ilə seminar-məşğələlər keçirilmişdir.

Hər ayın sonuncu şənbə günü keçirilən seminar-məşğələlərdə ölkə qanunvericiliyinin tətbiqi ilə bağlı meydana çıxan nəzəri və təcrübi-hüquqi problemlərə dair məruzələr dinlənilmiş, mövzular ətrafında diskussiyalar aparılmışdır.

***Naxçıvan Muxtar Respublikasında hüquq institutlarının
inkişaf etdirilməsi üzrə 2009-cu ildə həyata keçirilən
tədbirlər barədə***

2009-cu il ölkəmiz üçün bütün sahələrdə mühüm əlamətdar hadisələrin baş verməsi və bir sıra nailiyyətlərin əldə olunması ilə yadda qalmışdır. Əvvəlki illərdə olduğu kimi, bu il də ölkəmizdə məhkəmə-hüquq islahatları uğurla davam etdirilmişdir. İslahatların bu mərhələsinin əsasında isə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin «Azərbaycan Respublikasında məhkəmə sisteminin müasirləşdirilməsi və «Azərbaycan Respublikasının bəzi qanunvericilik aktlarına dəyişikliklər və əlavələr edilməsi haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununun tətbiq edilməsi barədə» 19 yanvar 2006-cı il tarixli fərmanı, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəncam ilə təsdiq edilmiş 06 fevral 2009-cu il tarixli «Azərbaycan ədliyyəsinin inkişafına dair 2009-2013-cü illər üçün Dövlət Proqramı» və digər əlaqəli qanunvericilik aktları durur.

Naxçıvan Muxtar Respublikasında həyata keçirilən məhkəmə-hüquq islahatı prosesində həmin aktlarla yanaşı, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin «Naxçıvan Muxtar Respublikasında hüquq institutlarının inkişaf etdirilməsi haqqında» 2 noyabr 2006-cı il tarixli fərmanının xüsusi rolu vardır.

Fərmanın qəbul edilməsindən sonra ötən 3 ildən artıq müddət ərzində Naxçıvan Muxtar Respublikası rəhbərliyinin xüsusi diqqəti və səyləri nəticəsində muxtar respublikanın hüquq institutlarının inkişaf etdirilməsi, o cümlədən məhkəmə hakimiyyəti orqanlarının fəaliyyətinin müasir standartlar səviyyəsində qurulması, onların maddi-texniki bazasının yaxşılaşdırılması üçün mühüm işlər görülmüşdür. Yalnız 2008-ci ilin bir neçə ayı ərzində başa çatdırılan layihələrə nəzər salmaq kifayətdir ki, həyata keçirilən işlərin həcminin nə qədər böyük olduğunu aydın görəsən. Bu işlər sırasında Ağır Jinayətlərə dair İşlər üzrə Naxçıvan Muxtar Respublikası Məhkəməsi, Naxçıvan Muxtar Respublikasının Hərbi Məhkəməsi, Naxçıvan Muxtar Respublikasının İqtisad Məhkəməsi, Kəngərli Rayon Məhkəməsi, Sədərək Rayon Məhkəməsi üçün ən qabaqcıl meyarlara cavab verən inzibati binaların tikilməsi xüsusi yer tutur. Həmin binaların istifadəyə verilməsi adı çəkilən məhkəmələrin fəaliyyətinin daha da yaxşılaşdırılmasına, muxtar respublika sakinlərinin hüquq institutlarının xidmətlərinə olan tələbatlarının yüksək keyfiyyətlə ödənilməsinə ciddi təsir göstərmişdir.

Bu ildə də məhkəmə orqanlarının müasir tələblər səviyyəsində inkişaf etdirilməsi yönündə işlər davam etdirilmişdir. Belə ki, başa vurduğumuz ilin son ayında muxtar respublikanın Babək və Şərur Rayon Məhkəmələri üçün inşa edilən yeni inzibati binalar istifadəyə verilmişdir. Həmin layihələr Naxçıvan Muxtar Respublikasının 85 illik yubileyinin böyük təntənə ilə qeyd olunduğu ildə gerçəkləşdirildiyi üçün təkcə məhkəmə hakimiyyəti və məhkəmə orqanlarında çalışanlar üçün deyil, bütün Naxçıvan əhalisinə böyük töhfə olmuş, yubiley münasibətilə keçirilən tədbirlər silsiləsini daha da zənginləşdirmişdir.

İstifadəyə verilən binalarda ən qabaqcıl texniki göstəricilər nəzərə alınaraq tikinti işlərinin keyfiyyətlə aparılması təmin edilmişdir. Yüksək zövqlə və müasir standartlara uyğun şəkildə tikilmiş məhkəmə binalarında həm işçilər, həm də məhkəməyə müraciət edən şəxslər üçün hər cür şərait yaradılmış, onların normal fəaliyyətinin təmini məqsədilə muxtar respublika rəhbərliyi tərəfindən Şərur Rayon Məhkəməsinə «Hundai Sonata», Babək Rayon Məhkəməsinə isə «Opel Astra» markalı minik avtomobilləri ayrılmışdır.

Hər iki məhkəmə binasının açılışında Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin Sədri cənab Vasif Talıbov iştirak etmişdir. Açılış münasibətilə təşkil olunan mərasimdə Ali Məclisin Sədri məhkəmə hakimiyyəti orqanlarının yüksək dövlət qayğısı ilə əhatə olunmasından danışmış, yaradılan şəraitdən daha səmərəli istifadə edilməsi və məhkəmə fəaliyyətinin müasir tələblərə uyğun qurulması üçün hakimlərə, məhkəmə işçilərinə mühüm tövsiyələr vermişdir.

Şübhə yoxdur ki, görülən bütün bu işlər Naxçıvan Muxtar Respublikasının məhkəmə orqanları sisteminin sürətlə inkişaf etdirilməsinə böyük təkan verəcək və nəticədə muxtar respublikada insan hüquq və azadlıqlarının daha möhkəm təminatı üçün münbit zəmin yaradacaqdır.